

УДК: 342.95+343.9+351+364
№ держреєстрації: 0120U105670

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(ДонДУВС)**

25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
тел. +38 (097) 907 01 07, +38 (066) 678 78 80

ЗАТВЕРДЖУЮ
Т.в.о першого проректора ДонДУВС,
доктор юридичних наук, доцент

Ганна БУГА

11 2024р

**ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ**

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ТА СЕРВІСНОЇ
ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МВС
УКРАЇНИ
(остаточний)**

Керівник НДР
доктор юридичних наук,
професор

Микола ВЕСЕЛОВ

Результати роботи розглянуто Науковою радою Донецького державного університету внутрішніх справ, протокол від 22 листопада 2024 р. № 11

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник теми

Професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор

01.11.2024

М.Ю. Веселов
(промова, § 1.1,
висновки)

Виконавці:

Доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4 ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент

01.11.2024

О.В. Булгакова
(§ 1.2)

Доцент кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2 КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

01.11.2024

К.О. Нестеренко
(§ 1.3)

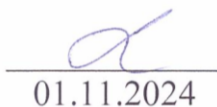
Професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор

01.11.2024

Т.О. Лоскутов
(§ 2.1)

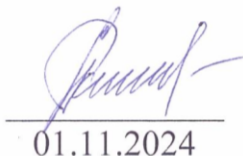
Професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, професор

01.11.2024

І.В. Кубарев
(§ 2.2)

Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, доцент

01.11.2024

Д.О. Пилипенко
(§ 2.3)

Професор кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, доктор юридичних наук, професор

01.11.2024

О.М. Скрябін
(§ 3.1)

Доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент

01.11.2024

М.О. Юнацький
(§ 3.2,
Додатки А, Б, В)

Завідувач кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

01.11.2024

Г.М. Устінова-
Бойченко
(§ 3.3)

Доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін факультету № 2 КННІ ДонДУВС, доктор філософії у галузі права

01.11.2024

А.С. Абдель Фатах
(§ 3.3)

РЕФЕРАТ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ТА СЕРВІСНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Наукова робота складається з промови, основної частини, яка включає 3 розділи та 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (205 найменувань), 3 додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 227 сторінок, з яких основного тексту – 200 сторінок. В роботі є 12 ілюстрацій та 6 таблиць.

Ключові слова: адміністративні послуги, безпечне середовище, ветерани, громадянське суспільство, інноваційні механізми, кримінально-правовий підхід, поліцейські послуги, правоохоронна діяльність, протидія злочинності, профілактика правопорушень, публічне управління, публічно-сервісна діяльність поліції, сервісна функція, система МВС України, соціальна підтримка, соціальний захист, соціальні гарантії, соціальні стандарти, соціально-правовий захист, учасник бойових дій, функції держави.

Об'єктом дослідження виступають: суспільні відносини у сфері функціонування та діяльність підрозділів МВС України.

Метою дослідження є: вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів системи МВС в реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функції держави на засадах посилення взаємодії громадянського суспільства та інституцій державного управління.

Методологічну основу утворює сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що забезпечило повноту та достовірність отриманих результатів. Застосування вказаних груп методів створило методологічне підґрунтя для здійснення системного підходу, спрямованого на дослідження наукової проблематики в єдності її соціального змісту та юридичної форми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні та обґрунтуванні сучасних функціональних напрямків діяльності підрозділів системи МВС України в умовах збройної агресії, що забезпечує адаптацію структури до актуальних загроз, підвищує ефективність протидії злочинності та оптимізує процес надання адміністративних послуг населенню в кризових ситуаціях.

Основні положення та висновки наукової роботи оприлюднені в одному підручнику, трьох науково-практичних рекомендаціях, у вісімнадцяти наукових статтях та виступах на міжнародних та чотирьох всеукраїнських та науково-практичних заходах. Завершенням наукового дослідження є підготовка однойменної монографії.

Результати наукової роботи можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* для формування теоретичного підґрунтя подальших наукових розвідок – наукова робота є вагомим внеском у розробку теоретичних і практичних аспектів діяльності МВС України щодо реалізації ключових функцій держави – правоохоронної, соціальної та сервісної;

– *правотворчості* як основа для реформування національного законодавства у сфері реалізація правоохоронної, соціальної та сервісної функції держави в діяльності підрозділів системи МВС України;

– *правозастосовній діяльності* – наукова робота є актуальним і важливим дослідженням, яке сприяє поглибленню розуміння механізмів реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів МВС України;

– *освітньому процесі* як ідейно-інформаційне підґрунтя для формування змістовного наповнення і викладання навчальних дисциплін, пов'язаних з діяльністю правоохоронних органів, протидії злочинності, соціально-правового забезпечення ветеранів і учасників бойових дій.

Проведене дослідження є завершеною працею, в якій на монографічному рівні досліджено особливості реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС на сучасному етапі, сформульовано низку наукових висновків, які мають теоретичну та прикладну цінність. Дослідження проведене в межах виконання науково-дослідної роботи за державним замовленням (державний реєстраційний номер: 0120U105670) і базується на комплексному підході до вирішення проблем, з якими стикається держава в процесі реформування правоохоронної системи, зокрема, у час війни.

Завершенням наукового дослідження є підготовка однойменної монографії, з тим, щоб на основі аналізу наукової здобутків і практики правозастосування, спираючись на норми чинного міжнародного та національного права, визначити особливості реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функції держави в діяльності підрозділів системи МВС України на сучасному етапі.

Керівник НДР
доктор юридичних наук,
професор

Микола Веселов

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	8
ПРОМОВА	9
РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ СИСТЕМИ МВС	12
§ 1.1. Особливості реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС на сучасному етапі	12
§ 1.2. Поняття, сутність та система інноваційних механізмів підвищення якості адміністративних послуг, що надаються органами та підрозділами системи МВС	57
§ 1.3. Запобігання корупційним проявам у діяльності підрозділів системи МВС як складова підвищення якості надання ними адміністративних послуг	75
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТЯЖКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСОБИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	92
§ 2.1. Теоретичні аспекти протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції	92
§ 2.2. Нормативно-правове забезпечення запобігання тяжким злочинам проти особи.	110
§ 2.3. Зарубіжний досвід протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції	125
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕТЕРАНІВ І УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ І ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	137

§ 3.1. Поняття та зміст механізмів соціально-правового забезпечення ветеранів і учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України і членів їх сімей	144
§ 3.2. Нормативно-правове врегулювання механізмів соціально-правового забезпечення ветеранів і учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України і членів їх сімей	165
§ 3.3. Зарубіжний досвід та перспективи подальшого удосконалення механізмів соціально-правового забезпечення ветеранів і учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України і членів їх сімей	186
ВИСНОВКИ	202
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	214
ДОДАТКИ	230

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО	– Антитерористична операція на сході України
ГУНП	– Головне управління Національної поліції
ДПСУ	– Державна прикордонна служба України
ДСНС	– Державна служба з надзвичайних ситуацій
ЄС	– Європейський Союз
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ЗСУ	– Збройні Сили України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КМУ	– Кабінет Міністрів України
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
НАЗК	– Національне агентство з питань запобігання корупції
НАТО	– Північноатлантичний альянс (англ. North Atlantic Treaty Organization)
НГУ	– Національна гвардія України
НПУ	– Національна поліція України
ОВС	– органи внутрішніх справ
ОТГ	– об'єднана територіальна громада
УБД	– учасник бойових дій
ЦНАП	– центр надання адміністративних послуг
ВТНГ	– Bundesteilhabegesetz (нім. Закон про федеральну участь)
СРІ	– Індекс сприйняття корупції (англ. Corruption Perceptions Index)
СGB	– Sozialgesetzbuch (нім. Соціальний кодекс Німеччини)

ПРОМОВА

Роль Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) полягає у створенні умов для розвитку безпечного середовища життєдіяльності як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки у мирний час та надання гідної відсічі збройній агресії агресора – у період війни. МВС України це багатопрофільне, сервісно-орієнтоване, цивільне відомство європейського зразка, що формує правоохоронну та безпекову політику. Як зазначалося у Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року зазначене Міністерство стало першим центральним органом виконавчої влади з повною відмовою від функцій безпосередньої реалізації державної політики та неможливістю впливати на діяльність практичних підрозділів. Ключові виклики, які на сучасному етапі стоять перед органами системи МВС, безпосередньо пов'язані з її компетентністю в забезпеченні безпеки громадян та суспільства, здатністю протистояти злочинності, забезпечувати прозоре надання якісних послуг. Крім того, МВС сприятиме реалізації євроінтеграційної державної політики у визначених сферах та досягненню критеріїв, необхідних для набуття Україною повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору. Стратегічними пріоритетами розвитку органів системи МВС було визначено і залишаються: створення безпечного середовища; протидія злочинності; дотримання та забезпечення прав людини; ефективне інтегроване управління державним кордоном і збалансована міграційна політика; забезпечення якості і доступності адміністративних послуг; ефективне врядування, прозорість і підзвітність; розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників¹.

З моменту початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України (у лютому 2022 року) роль МВС суттєво

¹ Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

еволюціонувала, адже підрозділи, які входять до системи цього органу державної влади стали ключовими учасниками забезпечення національної безпеки, захисту громадян, підтримки соціальної стабільності, а також надання важливих сервісних послуг. Це змусило як підрозділи МВС, так і всю правоохоронну систему України в цілому адаптувати свою діяльність до нових умов, що включає не лише боротьбу зі злочинністю, але й підтримку громадян у кризових ситуаціях, забезпечення життєдіяльності країни в умовах війни, а також надання адміністративних та соціальних послуг. Зазначене потребує приведення нормативно-правової бази до сучасних реалій, перегляду традиційних підходів до виконання правоохоронних функцій, впровадження інноваційних методів роботи, а також тісної взаємодії з громадянським суспільством і іншими органами публічного адміністрування.

Монографія є вагомим внеском у розробку теоретичних і практичних аспектів діяльності МВС України в реалізації ключових функцій держави – правоохоронної, соціальної та сервісної. Вона була підготовлена в межах виконання науково-дослідної роботи за державним замовленням (державний реєстраційний номер: 0120U105670) і базується на комплексному підході до вирішення проблем, з якими стикається держава в процесі реформування правоохоронної системи, зокрема, у час війни.

Монографія складається з трьох основних розділів, кожен з яких присвячений конкретним аспектам реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій МВС України. У першому розділі розкривається сутність інтеграції правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС України, розглядаються інноваційні механізми підвищення якості адміністративних послуг, які надаються підрозділами системи МВС. Особлива увага приділяється питанням запобігання корупційним проявам та впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє підвищенню якості надання послуг громадянам. Другий розділ присвячений теоретичним та прикладним

аспектам протидії тяжким злочинам проти особи, що є одним з основних викликів для підрозділів Національної поліції України в умовах військової агресії. Особлива увага приділяється зарубіжному досвіду боротьби з тяжкими злочинами, що дозволяє визначити ефективні методи і практики для застосування в Україні. Важливо зазначити, що правоохоронна функція держави на сучасному етапі не обмежується лише боротьбою зі злочинністю, але й охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на підтримання правопорядку та забезпечення безпеки громадян. Третій розділ розкриває механізми соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та членів їхніх сімей. Це питання набуло особливої актуальності у зв'язку з військовими подіями, оскільки забезпечення соціальної підтримки та реабілітації ветеранів є важливою складовою соціальної функції держави. У підрозділах цієї частини монографії представлено результати аналізу нормативно-правової бази, яка регулює права та пільги ветеранів, та окреслено перспективні шляхи її вдосконалення, зокрема на основі зарубіжного досвіду.

Отже, монографія є актуальним і важливим дослідженням, яке сприяє поглибленню розуміння механізмів реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів МВС України. Вона пропонує нові підходи та рішення, що спрямовані на підвищення ефективності діяльності органів системи МВС в умовах сучасних викликів, що стоять перед Україною, як в умовах війни, так і у післявоєнний період.

РОЗДІЛ 1. ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ СИСТЕМИ МВС

§ 1.1. Особливості реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС на сучасному етапі

Веселов М. Ю.

Анотація. У підрозділі розкривається сутність інтеграції правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС України. Наголошується на особливостях їх реалізації на сучасному етапі, зокрема, в умовах війни. Висвітлюються ключові аспекти, такі як взаємодія правоохоронних органів із громадськістю, надання адміністративних послуг, підтримка соціальної стабільності та правопорядку.

Ключові слова: функції держави, правоохоронна діяльність, правоохоронна функція, сервісна функція, соціальна функція, система МВС України, правоохоронні підрозділи, безпечне середовище, протидія злочинності, адміністративні послуги, публічно-сервісна діяльність поліції, поліцейські послуги, реформування органів правопорядку, Community Policing.

Вступ

Перед будь-якою державою завжди стоїть коло завдань, на вирішення яких вона спрямовує свої матеріальні ресурси, ідеологічні та політичні зусилля. Визначення сутності держави і, як результат, окреслення її функцій є однією з найбільш гострих як у філософських дебатах, так і серед науковців теорії держави і права (як базової науки правознавства). Суто з прагматичного погляду призначенням держави є забезпечення балансу суспільних інтересів та гарантування дотримання прав людини, публічних контрольних-наглядних механізмів та розвитку сприятливого бізнес-середовища (на засадах розумної конкуренції) і активного громадянського суспільства тощо. З-поміж усієї сукупності зусиль можна виділити такі, що виражають сутність держави і, без яких це соціальне-правове утворення не

може повноцінно діяти як найважливіша складова частина політичної системи суспільства. Основні напрями діяльності держави, в яких виражається її сутність, завдання і цілі, називаються *функціями держави*².

Як зазначала О. Джураєва: «Функції сучасної держави є різними, порядок їх виникнення і зміни залежить від черговості задач, що виникають перед суспільством у ході його еволюції і тих цілей, які воно переслідує. Плідним функціонування держави буде тоді, коли її функції повною мірою будуть відповідати об'єктивним потребам суспільства»³. *Основні функції держави у сучасному світі* включають: законодавчу, виконавчу, правоохоронну, соціальну, економічну, зовнішньополітичну, екологічну, культурно-освітню. Ці функції можуть мати різний ступінь важливості та пріоритетності залежно від конкретних умов і розвитку суспільства. Деякі сучасні процеси суттєво змінюють не тільки світовий порядок, але й основні параметри його суб'єктів – держав, зокрема їх функціональну складову. С. Мельничук наголошує: «Сьогодення сучасної української держави є складним, з огляду на впливу на її функціонування не тільки глобалізаційних, інтеграційних процесів, а, насамперед, повномасштабної війни, яка зачепила всі сфери її життєдіяльності. У цих умовах актуальним є дослідження змін в обсягах діяльності сучасної держави, на території якої запроваджений і діє тривалий час особливий правовий режим – воєнний стан, що вносить функціональні, інституційно-правові корективи»⁴.

В умовах війни функції держави змінюються, набуваючи нових пріоритетів та форм. Основні зміни включають:

1) зміцнення оборонної функції: а) мобілізація ресурсів: держава зосереджується на мобілізації людських, матеріальних і фінансових ресурсів для забезпечення оборони країни; б) військовий контроль: вводяться надзвичайні заходи, такі як військовий стан, комендантська година,

² Теорія держави і права : навчальний посібник / за ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 368 с. – С. 82.

³ Джураєва О. О. Функції сучасної держави : автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. Одеса, 2006. 15 с.

⁴ Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1(101). С. 23–35. DOI: 10.33766/2524-0323.101.23-35.

обмеження на пересування, посилення контролю над стратегічними об'єктами, утворення військових комендатур на окупованих територіях противника; г) цивільний захист населення від повітряних атак та обстрілів противника;

2) посилення виконавчої функції: а) централізація влади, утворення та передача функцій державного управління і місцевого самоврядування військовим адміністраціям; б) спрощення адміністративних процедур (впровадження спрощених процедур для прийняття рішень, пов'язаних з обороною та безпекою);

3) переорієнтація економічної функції: а) економіка переорієнтовується на військові потреби (виробництво озброєння, амуніції, забезпечення армії); б) контроль за ресурсами (вводяться механізми контролю за використанням ресурсів, можлива націоналізація підприємств, що мають стратегічне значення);

4) зміцнення соціальної функції: а) підтримка населення: держава посилює соціальний захист, надаючи допомогу внутрішньо переміщеним особам (переселенцям), постраждалим від війни, військовослужбовцям та їхнім родинам; б) інформаційна безпека (держава посилює контроль над інформаційним простором для запобігання паніці, поширенню дезінформації та ворожої пропаганди);

5) зміна правоохоронної функції: а) боротьба зі злочинністю (в умовах війни можуть збільшуватися випадки мародерства, диверсій та інших злочинів, що вимагає посилення діяльності правоохоронних органів); б) антитерористична діяльність (підвищується акцент на боротьбі з тероризмом, контррозвідальній діяльності та захисті стратегічних об'єктів); в) документування воєнних злочинів; г) розмінування територій; д) ліквідація наслідків повітряних атак та обстрілів противника, надання допомоги постраждалому цивільному населенню;

б) адаптація зовнішньополітичної функції: а) міжнародна підтримка (держава активно працює на міжнародній арені для отримання

дипломатичної, фінансової, військової та гуманітарної підтримки); б) санкції та ізоляція противника (здійснюються заходи для ізоляції агресора, введення міжнародних санкцій, розширення коаліцій підтримки);

7) екологічна функція: ліквідація наслідків війни (умови та спосіб ведення війни противником війни можуть спричиняти значні екологічні катастрофи, і держава зобов'язана реагувати на них, навіть в умовах конфлікту);

8) збереження культурної спадщини: захист культурних цінностей (держава вживає заходів для захисту культурних об'єктів від руйнування або вивезення за межі країни) тощо.

Війна змушує державу реагувати на обумовлені ситуацією виклики та оперативно змінювати чи коригувати пріоритети і функції, часто роблячи наголос на виживання та збереження державності, забезпечення першочергових вітальних потреб цивільного населення країни. Отже, функції сучасної держави набувають дедалі більш координаційного, динамічного характеру. При цьому не виключаються елементи оперативного адміністрування, особливо у сфері правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Функції держави та діяльність державних органів пов'язані між собою. Ці поняття не є абсолютно тотожними, втім між ними існує нерозривний зв'язок та залежність. Функції є основними напрямками діяльності держави щодо управління у пріоритетних сферах суспільного життя, задоволення суспільних потреб. О. Безпалова простежує прямий зв'язок між функцією держави та функцією державних органів, оскільки основним призначенням останніх є реалізація функцій держави. При цьому одна функція держави може одночасно реалізовуватися декількома органами державної влади, а функції конкретного органу державної влади можуть реалізовуватися

виключно цією державною інституцією (або іншими органами у разі делегування їм таких повноважень)⁵.

Колись вітчизняне законодавство (у Наказі Голодержслужби України від 29.07.2005 р. № 189 «Про затвердження Порядку проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади» (втратив чинність 21.05.2010 р.)) містило визначення таких термінів:

– *місія (головна мета діяльності) органу виконавчої влади* – призначення органу для вирішення проблем суспільства (соціальних, економічних, гуманітарних та інших);

– *цілі діяльності органу виконавчої влади* – це конкретний стан окремих показників діяльності органу в певний момент часу, досягнення яких є бажаним і на досягнення яких спрямована діяльність органу. Вони визначаються Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, програмами діяльності Уряду;

– *завдання* – комплекс заходів, які впливають із головної мети і підлягають вирішенню для її досягнення, конкретизують цілі органу і становлять цільову функцію структурного підрозділу;

– *функція* – це діяльність, пов'язана з отриманням чітко визначеного кінцевого результату, який прямо відображає досягнення цілей та завдань органу виконавчої влади⁶.

О. Безпалова наголошує, що державі властива еволюція її функцій, тобто їх розвиток чи зміна, що відбувається як під впливом змістовних та формальних характеристик держави, так і під впливом зовнішнього середовища, що безперестанно трансформується [с. 17-18]⁷.

Система державних функцій передбачає їх умовний поділ на основні та другорядні чи похідні. Правоохоронна є однією з основних функцій держави. Від ефективності її реалізації безпосередньо залежить стан існування

⁵ Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків. : ХНУВС, 2014. 544 с. – С. 15-16.

⁶ Про затвердження Порядку проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади : Наказ Голодержслужби України від 29.07.2005 № 189. Втратив чинність від 21.05.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0901-05/conv#Text> (дата звернення: 27.08.2024).

⁷ Див.: Безпалова О. І., 2014. С. 17-18.

держави та перспективи розвитку останньої. Правоохоронна спрямованість держави є свідченням забезпечення балансу прав і свобод громадянина та інтересів держави.

Правоохоронна функція держави та правоохоронна діяльність

Законодавство не надає визначення правоохоронної функції. Однак, враховуючи важливість питання це поняття здобуло певної уваги серед науковців.

За визначенням О. Безпалової *правоохоронна функція держави* – це самостійний комплексний напрямок діяльності держави, обумовлений її соціальним призначенням, який реалізується системою суб'єктів (державних та недержавних), що уповноважені виключно в рамках закону з використанням відповідних форм та методів вживати юридичних заходів впливу (в тому числі примусових) з метою досягнення бажаного соціального ефекту – охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема⁸.

В. Чумак *правоохоронну функцію* поліції (як одного з провідних суб'єктів її реалізації. – *Приміт. М.В.*) визначає як провідний напрям реалізації завдань з дотримання прав і свобод громадян, підтримання публічного порядку та публічної безпеки, а також протидії злочинності, що здійснюються відповідними правоохоронними органами, та має як внутрішню, так і зовнішню спрямованість⁹.

Автори академічного курсу з «Адміністративної діяльності органів поліції України» (за загальною редакцією П. Трачука) під *правоохоронною функцією держави* пропонують розуміти самостійний комплексний напрямок діяльності держави, обумовлений її соціальним призначенням, який реалізується системою суб'єктів (державних і недержавних), що уповноважені виключно в рамках закону з використанням відповідних форм та методів вживати юридичних заходів впливу (в тому числі примусових) із

⁸ Див.: Безпалова О. І., 2014. С. 27.

⁹ Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз : монографія. Харків : Константа, 2019. 490 с. – С. 434.

метою досягнення бажаного соціального ефекту – охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема¹⁰.

Дж. А. Консер, Р. Пейніч та Т. Джінгерич взагалі вважають, що *правоохоронна функція* – це формальна спроба суспільства забезпечити дотримання встановлених правил, норм і законів цього суспільства його членами. Без правоохоронних органів, які забезпечують реалізацію цієї державної функції суспільство, яким ми його знаємо, на думку наведених американських дослідників, ймовірно, піддалося б соціальному безладу та хаосу¹¹.

Цей напрям діяльності вимагає постійної уваги з боку держави як у мирний, так і у воєнний час, а також повоєнний період. Є головна мета (місія), яка залишається стабільно однаковою та визначає зміст цієї функції за будь-яких умов. Деякі вчені (наприклад, В. Гриценко або М. Руденко та О. Шайтуро) переконані, що однією із найважливіших цілей правоохоронної діяльності є охорона закону та забезпечення громадської безпеки¹²⁻¹³. Захист законності від порушень має бути однією з основних функцій правоохоронної діяльності держави. Водночас концепція громадської безпеки, як слушно наголошує Т. Табака, формується з урахуванням принципів інтеграції та балансу життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави та взаємної відповідальності особи, суспільства і держави за стан безпеки. Він представлений як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від суспільно небезпечних діянь і негативного впливу надзвичайних обставин, зумовлених війною в Україні, а також надзвичайних ситуацій, викликаних стихійними лихами,

¹⁰ Адміністративна діяльність органів поліції України: Академічний курс : підручник / За заг. ред. П. А. Трачука. Ужгород: ТОВ «РІК-У». 2024. 316 с. – С. 11.

¹¹ Conser, James A., Paynich, Rebecca & Gingerich, Terry E. (2011). *Law Enforcement in the United States*. 3-rd ed. Jones & Bartlett Publishers. 488 p.

¹² Гриценко В. Г. Становлення та розвиток правоохоронної системи України: історико-правовий генезис. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 25. С. 22–25.

¹³ Руденко М. В., Шайтуро О. П. Щодо визначення поняття «органи правопорядку». *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: Серія: Право*. 2017. Вип. 23. С. 158–160.

катастрофами, аваріями, пожежами, епідеміями та іншими надзвичайними подіями¹⁴.

Цілями діяльності держави, які дотичні до правоохоронної функції і визначені на конституційному рівні можна вважати: гарантування та забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3 Конституції України), захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (ч. 4 ст. 13), гарантування свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ч. 4 ст. 15), забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України (ст. 16), забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави (ст. 17), забезпечення державної безпеки і захист державного кордону (ч. 3 ст. 17), захист життя людини (ст. 27)¹⁵. В особливі періоди цілі функціонування держави доповнюються, змінюються, а відповідно правоохоронна функція одна з перших набуває нових чи додаткових завдань.

За розумінням О. Безпалової на відміну від основних функцій, неосновними (додатковими) функціями виступають більш конкретизовані напрямки діяльності держави, сукупність яких уже формує основну функцію¹⁶. На думку окремих авторів, до числа головних правоохоронних функцій держави належать ті функції, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинами та іншими правопорушеннями, їх своєчасною профілактикою. Що стосується допоміжної правоохоронної функції держави, то це вид правоохоронної функції, безумовно, притаманний діяльності всіх правоохоронних органів. Але на відміну від головної правоохоронної функції, яка безпосередньо стосується боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, допоміжна функція виступає в ролі другорядної. До числа допоміжної правоохоронної функції такі автори відносять: контрольну

¹⁴ Табака Т. Сутність правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1(37). С. 257–261. DOI: 10.35774/app2024.01.257.

¹⁵ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2#w1_92 (дата звернення: 28.08.2024).

¹⁶ Див.: Безпалова О. І., 2014. С. 18-19.

(наглядову), дозвільну, нормотворчу, правороз'яснювальну, аналітичну, інформаційну, координаційну¹⁷.

Правоохоронна функція є суспільною функцією, необхідною для внутрішньої стабільності та безпеки держави. Через процес правозастосування суспільство здійснює певну форму соціального контролю поведінки (зокрема девіантної чи іншої асоціальної) різноманітних учасників суспільних відносин. В такому контексті реалізація правоохоронної функції виступає своєрідним механізмом соціального контролю. У розумінні Дж. А. Консер, Р. Пейніч та Т. Е. Джінгерич соціальний контроль – це процес, за допомогою якого суспільство заохочує або змушує дотримуватись соціальних норм, звичаїв і законів. Кожне суспільство має механізми соціального контролю, оскільки вони служать засобом соціалізації або процесу навчання його членів культурі та нормам суспільного життя¹⁸.

Формою реалізації правоохоронної функції є такий специфічний вид діяльності, як *правоохоронна діяльність*, що здійснюється спеціально уповноваженими на те органами – *правоохоронними*¹⁹.

Правоохоронна діяльність характеризується такими *ознаками*:

– спрямована на захист права, прав, свобод і законних інтересів особи та забезпечення правопорядку;

– реалізується на основі закону за допомогою правових заходів, передбачених законом;

– здійснюються спеціальними державними органами або уповноваженими на це державою суб'єктами (громадськими формуваннями, організаціями, посадовими особами тощо)²⁰.

У загальному вигляді сутність правоохоронної діяльності Т. Табака представляє такими положеннями: боротьба з правопорушеннями та ліквідація їхніх наслідків; створення максимально сприятливих умов для

¹⁷ Див.: Адміністративна діяльність органів поліції України: Академічний курс. 2024. С. 11-12.

¹⁸ Див.: Conser, J.A., Paunich, R., Gingerich, T.E. (2011).

¹⁹ Див.: Адміністративна діяльність органів поліції України: Академічний курс. 2024. С. 11.

²⁰ Див.: Табака Т. 2024. С. 260.

безперешкодної та якісної реалізації права загалом, суб'єктивних прав і юридичних обов'язків²¹.

Цей вид діяльності є одним із засобів офіційного нагляду за поведінкою людей, щоб переконатися, що всі індивідууми дотримуються законів та правил суспільства та що в суспільстві є певна безпека і стабільність. Процес застосування закону є формальним процесом, який, наприклад, у Сполучених Штатах, так само як і в Україні санкціонується народом (виборцями) через обрані ними урядові органи. З трьох гілок влади правоохоронна функція у більшості країн покладена на виконавчу владу.

Президент України та Уряд країни використовують свої конституційні державні повноваження для призначення посадових осіб правоохоронних органів, встановлення філософії та загальної політики, згідно з якою вони діятимуть. Інші гілки влади (судові органи, прокуратура) також впливають на здатність посадовців правоохоронних органів виконувати свою роботу. Законодавча гілка влади надає встановлені законом повноваження, згідно з якими працюють посадові особи правоохоронних органів. Ці повноваження включають законне право застосовувати різні режими та рівні правового та силового впливу для досягнення цілей і завдань правоохоронних органів, і саме санкціоноване застосування цієї сили відрізняє посадових осіб правоохоронних органів від інших державних інституцій.

За результатами узагальнення наявних серед науковців підходів, визначаючи основні завдання (обов'язки) правоохоронних органів в межах реалізації правоохоронної функції держави, з цього питання можна сформулювати декілька наступних тез:

– основна мета правоохоронних органів – профілактика правопорушень і забезпечення правопорядку;

– суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави зобов'язані вчасно виявляти та усувати загрози для правоохоронної сфери;

²¹ Див.: Табака Т. 2024. С. 260.

– діяльність правоохоронців охоплює боротьбу зі злочинністю, захист громадського порядку, охорону здоров'я та навколишнього середовища;

– боротьба зі злочинністю передбачає застосування комплексних заходів захисту прав фізичних та юридичних осіб, а також спільних державних інтересів²²⁻²³.

Поняття правоохоронних органів охоплює комплексну систему державних органів, в деяких публікаціях до цієї системи відносять навіть певні недержавні утворення, наприклад, адвокатуру, нотаріат тощо.

Сучасні виклики і загрози, насамперед, пов'язані з тривалим перебуванням України у стані війни, зумовлені впливом комплексу інших соціально-демографічних, економічних, політичних, правових, психологічних і технологічних факторів, вимагають системного реагування, адекватної трансформації сектору національної безпеки, зокрема органів системи МВС. У Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року підкреслюється роль цього центрального органу виконавчої влади у створенні умов для забезпечення безпечного середовища життєдіяльності як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки як фактора стримування повномасштабної збройної агресії російської федерації²⁴.

Згідно з відповідним Положенням (затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878) МВС України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

– забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

– захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

²² Див.: Безпалова О. І., 2014. С. 454-455.

²³ Див.: Табака Т. 2024. С. 260.

²⁴ Див.: Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року.

– цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

– міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

– забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України²⁵.

На сьогодні до *структури МВС України* входять апарат Міністерства, підрозділи, які безпосередньо виконують основну та додаткові правоохоронні функції, інші установи, що належать до сфери управління Міністерства (див. рис. 1).

²⁵ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. Дата оновлення: 15.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

Рис. 1. Структури МВС України (Джерело: МВС України: державний сайт)²⁶

Кожен з цих підрозділів робить свій внесок у реалізацію правоохоронної функції держави: для деяких з них це є основний і майже єдиний напрям діяльності (див. рис. 2), а для деяких – важливий супутній прояв діяльності або їх діяльність носить забезпечувальний (супроводжувальний) характер щодо реалізації правоохоронної функції (як-то апарат та інші установи Міністерства).

Кожний з наведених структурних підрозділів системи МВС, виходячи з відведеної йому ролі і специфіки завдань у секторі безпеки та правопорядку, у підсумку забезпечує реалізацію загальнодержавної правоохоронної функції.

У довоєнний період (до моменту повномасштабного вторгнення російських військ на територію України) розвиток органів системи МВС як невід’ємної частини сектору національної безпеки передбачався за такими пріоритетами:

1) створення безпечного середовища – реалізація пріоритету передбачало створення безпечного середовища життєдіяльності людей, що забезпечується шляхом провадження орієнтованої на потреби населення діяльності органів системи МВС, її швидким і компетентним реагуванням на надзвичайні ситуації і події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, вжиття запобіжних заходів та активної участі населення у забезпеченні публічної безпеки і порядку;

2) протидія злочинності – реалізація цього пріоритету передбачало забезпечення зміцнення публічної безпеки і порядку в державі шляхом виконання превентивних програм і підвищення спроможностей органів системи МВС у протидії злочинності;

3) дотримання та забезпечення прав людини – реалізація пріоритету передбачало забезпечення мінімізації порушень прав людини і основних

²⁶ Міністерство внутрішніх справ України: державний сайт України. Структура. URL: <https://mvs.gov.ua/ministry/struktura> (дата звернення: 29.08.2024).

свобод у діяльності органів системи МВС, забезпечення швидкого доступу людини до дієвих механізмів відновлення порушених прав;

4) ефективне інтегроване управління державним кордоном і збалансована міграційна політика – реалізація пріоритету передбачало зміцнення безпеки державного кордону та дотримання вимог міграційного режиму шляхом запровадження інтегрованого підходу, врахування актуальних загроз національній безпеці і задоволення локальних потреб;

5) забезпечення якості і доступності адміністративних послуг – реалізація пріоритету передбачало забезпечення високої якості та доступності адміністративних послуг, що надаються органами системи МВС, шляхом дотримання стандартів їх надання, які відповідають очікуванням людей;

6) ефективне врядування, прозорість і підзвітність – реалізація пріоритету передбачало створення стійкої, керованої, технологічно розвинутої системи МВС, здатної протистояти сучасним викликам і загрозам, запровадження дієвих механізмів демократичного цивільного контролю і співпраці з громадськістю;

7) розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників – реалізація пріоритету передбачає формування стабільного та високопрофесійного кадрового складу органів системи МВС, який здатний належно реагувати на виклики та загрози у визначених сферах²⁷.

²⁷ Див.: Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020.

Національна поліція України:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Державна прикордонна служба України:

- охорона державного кордону України на суші, морі та інших водоймах, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;
- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;
- участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;
- участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом

Державна служба України з надзвичайних ситуацій:

- захист та охорона життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань;
- охорона громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки;
- забезпечення державної безпеки і захист державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій (в взаємодії з іншими правоохоронними органами).

Державна міграційна служба України:

- реалізація державної політики у сферах: а) міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції; б) громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів

Державна служба України з надзвичайних ситуацій:

- реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;
- здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;
- виконання функцій компетентного органу у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

Рис. 2. Завдання підрозділів МВС України (Джерело: Закон України «Про Національну поліцію»²⁸; Закон України «Про Державну прикордонну службу України»²⁹; Закон України

²⁸ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n9> (дата звернення: 29.08.2024).

²⁹ Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Дата оновлення: 02.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#n12> (дата звернення: 29.08.2024).

«Про Національну гвардію України»³⁰; Положення про Державну міграційну службу України³¹; Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій³²)

Отже, можна зробити один з попередніх висновків: особливості реалізації правоохоронної функції держави в діяльності підрозділів системи МВС на етапі довоєнного реформування пов'язані з кількома ключовими аспектами, що впливають з виконання Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року:

1) реформування та модернізація: одним із основних завдань Стратегії було проведення реформ, спрямованих на модернізацію органів системи МВС, що включає оптимізацію структури, покращення матеріально-технічного забезпечення, впровадження нових технологій та підвищення кваліфікації персоналу;

2) підвищення ефективності та прозорості: виконання Стратегії передбачало посилення ефективності діяльності підрозділів МВС, а також забезпечення більшої прозорості у прийнятті рішень, що стосується як внутрішніх процесів, так і взаємодії з громадськістю;

3) посилення взаємодії з громадськістю: важливий акцент зроблено на налагодження співпраці з громадськістю, залучення громадян до процесів забезпечення правопорядку, що є важливим елементом підвищення довіри до правоохоронних органів.

Але, як свідомо зазначає О. Безпалова, виокремлення правоохоронної функції як однієї із основних функцій держави зовсім не означає, що ця функція має реалізовуватися відокремлено від усіх інших функцій. Дана функція, як і всі інші, не є автономною, оскільки всі вони знаходяться у тісному взаємозв'язку. До числа функцій держави, якісна реалізація яких

³⁰ Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. Дата оновлення: 27.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#n6> (дата звернення: 29.08.2024).

³¹ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. Дата оновлення: 20.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

³² Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. Дата оновлення: 17.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

здійснює безпосередній вплив на правоохоронну функцію авторка відносить: економічну, політичну, культурну, соціальну, ідеологічну³³. Наприклад, А. Дмитрик та О. Люшик кажуть, що за допомогою інструментів правоохоронної функції забезпечується дотримання соціальних прав населення. З іншого боку, можливості соціальної функції допомагають правоохоронній шляхом правового виховання населення, розвитку системи юридичної освіти. Умови праці співробітників силових структур пов'язані з ризиком для життя, що компенсується за допомогою інструментів соціальної функції (особливе медичне обслуговування, пенсійне забезпечення тощо)³⁴. Слід наголосити, що у даному та вище наведених прикладах йдеться про реалізацію та взаємозв'язок окремих основних функцій, при цьому для більшості підрозділів та установ МВС України ці функції не є властивими.

Вчені небезпідставно виокремлюють оборонну функцію у низці основоположних функцій держави. Зі статті 1 Закону України «Про оборону України» випливає, що *оборона України* – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту³⁵. Як наголошує О. Глущенко: «в сучасних умовах важливими є питання швидкої адаптації до змін в умовах військової глобалізації; трансформація звичних уявлень про війну; важливість безпекової складової при формуванні демократичної держави»³⁶. У Законі України «Про оборону України» (ст. 12) законодавець визначає завдання інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні держави. Зокрема, серед них слід виділити забезпечення здійснення

³³ Див.: Безпалова О. І. 2014. С. 18-19.

³⁴ Дмитрик А., Люшик О. Соціальна функція в системі функцій держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2020. № 2(113). С. 8–12. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2020/2.113-2>. – С. 10.

³⁵ Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ. Дата оновлення: 28.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 09.09.2024).

³⁶ Глущенко О. О. Оборонна функція держави в сучасних умовах. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 45–48. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2023.08.

відповідних заходів щодо підготовки території України до оборони; участь у виконанні завдань територіальної оборони та руху опору, сприяють забезпеченню правового режиму воєнного стану. На сьогодні у цих заходах активно задіяні не лише такі підрозділи системи МВС України як НГУ (військове формування з правоохоронними функціями) та ДПСУ (правоохоронний орган спеціального призначення), а підрозділи НПУ та ДСНС. Цей правовий припис корелюється з положеннями ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію»: «...органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості»; «під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій»³⁷. Відповідно до основних повноважень поліції було додано обов'язок здійснювати у взаємодії зі Збройними Силами України, НГУ, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями³⁸. Тож, в умовах війни завдання правоохоронних підрозділів системи МВС України розширюються участю у реалізації оборонної функції держави.

Симбіоз правоохоронної та соціальної функцій у діяльності підрозділів МВС України

³⁷ Див.: Закон України «Про Національну поліцію», ст. 24.

³⁸ Там само, ст. 23.

В контексті руху нашої країни у напрямку західноєвропейської інтеграції та визнання пріоритетності прав і законних інтересів громадян, перед державою, ще до початку повномасштабного вторгнення, були окреслені завдання реформування національної правоохоронної системи в частині створення відносин партнерства та доступності правоохоронних послуг для населення. Тож йдеться про симбіоз правоохоронної функції держави з сервісною (публічно-сервісною).

Сервіс – обслуговування населення, забезпечення його побутових потреб, що походить від англійського «service» – служба, заняття, робота, державна служба, обслуговування, надання послуг []³⁹. Є чимало прикладів (наукових праць), у яких сервісна функція розглядається і як основний напрямок діяльності органів державної влади взагалі, і як напрямок діяльності правоохоронних органів зокрема.

Так, О. Карпенко сервісну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування розглядає як «пріоритетний напрям розвитку державного управління в Україні, сутність якого полягає в наданні управлінських послуг громадянам, які є їхніми одержувачами – клієнтами держави (вигодонабувачами), а державні службовці й посадові особи органів місцевого самоврядування – надавачами (виконавцями), що реалізують ці послуги від імені держави» [с. 11]⁴⁰.

В. Авер'янов зазначає, що «публічно-сервісний напрям функціонування органів виконавчої влади утворювався за рахунок діяльності, пов'язаної з: розглядом і вирішенням різних індивідуальних звернень приватних (фізичних і юридичних) осіб з приводу реалізації їхніх суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів; наданням конкретним приватним особам адміністративних (управлінських) послуг у вигляді дозвільно-ліцензійних, реєстраційних та інших подібних дій; прийняттям

³⁹ Сервіс. *Словник української мови* : академічний тлумачний словник (1970–1980); в 11 т. Т. 9, 1978. С. 129. URL: <https://sum.in.ua/s/servis> (дата звернення: 01.09.2024).

⁴⁰ Карпенко О. В. Механізм формування та реалізації сервісно-орієнтованої державної політики в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. управління : 25.00.02. Київ, 2016. 466 с.

індивідуальних зобов'язуючих рішень щодо приватних осіб із питань виконання ними різного роду обов'язків, передбачених законом, а також розв'язанням так званих «публічних» справ (наприклад, із питань відселення людей під час будівництва шляхів, мостів, енергетичних мереж, відведення земель для загальнодержавних потреб і т. ін.); здійсненням позасудового розгляду адміністративно-правових спорів у порядку адміністративного розгляду скарг приватних осіб; вжиттям щодо громадян заходів адміністративного примусу, насамперед заходів адміністративної відповідальності»⁴¹.

Реалізація цілей розвитку системи МВС передбачало урахування таких засад як:

1) служіння суспільству – дотримання і забезпечення прав людини і основних свобод як ключової цінності в діяльності органів системи МВС; реалізація підрозділами та установами Міністерства своїх функцій відповідно до потреб людини;

2) залучення суспільства до процесу створення безпечного середовища, що передбачало: тісну співпрацю з територіальними громадами і суспільством у цілому; створення механізмів партнерства з інститутами громадянського суспільства; нетерпимість до корупції

3) інформатизація діяльності – передбачало підвищення ефективності роботи і взаємодії органів системи МВС шляхом максимального використання інформаційно-комунікаційних технологій⁴².

Існує декілька підходів щодо розуміння змісту публічно-сервісної діяльності правоохоронних органів. Розглядаючи це питання (переважно на прикладі НПУ), певна частина дослідників сервісні послуги, які надаються підрозділами МВС України, асоціюють виключно з комплексом тих адміністративних послуг, що здійснюються, як правило, на платних засадах з метою реалізації законних прав і свобод громадян та юридичних осіб

⁴¹ Державне управління: Європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерезь, А. М. Школик та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юстініан, 2007. 288 с. (С. 243-244).

⁴² Див.: Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020.

(наприклад, С. Миронюк⁴³). Перелік таких платних послуг містить Постанова Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 04.06.2007 р. № 795.

Наприклад, підрозділи НПУ надають такі послуги як: видача дозволів на придбання і перевезення, зберігання і носіння (реєстрацію, перереєстрацію) вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів, на які поширюється дозвільна система; видача дозволу (оформлення документів) на відкриття та функціонування об'єктів дозвільної системи, що працюють з вибуховими матеріалами, піротехнічних майстерень та інших об'єктів відповідно до Положення про дозвільну систему, затвердженого постановою КМУ від 12.10.1992 р. № 576; оформлення та видача дозволу на перевезення надгабаритних, великовагових вантажів; документів щодо погодження маршрутів дорожнього перевезення небезпечних вантажів тощо. Територіальні органи з надання сервісних послуг МВС видають посвідчення водія на право керування транспортними засобами; реєструють, перереєструють колісні транспортні засоби усіх категорій з видачею свідоцтва про реєстрацію або його формуванням в електронній формі та присвоєнням буквено-цифрової комбінації номерних знаків з їх видачею або без такої, знімають з обліку транспортні засоби з видачею облікової картки та номерних знаків для разових поїздок і т. ін..

Зокрема, зазначені у Переліку платні послуги (що надаються підрозділами МВС України) розподілені на:

1) адміністративні послуги (надаються підрозділами НПУ, територіальними органами з надання сервісних послуг МВС, підрозділами ДМС);

2) інші послуги, які надаються згідно з основною діяльністю (надаються підрозділами експертної служби, територіальними органами з

⁴³ Миронюк С. Поняття, принципи та види сервісних послуг Національної поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 95–101. – С. 99.

надання сервісних послуг МВС, підрозділами НПУ, інформаційними підрозділами)⁴⁴.

Слід зазначити, що за українським законодавством *адміністративна послуга* – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону (ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги»)⁴⁵. При цьому дія цього Закону не поширюється на відносини щодо: дізнання, досудового слідства; оперативно-розшукової діяльності; провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею (ст. 2)⁴⁶.

Втім, повертаючись до з'ясування сутності та змісту публічно-сервісної діяльності підрозділів та установ МВС України, зауважимо, що більша частина науковців все ж таки схильна розглядати таку діяльність у вузькому та широкому розумінні. *Вузьке розуміння публічно-сервісної діяльності підрозділів та установ МВС України* полягає в тому, що це діяльність, спрямована на надання адміністративних послуг у сфері публічної безпеки і порядку, що здійснюється за заявою фізичних та юридичних осіб, та на набуття, зміну чи припинення прав або обов'язків у відповідній сфері публічних відносин⁴⁷. Наприклад, А. Суббот публічно-сервісну діяльність НПУ у вузькому розумінні пропонує систематизувати таким чином: 1) публічно-сервісна діяльність, пов'язана з видачею документів дозвільного характеру щодо вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів; 2) публічно-сервісна діяльність у сфері дорожнього руху; 3) публічно-

⁴⁴ Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2007 № 795. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

⁴⁵ Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

⁴⁶ Там само, ст. 2.

⁴⁷ Див.: Троян В. А., 2023. С. 50.

сервісна діяльність у сфері охоронної діяльності (охорона майна громадян, організацій, а також об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні тощо)⁴⁸.

У широкому розумінні публічно-сервісна діяльність підрозділів та установ МВС України виходить за межі надання адміністративних та інших платних послуг, пов'язаних з їх з основною діяльністю. Так, В. Троян до основних функцій НПУ як суб'єкта публічно-сервісної діяльності відносить:

– соціальну та сервісну (поліція у межах повноважень, передбачених законом, організовує та здійснює заходи щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорони майна в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та ліквідації їх наслідків; вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їх життя чи здоров'я);

– превентивну та профілактичну (поліція спрямовує свої дії на запобігання вчиненню правопорушень, вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що можуть виникнути внаслідок вчинення кримінального, адміністративного правопорушення чи іншої небезпечної події);

– кримінально-процесуальну (поліція здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень);

– оперативно-розшукову (поліція розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, зникли безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом);

– дозвільну (відповідно до законодавства поліція видає дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів, видає та погоджує дозвільні

⁴⁸ Суббот А. І. Застосування в Україні передових світових стандартів організації ефективної діяльності правоохоронних органів. *Віче*. 2014. № 10. С. 5–8.

документи у сфері безпеки дорожнього руху; здійснює контроль за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони);

– охоронну (поліція здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони);

– матеріально-технічного забезпечення (поліція виконує в межах повноважень, передбачених законом, функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери її управління);

– міжнародного співробітництва (поліція здійснює в межах повноважень, передбачених законом, міжнародне співробітництво, організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Інтерполом, Європолом, а також компетентними органами інших держав з питань правоохоронної діяльності);

– інформаційного забезпечення (поліція у межах інформаційно-аналітичної діяльності формує та використовує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України);

– науково-методичну (поліція бере участь у визначенні основних напрямів розвитку науки і освіти з питань діяльності поліції, в організації та проведенні відповідних науково-дослідних, дослідно-конструкторських, кримінологічних і соціологічних досліджень);

– кадрову (уповноважені підрозділи поліції організують службу підготовки та стажування поліцейських і працівників Національної поліції (підп. 46 п. 4); організують систему психологічного забезпечення поліцейських);

– соціально-правового захисту (поліція забезпечує відповідно до законодавства правовий і соціальний захист поліцейських, інших працівників НПУ та членів їх сімей)⁴⁹.

⁴⁹ Див.: Троян В. А., 2023. С. 202.

Під формою публічно-сервісної діяльності НПУ вказаний вчений розуміє зовнішньо виражену дію органів поліції або їх посадових осіб (поліцейських), здійснену в межах повноважень, передбачених нормативно-правовими актами, з метою досягнення поставлених перед ними мети та завдань щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захисту інтересів суспільства і держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності⁵⁰.

Варто звернути увагу на зміни до законодавства в частині реформування одного з провідних суб'єктів системи МВС – Національної поліції. Від 2015 року в Законі України «Про Національну поліцію» завдання цього правоохоронного органу визначаються як: «*надання поліцейських послуг у сферах*»⁵¹. Л. Ластович ознаки, які характеризують поліцейські послуги формулює таким чином: по-перше, вони безпосередньо пов'язані із суспільною функцією держави у сфері внутрішніх справ; по-друге, зміст та порядок їх надання визначаються чинним законодавством, зокрема його адміністративною галуззю; по-третє, надаються з метою охорони прав і свобод людини, а також інтересів держави; по-четверте, вони не можуть бути спрямовані на забезпечення відповідного кола та якості умов суспільного життя, необхідного для нормальної реалізації його учасниками своїх прав, свобод і законних інтересів, оскільки це зовсім інша функція держави, яка реалізується іншими суб'єктами публічної адміністрації⁵². Деякі вчені переконані, що визначення завдань поліції у вигляді специфічних (поліцейських) послуг є спробою принципово змінити підхід самої поліцейської діяльності, наблизити її до потреб суспільства і захисту прав і законних інтересів окремих громадян. Наприклад, Д. Денисюк наголошує на тому, що «запровадження терміна «поліцейські послуги» для характеристики завдань НПУ свідчить про намагання змінити філософію цього виду

⁵⁰ Див.: Троян В. А., 2023. С. 203.

⁵¹ Див.: 3-н України «Про Національну поліцію».

⁵² Троян В. А. Публічно-сервісна діяльність національної поліції України: адміністративно-правові засади : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2023. 235 с. – С. 45.

правоохоронного органу – трансформувати його функції з контрольно-репресивних у сервісні»⁵³. А. Щерба вважає, що ідея впровадження до переліку основних функцій органів публічної адміністрації функцій сервісного характеру полягає не лише у збільшенні напрямів діяльності органів публічної адміністрації в цій сфері, а й забезпеченні відповідних якісних характеристик сервісних послуг⁵⁴. Тож, слід погодитися з думкою В. Трояна, що саме висока якість публічних послуг у такій специфічній сфері державного управління, як правоохоронна діяльність, є основою концепції «публічно-сервісного» спрямування підрозділів та установ системи МВС України⁵⁵.

Публічно-сервісний елемент у реалізації правоохоронної функції властивий не лише для підрозділів НПУ. Сьогодні окремі прояви так званого сервісного підходу можна віднайти у правоохоронній діяльності усіх підрозділів МВС України. Так, *інтегроване управління кордонами* передбачає це скоординовану діяльність компетентних державних органів України та військових формувань, зокрема підрозділів ДПСУ, спрямовану на створення та підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону України для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують. Зараз об'єктивними проблемами інтегрованого управління кордонами визнаються: а) невідповідність інфраструктури пунктів пропуску через державний кордон України та під'їзних шляхів зростаючим потребам щодо пропускових спроможностей; б) періодичні ускладнення в роботі існуючих пунктів пропуску у зв'язку із сезонними та іншими змінами транскордонних транспортних потоків; в) неналежний стан сервісних зон та відсутність комфортних умов для осіб, які подорожують; г) застарілість технічних засобів контролю; д) низька мотивація та недостатній рівень

⁵³ Денисюк Д. С. Завдання Національної поліції України: проблеми законодавчого закріплення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8(246). С. 100–104. – С. 101.

⁵⁴ Щерба А. В. Адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 198 с. – С. 68.

⁵⁵ Див.: Троян В. А., 2023. С. 77.

підготовки персоналу суб'єктів інтегрованого управління кордонами, його неготовність протидіяти корупційним викликам.

У Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (схваленій Розпорядження КМУ від 24.07.2019 р.) зазначено, що сучасний стан інформатизації системи інтегрованого управління кордонами зумовлює потребу в її подальшому розвитку та вдосконаленні шляхом продовження технічного переоснащення, нарощення процедур автоматизації всіх процесів, впровадження європейських стандартів, удосконалення інформаційного обміну між усіма суб'єктами інтегрованого управління кордонами; оптимізації контрольних процедур на державному кордоні України із забезпеченням належного рівня безпеки; запровадження кращих європейських та світових практик під час проведення контрольних процедур, наприклад, застосування спільного контролю та принципу «єдиної зупинки» для скорочення часу перетину державного кордону України і т. ін.⁵⁶.

Ми погоджуємося з тим, що одним із пріоритетних напрямків модернізації державно-владного апарату в Україні залишається вдосконалення діяльності МВС України як цивільного органу європейського зразка разом із системою інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується цим відомством. Враховуючи всі ті фактори, які зумовили невідворотні зміни в ідеології роботи всіх без винятку правоохоронних органів та структур, О. Джафарова та О. Мозговий небезпідставно вважають, що важливого значення на цей час набуває дослідження сучасного стану публічно-сервісної діяльності МВС України⁵⁷.

Аналіз сучасного стану здійснення публічно-сервісної діяльності МВС України, здійснений вченими (О. Джафаровою та О. Мозговим) на передодні повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну,

⁵⁶ Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. Дата оновлення: 21.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.09.2024).

⁵⁷ Джафарова О. В., Мозговий О. О. Публічно-сервісна діяльність Міністерства внутрішніх справ України: питання сьогодення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2(89). С. 143–152. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.2.14>. – С. 143.

надав їм можливість зробити висновок, що цей напрямок діяльності можна розглядати як:

а) окрему функцію сервісної держави, зміст якої полягає у зміні ідеології, форм та методів у роботі правоохоронних органів;

б) одну із зовнішньо орієнтованих функцій діяльності спеціально створеної державної інституції поряд із регулятивною, контрольно-наглядовою та правоохоронною функціями;

в) основу для реалізації уповноваженим суб'єктом завдань та функцій держави щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захисту інтересів суспільства і держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності;

г) якісне й доступне надання конкретним приватним особам адміністративних послуг у вигляді дозвільно-ліцензійних, реєстраційних та інших подібних дій у правоохоронній сфері⁵⁸.

На нашу думку, сервісна функція держави реалізується не у кожному прояві та виду діяльності підрозділів та установ МВС України. Адміністративні та інші послуги, які надаються згідно з основною діяльністю підрозділів та установ МВС (так звана публічно-сервісна діяльність у вузькому розумінні) безумовно мають пряме відношення до сервісної функції держави. До цього числа можна віднести також і освітні послуги, які надаються здобувачам (курсантам і студентам, які навчаються на контрактній основі (тобто за кошти фізичних і юридичних осіб)) закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС і медичні послуги, які надаються закладами і установами охорони здоров'я, які належать до сфери управління МВС України тощо. Проте, якщо казати про інші види правоохоронної діяльності підрозділів системи МВС, не всі вони мають явно виражений сервісний характер. Наприклад, застосування адміністративного примусу, здійснення кримінального провадження чи проведення оперативно-розшукових заходів, покликані захищати права громадян та забезпечувати

⁵⁸ Див.: Джафарова О. В., Мозговий О. О., 2020. С. 150-151.

процесуальні права учасників цих відносин, однак їх важко уявити «зручними» для всіх без винятку. Водночас і серед правоохоронних завдань органів охорони правопорядку (підрозділів МВС України) можна виділити ті, ефективне забезпечення яких буде мати місце лише за умови саме публічно-сервісного підходу. І тут доречно говорити навіть не про окремі завдання правоохоронних органів, а про підхід у їх вирішенні. Йдеться про створення та розвиток більш інклюзивного середовища для співпраці, де правоохоронні органи та громада працюють разом для запобігання та вирішення проблем безпеки, зміцнюючи взаємну довіру та розуміння.

Однією з інноваційних методологій, яка зараз набуває поширення в розвинених країнах, включаючи Європейський Союз, є концепція громадської поліції⁵⁹⁻⁶⁰. Цей підхід, який здобув поширення під назвою «*Community Policing*» передбачає проактивні заходи, спрямовані на прогнозування та запобігання як адміністративним, так і кримінальним правопорушенням через тісну співпрацю з громадою⁶¹. Моделі *Community Policing* базуються на взаємній довірі між громадою та поліцією та впроваджуються шляхом встановлення ефективної комунікації між цими сторонами⁶². Ця комунікація охоплює як консультування, так і підвищення обізнаності громади, а також активне залучення волонтерів до співпраці з поліцією. Оцінка готовності України до запровадження *Community Policing* показала, що в країні є сприятливі умови як правові, так і соціальні для подальшого просування зазначеної концепції⁶³. Не втрачає актуальності цей підхід і в умовах надання відсічі військовій агресії ворога.

⁵⁹ Skogan, W. G. (2019). Community policing. In: Weisburd, D., & Braga, A.A. (eds.), *Police Innovation: Contrasting perspectives* (pp. 27–44). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108278423>.

⁶⁰ Oosthuizen, J. (2021). Community Policing. In: *Modern Police Leadership: Operational Effectiveness at Every Level* (pp. 405–421). https://doi.org/10.1007/978-3-030-63930-3_30.

⁶¹ Malone, M.F.T., & Dammert, L. (2021). The police and the public: policing practices and public trust in Latin America. *Policing and Society*, 31(4), 418–433. <https://doi.org/10.1080/10439463.2020.1744600>.

⁶² Mills, C.B., Kwon, A. C., & Brown, K.A. (2021). Examining the COMM in COMMunity Policing: Communication Accommodation, Perception, and Trust in Law Enforcement-Suspect Encounters. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 36(2), 333–341. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09445-y>.

⁶³ Veselov, M., Holodnyk, Y., Svoboda, I., Horbach-Kudria, I., & Beikun, A. (2023). Effectiveness of administrative and legal mechanisms for the implementation of community police in EU countries: the case of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 12(69), 227–238. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.69.09.20>.

У продовж третій рік війни в Україні продовжується реалізація ряду проєктів функціональної розбудови поліції, наближеної до потреб громади та окремих громадян. Зокрема, з 2018 року триває впровадження проєкту «*Поліцейський офіцер громади*», що має на меті забезпечити кожному територіальну громаду офіцером поліції, який працює та проживає на її території. Основними цілями цього проєкту є побудова сталої співпраці з громадою для створення спільного безпечного середовища, інтеграція поліції в суспільство, задоволення безпекових потреб громадян, залучення до партнерства всіх зацікавлених сторін, ефективне та консолідоване вирішення локальних проблем громади. За Звітом про результати роботи НПУ у 2023 році на сьогодні проєкт «*Поліцейський офіцер громади*» реалізується в 749 територіальних громадах 23 регіонів. З метою надання якісних сервісних послуг населенню в частині формування та забезпечення безпечного простору відібрано з діючих поліцейських та підготовлено на базі вищих навчальних закладів МВС 1476 поліцейських офіцерів громад. Водночас із метою надання якісних поліцейських послуг у територіальних громадах та створення належних умов для роботи поліцейських офіцерів громад НПУ за сприяння місцевих органів самоврядування відкриваються поліцейські станції, утримання яких здійснюється за рахунок місцевих бюджетів. На цей час загалом у державі функціонують 1169 поліцейських станцій, з яких 24 – розміщено в центрах безпеки⁶⁴. У місцевості, де поки немає поліцейських офіцерів громади, комунікацію з громадами підтримують дільничні офіцери поліції.

З метою забезпечення належного поведіння із затриманими та дотримання їх прав, передбачених Конституцією України та іншими законами України, Національною поліцією вживається заходів щодо застосування в місцях несвободи (ізоляторах тимчасового тримання та кімнатах для затриманих) систем електронного обліку затриманих осіб з

⁶⁴ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. Веб-сайт Національної поліції України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf (дата звернення: 06.09.2024).

метою фіксації часу та місця фактичного затримання підозрюваної особи, слідчих та процесуальних дій за її участі, результатів її медичного огляду, скарг на неналежне поводження поліцейськими – проєкт «Custody Records». Ця система забезпечує гарантування безпеки затриманих осіб та працівників поліції, фіксацію всіх дій, які відбуваються із затриманими від 7 моменту фактичного затримання до обрання судом запобіжного заходу та направлення особи до слідчого ізолятора або до звільнення особи з-під варти. Крім того, вона дозволяє уповноваженому структурному підрозділу Національної поліції дистанційно контролювати стан дотримання прав затриманих в органах та підрозділах поліції як за відомостями, унесеними до електронної інформаційної підсистеми, так і через систему відеоспостереження. Наприкінці 2023 року ІІ «Custody Records» повноцінно функціонувала в 79 територіальних підрозділах ГУНП, зокрема у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областях⁶⁵.

З ініціативи Національної поліції в регіонах розвивається система відеонагляду, заходи щодо її впровадження включено до більшості регіональних програм із забезпечення публічної безпеки і порядку. Загалом органи та підрозділи поліції мають доступ до понад 33 тис. камер відеоспостереження, з яких 26 тис. – оглядові, 5,7 тис. – з функцією розпізнавання номерних знаків автомобілів. Водночас запроваджено практичний етап експериментальної експлуатації інтеграційної платформи відеоспостереження та відеоаналітики зацікавленими службами центрального органу управління поліції та територіальних органів поліції, до якої на сьогодні підключено 8,1 тис. відеокамер, з них 5,2 тис. – оглядових, 250 – роботизованих, 2,1 тис. – з функцією розпізнавання номерних знаків⁶⁶.

⁶⁵ Див.: Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році.

⁶⁶ Див.: Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році.

Продовжується реалізація проєкту «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі». Метою проєкту є створення безпечного освітнього середовища для дітей, удосконалення партнерства та комунікації поліції, закладів освіти, громади та батьківського врядування. На сьогодні 39 спеціалістів з безпеки працюють в 111 закладах освіти, які розташовані в 39 територіальних громадах 17 регіонів держави⁶⁷.

Інтеграцію правоохоронної та соціальної функцій держави в діяльності підрозділів МВС України в умовах війни

Реалізація правоохоронної функції не може бути відмежована від сервісної та соціальної функцій держави за такими напрямками як ювенальна превенція та запобігання і протидія домашньому насильству.

В контексті реформування системи МВС, ще до війни, в країні почали функціонувати мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства «Поліна». Вже у 2020 році 45 спеціалізованих мобільних груп активно виконували поставлені завдання у всіх регіонах України⁶⁸. Мобільна група реагування на факти вчинення домашнього насильства складається з поліцейських, які пройшли спеціальну професійну підготовку. Це працівники превенції, дільничні офіцери поліції, інспектори ювенальної превенції, патрульні поліцейські. Основні завдання поліцейських групи – своєчасне реагування на факти домашнього насильства, профілактична робота, надання допомоги постраждалим особам та винесення термінових заборонних приписів⁶⁹. Заступник міністра внутрішніх справ Б. Драп'ятий наголошує, що одним із похідних наслідків агресії росії проти України став критично високий рівень емоційної напруги в суспільстві, особливо в прифронтових

⁶⁷ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. Веб-сайт Національної поліції України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf (дата звернення: 06.09.2024).

⁶⁸ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. Веб-сайт Національної поліції України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf (дата звернення: 06.09.2024).

⁶⁹ Мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства запрацювали ще в чотирьох містах Дніпропетровської області. Веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/mobilni-grupi-reaguvannya-na-fakti-vcinennya-domasnyogo-nasilstva-zapracuyovali-shhe-v-cotiryox-mistax-dnipropetrovskoyi-oblasti> (дата звернення: 06.09.2024).

регіонах. Загибель чи травмування рідних, втрата житла та іншого майна, регулярні ворожі обстріли мирних населених пунктів, економічні труднощі в сукупності неминуче призводять і до зростання рівня домашнього насильства. Так, за 2023 рік кількість випадків домашнього насильства, що є адміністративним правопорушенням, зросла орієнтовно на 20% проти аналогічного періоду 2022 року (всього складено близько 150 тисяч адміністративних протоколів). За перші три місяці 2024 року кількість виявлених осіб, які вчинили домашнє насильство, проти аналогічного періоду минулого року збільшилася на 14,2% (26 733 – 2023 року й 30 529 – 2024-го)⁷⁰.

Окупація збройними силами окупантів нових українських територій змусило Уряд України прийняти нові правові норми – запровадити евакуацію у примусовий спосіб батьків (інших законних представників) разом із дітьми. Застосування такого алгоритму дій видається виправданим і виваженим у зоні воєнних дій, оскільки дозволяє швидко мінімізувати ризики для її життя та здоров'я. З наведеного Порядку проведення евакуації⁷¹, що повноваженнями для проведення евакуації у примусовий спосіб можуть бути наділені лише спеціалізовані суб'єкти, як-от: співробітники НПУ, військовослужбовці НГУ тощо.

Органи правопорядку в ході збройної агресії російської федерації проти України зіштовхнулись і з іншими безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Серед них – організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України. Пріоритетними

⁷⁰ Драп'ятий Б. Домашнє насильство під час війни. Що з ним робитиме МВС? *ZN,UA. Дзеркало тижня*: 20 травня, 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-shcho-z-nim-robitime-mvs.html> (дата звернення: 06.09.2024).

⁷¹ Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841. Дата оновлення: 17.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#n11> (дата звернення: 08.09.2024).

серед таких змін є гарантування прав і свобод людини та громадянина, а також подальша розбудова демократичної держави, у якій неухильно забезпечується верховенство права. Поряд із цим поглиблюється потреба в прискоренні цифровізації, забезпеченні максимальної оперативності й результативності роботи у державному секторі⁷²⁻⁷³. Цей запит є більш ніж релевантним і для системи органів правопорядку, які повинні посилити свій стратегічний та операційний потенціал з метою належного виконання функцій, визначених законодавством України.

Зміни в системі органів правопорядку мають бути комплексними і стосуватися всіх аспектів їх функціонування: від підготовки та добору високопрофесійних співробітників на службу до забезпечення ефективності функціонування системи з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема, підзвітності та прозорості. Корупційні та інші ризики слід надалі мінімізувати, у тому числі шляхом посилення механізмів демократичного цивільного контролю за процесом прийняття рішень. Водночас загальна мета реформування органів правопорядку – удосконалити їхні ціннісні орієнтири, організаційну культуру, структуру управління, законодавче регулювання, зокрема з урахуванням потреб правозастосовної практики⁷⁴.

В сучасних умовах стратегічними пріоритетами реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України стають:

1) дієвість і ефективність підрозділів МВС України як невід’ємної складової сектору безпеки і оборони, в межах якого вони забезпечують національну безпеку України, у тому числі громадські безпеку й порядок, протидіють злочинності з урахуванням стратегічних цілей та відповідно до

⁷² Tulínov, V.S., Bilykh, I.V., Merdova, O.M., Volobueva, O.O. & Veselov, M.Y. (2022). Activities of Law Enforcement Agencies in the Context of the Introduction of Innovative Technologies (Comparative Legal Aspect). *Cuestiones Políticas*, 40/72: 145–163. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.08>.

⁷³ Popovich, I., Rusetskyi, A., Nazymko, E., Korniienko, M., & Polianskyi, A. (2024). Peculiarities of law enforcement system functioning in the context of digitalization. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(4), 2348–2355. DOI: doi.org/10.55214/25768484.v8i4.1603/

⁷⁴ Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

стандартів прав людини і основоположних свобод, у тому числі із забезпеченням гендерної рівності;

2) послідовна кримінальна політика, пріоритетом у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого.

3) оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права;

4) система управління, орієнтована на результат відповідно до встановлених пріоритетів;

5) комплексна цифрова трансформація;

6) відкритість, прозорість, підзвітність і незалежність⁷⁵.

Військове вторгнення росії в Україну (яка два з половиною роки поспіль пов'язане з руйнуванням українських населених пунктів, окупацією українських територій, знищенням ворогом цивільної інфраструктури та об'єктів життєзабезпечення населення, людськими втратами) не могла не позначитися на соціальній функції держави, реалізація якої в умовах війни поєднується з іншими державними функціями, зокрема правоохоронною⁷⁶.

Зазвичай *соціальна функція* включає державну політику в галузі освіти, науки, культури, здоров'я громадян. Головним завданням соціальної функції є створення умов для гідного життя людини в суспільстві. Саме особливе значення в забезпеченні життєдіяльності людей визначає особливе становище соціальної функції, яка реалізується через соціальні права⁷⁷. Проте в умовах різноманітних викликів та загроз, спровокованих війною, трансформуються і завдання соціальної функції держави. Створення та/чи відновлення гідних умов життєдіяльності українського населення в період

⁷⁵ Див.: Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки.

⁷⁶ Див.: Conser, J.A., Paunich, R., Gingerich, T.E., 2013.

⁷⁷ Див.: Дмитрик А., Ілюшук О., 2020. С. 9.

воєнного стану вимагає виконання низки додаткових завдань для різноманітних державних органів, в тому числі і правоохоронних.

Зараз українське суспільство має давати об'єктивну оцінку ефективності заходів публічного адміністрування щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, а також вимагати забезпечення безпечного середовища в умовах війни. Зокрема це має відбуватися на підставі ретельного аналізу повітряних загроз та проведення низки необхідних організаційно-правових та інженерних заходів цивільного захисту населення, забезпечення функціонування критичної інфраструктури країни. Від самого початку повномасштабної війни країна-агресор застосовує терористичну тактику ведення війни, спрямовану на ураження цивільних об'єктів на території України. Під удар потрапляють не тільки будівлі органів публічного адміністрування, об'єкти транспортної системи, енергетики, водопостачання, промисловості а й житлові будинки, що періодично призводить до загибелі та поранення українців, локальних та глобальних екологічних катастроф⁷⁸. У такий спосіб війни ворог посилює військову агресії ще і гуманітарною (метою *гуманітарної агресії* є демотивація та деморалізація противника, його населення, військ і уряду (Інститут національного розвитку, 2021)⁷⁹).

На прикладі підрозділів НПУ можна побачити, що триваюча війна в країні, спонукало до суттєвого розширення повноважень цього правоохоронного органу, як мінімум на час тривання воєнного стану, а також залучення органів та підрозділів, що входять до системи поліції до участі у заходах оборони України, виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану тощо. Яким чином ці правові зміни та ситуація в країні в цілому вплинула на пріоритети та особливості діяльності НПУ, зокрема чи вплинуло це на

⁷⁸ Веселов, М., Забеділіна, А. Цивільний захист населення в умовах воєнного стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 129(4). С. 98–114. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)09](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)09). – С. 100-101.

⁷⁹ Гуманітарна агресія РФ проти України: розстановка сил, перспективи і способи протидії. Інститут національного розвитку, 2021. URL: <https://ind.org.ua/2021/03/31/humanitarna-ahresiiia-rf-protu-ukrainy-rozstanovka-syl-perspektivy-i-sposoby-protydii/> (дата звернення: 04.09.2024).

перерозподіл правоохоронних та соціальних завдань цього правоохоронного органу?

Нами була прийнята спроба надати відповідь на дане запитання шляхом проведення вибіркового аналізу медіавиміру діяльності української поліції в умовах війни (на підставі аналізу новин). українських поліцейських за тематичним та кількісними критеріями. Емпіричну основу дослідження склали найбільш характерні для певного довоєнного та воєнного періоду новини з офіційного сайту НПУ (<https://www.npu.gov.ua/>) протягом чотирьох останніх років (2020–2023 рр.). Часовим зрізом для порівняння було обрано березень-місяць. На підставі проведеного аналізу було узагальнено найтипівіші «умовні» напрямки та прояви діяльності поліції, зроблено їх розподіл у відсотках.

Спочатку розглянемо розподіл таких фактів за 2020 рік (див. рис. 3).

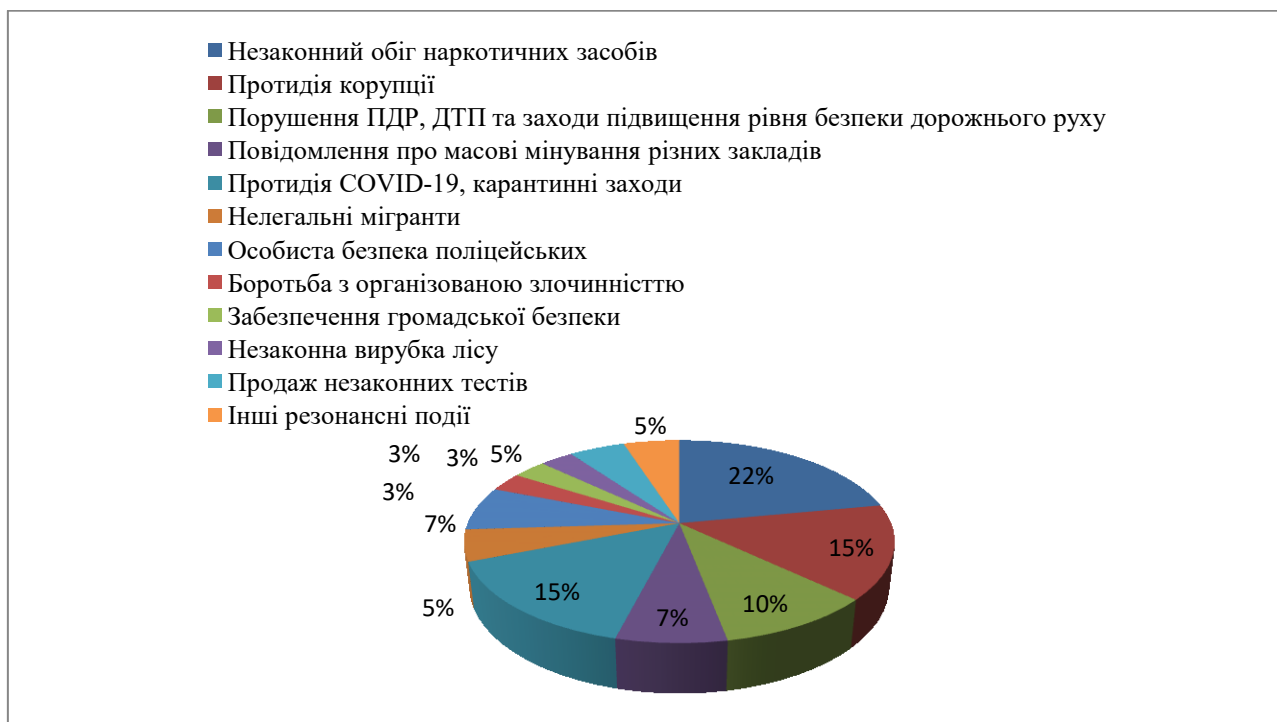

Рис. 3. Аналіз типових напрямів діяльності НПУ у березні 2020 року
(Джерело: узагальнення інформації з новин (період пошуку: 01.03.2020–31.03.2020).
(Офіційний сайт Національної поліції України), результати було представлено на наук.-
практ. інтернет-конф. «Україна у просторі соціальних комунікацій: суспільство, медіа,
рефлексії війни» (Київ, 27–28 лют. 2024 р.)⁸⁰)

⁸⁰ Кузюкова Д., Веселов М. Медіавимір діяльності поліції в умовах війни (на підставі аналізу новин). Україна у просторі соціальних комунікацій: суспільство, медіа, рефлексії війни : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 27–28 лют. 2024 р.). Київ : ДТЕУ, 2024. С. 66–70.

Виходячи з аналізу, було встановлено, що у довоєнні роки (2020-2021 р.р.), умовно кажучи, у центрі уваги поліції перебували питання щодо виявлення фактів незаконного обігу наркотичних речовин (22%), порушення ПДР, ДТП та заходи підвищення рівня безпеки дорожнього руху (10%), протидія COVID-19 та карантинні заходи (15%), протидія корупції (15%), реагування на повідомлення про масові мінування різних закладів (7%), боротьба з організаційною злочинністю (7%), заходи забезпечення громадської безпеки (3%). Характерними для того часу були також такі напрями як, контроль та виявлення фактів незаконного обігу зброї та боєприпасів (3,5%), відпрацювання прифронтових населених пунктів ООС (7%), виявлення випадків нелегальної міграції (7%), надання допомоги особам, які її потребували через безпорадний стані (3,5%), заходи кібербезпеки та протидія кіберзлочинності (3%), затримання озброєних злочинців (7%). Озираючись назад, з урахуванням подій лютого 2022 року, сьогодні можна констатувати, що певні передвісники війни у суспільному житті українців та діяльності поліції вже простежувалися і тоді (у передвоєнний період)⁸¹.

Ситуація починає суттєво змінюватися з 2022 року (див. рис. 4).

⁸¹ Кузюкова Д., Веселов М. Завдання та пріоритети діяльності Національної поліції в умовах війни. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 березня 2024 р.). Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2024. С. 310–313.

Рис. 4. Аналіз типових напрямів діяльності НПУ у березні 2022 року
*(Джерело: узагальнення інформації з новин (період пошуку: 01.03.2022-31.03.2022).
(Офіційний сайт Національної поліції України), результати було представлено на наук.-
практ. інтернет-конф. «Україна у просторі соціальних комунікацій: суспільство, медіа,
рефлексії війни» (Київ, 27–28 лют. 2024 р.)⁸²)*

На перший план у діяльності поліції виходять завдання з евакуації населення з небезпечних ділянок (територій) (24%), боротьби з мародерством (2%), надання гуманітарної допомоги населенню у прифронтових зонах та тимчасово переміщеним особам (7%). У воєнні роки змінюється навіть характер злочинності, актуальною стає практика документування поліцією військових злочинів рф на території України (22%), фактів незаконної фото- та відеозйомки цивільними особами сил та засобів ЗСУ (2%), шахрайства, вчиненого стосовно тимчасово переміщених осіб (2%), незаконної торгівлі гуманітарною допомогою (2%), спроб незаконного перетину кордону чоловіками призовного віку (2%). Водночас не зникають цілком і злочини так званої загально кримінальної спрямованості (12%)⁸³.

⁸² Див.: Кузюкова Д., Веселов М. Медіавимір діяльності поліції в умовах війни (на підставі аналізу новин), 2024. С. 66–70.

⁸³ Див.: Кузюкова Д., Веселов М. Завдання та пріоритети діяльності Національної поліції в умовах війни. 2024. С. 310–313.

Рис. 5. Аналіз типових напрямів діяльності НПУ у березні 2023 року
*(Джерело: узагальнення інформації з новин (період пошуку: 01.03.2022-31.03.2022).
(Офіційний сайт Національної поліції України), результати було представлено на наук.-
практ. інтернет-конф. «Україна у просторі соціальних комунікацій: суспільство, медіа,
рефлексії війни» (Київ, 27–28 лют. 2024 р.)⁸⁴)*

Досліджуючи 2023 рік (див. рис. 5), можна зробити висновки, що найактуальнішими питаннями (станом на березень-місяць) того року для поліції виявились: формування, комплектування та висвітлення (популяризація) діяльності штурмової бригади «Лють» (34%), затримання військовослужбовців армії агресора на деокупавних та прилеглих до зони проведення активних бойових дій українських територіях (9%), евакуація населення з небезпечних ділянок (населених пунктів) (9%), корупція чиновників та підрядників-підприємців у сфері забезпечення цивільного захисту населення (9%), протидія кіберзлочинності у військовій сфері (3%), пошук зниклих (в наслідок війни) дітей (3%), шахрайство щодо родичів полонених (5%), рятувальні заходи та надання допомоги постраждалим від повітряних атак ворога (18%), документування та розслідування

⁸⁴ Див.: Кузюкова Д., Веселов М. Медіавимір діяльності поліції в умовах війни (на підставі аналізу новин), 2024. С. 66–70.

кримінальних правопорушень щодо державних зрадників (колаборантів) (9%)⁸⁵.

Безумовно, що інші злочини загальної спрямованості, зокрема вчинені на побутовому ґрунті, також ні куди не поділися. Однак нагадаємо, що предметом нашого аналізу були «поліцейські новини», призначенням яких, у першу чергу, є популяризація діяльності НПУ, демонстрація показового виконання завдань цього державного органу. Офіційна статистика, напевно, могла б більш точно продемонструвати характер та рівень криміногенної ситуації у країні, проте, за такого підходу поза увагою дослідника залишилася б низка інших, не менш важливих функцій НПУ, характерних для сучасного воєнного періоду.

Тож, застосований підхід та отримані за результатами аналізу дані свідчать, що за час війни в нашій країні змінилися (доповнилися) не лише нормативні підстави для діяльності НПУ, а й фактичні обставини, характеристики безпекової ситуації, які вплинули на сучасні завдання та пріоритети у роботі поліцейських.

До повномасштабного вторгнення росії в Україну більшість діючих поліцейських рівень загроз виникнення надзвичайних ситуацій у своєму регіоні оцінювали як середній (27,8%) та нижче середнього (43%). При цьому 86,1% з них зазначили, що їм особисто не доводилося брати участь у заходах реагування та ліквідації надзвичайних ситуацій під час службової діяльності. Картина суттєво змінилася з початком війни – вже 16,7% поліцейських визнали рівень загроз виникнення надзвичайних ситуацій як середній, а 73,6% – як вище середнього і високий. При цьому майже 70% опитаних правоохоронців визнали, що їм особисто довелося брати участь у заходах реагування та ліквідації надзвичайних ситуацій. У загальній сукупності під час наймасштабніших терористичних актів з боку рф лише за перші півтора року війни за самими мінімальними підрахунками в Україні загинуло не

⁸⁵ Див.: Кузюкова Д., Веселов М. Завдання та пріоритети діяльності Національної поліції в умовах війни. 2024. С. 310–313.

менше 846 осіб, а 1316 – було травмовано. При цьому об'єктами таких масштабних терористичних атак періодично ставали цивільні об'єкти⁸⁶. Слід зазначити, що воєнні події крім безпосереднього вражаючого фактору (вибуху, вибухової хвилі, уламки, осколків, полум'я тощо) здатні спричинити низку супутніх небезпечних чинників техногенного, а іноді і природного характеру), що значно ускладнює надзвичайну ситуацію. Аварії техногенного характеру, викликані чи спровоковані військовими діями (вибухами) можуть вразі збільшувати зону надзвичайної ситуації чи зону можливого ураження, викликати екологічні катастрофи, епідемії, значні людські втрати тощо. Часто особовий склад підрозділів (органів) НПУ першими опиняються на місці виникнення надзвичайної ситуації.

На органи (підрозділи) НПУ покладаються так звані *спеціальні службові завдання*, що виконуються при реагуванні на надзвичайні ситуації, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на надзвичайні ситуації та при виконанні визначених законодавством України службових завдань у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період⁸⁷. Обсяг та перелік спеціальних службових завдань, до виконання яких можуть залучатися поліцейські у разі виникнення надзвичайної ситуації частково окреслені у Порядку взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів НПУ під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затвердженому наказом МВС України від 31.10.2016 р. № 1129⁸⁸ [8]. При залученні поліцейських до заходів реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуації вони мусять

⁸⁶ Як росія била по багатоповерхових житлових будинках в Україні цього року. *Аналітичний портал Слово і Діло*. 31.07.2023. URL: <http://surl.li/txuuc> (дата звернення: 05.09.2024).

⁸⁷ Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / Ю. І. Давигора, В. А. Молотай, О. В. Коломієць, Ю. В. Демченко, А. О. Кудлай. Київ : НАВС, 2020. 156 с. – С. 45.

⁸⁸ Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Наказ МВС України від 31.10.2016 р. № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text> (дата звернення: 05.09.2024).

організовано та якісно виконувати не лише суто правоохоронні (поліцейські) функції, а й такі завдання, які пов'язані з проведенням аварійно-рятувальних робіт, наданням першої домедичної допомоги постраждалим, своєчасне виявлення інших супутніх загроз (наприклад, витік газу, неконтрольовані джерела електричного струму, аварійний стан технологічних конструкцій чи будівель тощо)⁸⁹.

Висновки

Отже, на сучасному етапі (у контексті збройної агресії російської федерації проти України), підрозділи системи МВС змушені адаптувати свою діяльність до нових викликів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, боротьбою з правопорушеннями, забезпеченням життєдіяльності населення країни.

Діяльність підрозділів системи МВС України на сучасному етапі у сукупності спрямована на забезпечення таких пріоритетних функцій держави як:

1) *правоохоронної функції*: ця функція є однією з основних в діяльності цього Міністерства, зокрема, в умовах війни. Вона охоплює боротьбу зі злочинністю, антитерористичні заходи, документування воєнних злочинів, розмінування територій та ліквідацію наслідків воєнних дій. Підрозділи МВС, такі як НПУ та НГУ, виконують ключові завдання щодо підтримання правопорядку та безпеки як всередині країни, так і на окупованих територіях;

2) *соціальної функції*: вона проявляється через надання допомоги населенню, зокрема внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від війни. Держава підтримує військовослужбовців та їх родини, а також працює над забезпеченням інформаційної безпеки, щоб запобігати поширенню дезінформації та підтримувати стабільність в суспільстві. Підрозділи МВС також залучені до гуманітарних операцій, таких як: евакуація цивільного населення, ліквідація наслідків повітряних атак противника, надання

⁸⁹ Веселов М. Ю., Пилипів Р. М., Єднак Д. Д. Навчання поліцейських діям у надзвичайних ситуаціях в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83. Ч. 2. С. 164–169. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.23>. – С. 166.

допомоги в ускладнених умовах життєзабезпечення (як-то нестача електроенергії, тривала відсутність водопостачання, підтоплення тощо);

3) *сервісної функції*: ця функція полягає, по-перше, у наданні адміністративних послуг населенню (зокрема у сферах реєстрації транспорту, видачі водійських прав, дозвільних документів тощо) та інших послуг, які надаються згідно з основною діяльністю за зверненням фізичних та/чи юридичних осіб; по-друге, наближенню правоохоронної діяльності підрозділів МВС України до потреб громади та окремих громадян. Важливим елементом цієї функції є: впровадження сучасних комплексних підходів налагодження постійної комунікації правоохоронців з населенням (Community Policing) та окремих практик діяльності правоохоронних органів (наприклад, проекти «Поліцейський офіцер громади», «Мобільні групи для протидії домашньому насильству «Поліна»», «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі»); цифровізація та впровадження сучасних інтегрованих технологій (таких як система «Custody Records», «Безпечне місто») у діяльність підрозділів Міністерства.

Серед особливостей реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС на сучасному етапі слід виділити:

1) відведення системі підрозділів МВС України *ключової ролі координатора і головного організатора* всієї адміністративно-правової системи забезпечення безпеки громадян та правопорядку у країні⁹⁰;

1) *симбіоз правоохоронної та соціальної функцій*: правоохоронна функція держави не є відокремленою і щільно пов'язана з іншими функціями, зокрема соціальною. Зокрема, соціальні інструменти допомагають реалізації правоохоронної функції через правове виховання населення, розвиток юридичної освіти та захист соціальних прав працівників

⁹⁰ Приходько А., Веселов М. Концепція та досвід реформування поліцейської діяльності європейських країн в контексті підвищення сервісної та соціальної ролі правоохоронних органів. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану* : матеріали міжкафедрального круглого столу, (м. Кривий Ріг, 20 вересня 2024 р.). Кривий Ріг : КННІ ДонДУВС, 2024. С. 47–50.

правоохоронних органів. З іншого боку в надзвичайних умовах, викликаних загрозами військової агресії, посилюється роль підрозділів МВС України в оперативному забезпеченні життєдіяльності людей;

2) *еволюція функцій під впливом зовнішніх умов*: функції держави еволюціонують під впливом зовнішнього середовища, що відображає сучасні виклики, зокрема, в умовах війни. Це стосується як адаптації правоохоронної функції до захисту громадської безпеки, так і трансформації соціальної функції для підтримки постраждалого населення та забезпечення стабільності функціонування критичної інфраструктури;

3) *публічно-сервісний аспект діяльності правоохоронних підрозділів та інших установ системи МВС України*: сервісна функція держави, особливо в контексті діяльності МВС, полягає у наданні адміністративних послуг населенню. Це включає видачу дозволів, реєстрацію транспортних засобів, надання соціальних послуг та обслуговування громадян. Цей підхід спрямований на забезпечення доступності та якості послуг, що має підвищити довіру до правоохоронних органів;

4) *суспільний контроль та соціальний захист*: правоохоронна діяльність також відіграє роль соціального контролю, забезпечуючи захист громадян від девіантної поведінки та підтримуючи стабільність суспільства. Одночасно, система соціального захисту працівників МВС забезпечує соціальну підтримку співробітникам, які виконують небезпечні завдання, що також є елементом інтеграції соціальної та правоохоронної функцій;

5) *превентивний підхід та співпраця з громадою*, що характеризується активною участю населення у реалізації завдань створення безпечного середовища. Таким чином, правоохоронна функція інтегрується із сервісною та соціальною через співпрацю з населенням, що підвищує ефективність правоохоронної діяльності та підтримку правопорядку⁹¹.

⁹¹ Веселов М. Концептуальні питання реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в умовах війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану*: матеріали міжкафедрального круглого столу, (м. Кривий Ріг, 20 вересня 2024 р.). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2024. С. 35–37.

§ 1.2. Поняття, сутність та система інноваційних механізмів підвищення якості адміністративних послуг, що надаються органами та підрозділами системи МВС

Булгакова О. В.

***Анотація.** Підрозділ присвячений розгляду проблем визначення поняття, сутності та системи інноваційних механізмів підвищення якості адміністративних послуг в системі публічного управління. Розглянуто підхід до визначення специфіки інновацій в сфері адміністративних послуг. Інноваційні механізми надання адміністративних послуг на сучасному етапі формування цієї системи, в основі своїй мають інформаційно-комунікаційні технології, тож перехід до електронних послуг органічно виглядає як наступний етап в розвитку соціальної системи взаємодії публічного управління та громадського суспільства.*

***Ключові слова:** адміністративні послуги, інноваційні механізми, публічне управління, громадянське суспільство, якість.*

Вступ

Сучасні умови формування та становлення інформаційного суспільства вимагають інтеграції інформаційно-цифрових технологій в систему публічного управління що дозволяє актуалізувати розвиток взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства як партнерів. Значна кількість країн, де публічне управління базується на принципах демократичного урядування стикається з потребою в пошуку та вдосконаленні механізмів взаємодії між інститутами державної влади та громадянського суспільства, як підґрунтя ефективного розвитку країни та захисту прав громадян. Україна в цьому процесі не є виключенням. Гострота проблеми зумовлена складнощами виявлення, адаптації та практичного запровадження інноваційних механізмів, здатних суттєво підвищувати прозорість, доступність і оперативність системи публічного управління у сфері надання адміністративних послуг, одночасно з цим створюючи належний рівень захисту прав кожного користувача, особистих та приватних даних та системної національної кібербезпеки.

Практика реалізації сервісної функції держави через побудову ефективних механізмів надання адміністративних послуг населенню, які спрямовані на удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади та громадськості, демонструє необхідність продовження наукового пошуку адаптації інновацій в сфері інформаційно-комунікаційних технологій та управлінських технологій в сферу надання публічних послуг. Успіхи України в спробі реалізації амбітного проекту широкої діджиталізації процесів публічного управління через систему «ДІЯ» засвідчують, що оптимального підходу до побудови надійного механізму надання адміністративних послуг в будь-якій сфері державного управління поки що не знайдено. Дане питання набуває особливої актуальності з огляду на формування моделі якості таких послуг, які надаються органами та підрозділами системи МВС в умовах підвищених вимог до забезпечення суспільної та особистої безпеки.

Виклад основного матеріалу

Значна кількість наукових робіт була присвячена механізмам державного управління в галузі надання адміністративних послуг, в яких викладені погляди на їх сутність. Широко відомими є роботи науковців В. Авер'янова, К. Афанасьєва, В. Бакуменко, Н. Гончарука, Ю. Кальниш, Р. Калюжного, В. Кудрі, І. Коліушко, І. Лопушинського, В. Тимощука, Ю. Оболенського та ін. Висвітлення гостроти питання щодо удосконалення механізмів, процесів і процедур надання адміністративних послуг викладені в працях Т. Буренко, С. Жараї, Т. Маматової, Ю. Шарова та ін. Проте, слід зазначити, що проблему надання таких послуг доречно розглядати з урахуванням різних аспектів суспільного життя та публічного управління.

Більшість сучасних дослідників продовжують систематично досліджувати питання розробки та впровадження в практичну діяльність ефективних механізмів надання адміністративних послуг органами публічної влади в Україні. Практики публічного управління і науковці погоджуються з тим, що державне управління є найбільш ефективним в управлінні

суспільством через дієву систему надання управлінських послуг органами державної влади. Слід звернути увагу, що з цієї точки зору адміністративна послуга здійснює функцію механізму взаємодії суспільства і держави, саме тому актуальним є дослідження інноваційних механізмів надання адміністративних послуг, які повинні забезпечувати сучасні потреби громадян в цій сфері.

Доречно визначити розуміння та межі інновацій та інноваційності в сфері публічного управління та надання адміністративних послуг. В Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено, що інновацією вважають «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери»⁹².

Сучасний етап формування громадянського суспільства, яке прагне бути активним учасником публічного управління, актуалізує розгляд сутнісного змісту послуги з проактивної позиції. За твердженням Я. Кацемір: «для досягнення успіху та набуття лідерської позиції відносно конкурентів, суб'єктам-надавачам послуг потрібно управляти послугами та їх якістю не на основі результатів опитувань або вимірювань ступеню задоволеності, а заклади в модель послуги передбачувані та прогнозні майбутні потреби споживачів таких послуг»⁹³. З огляду на означені положення можна погодитись, що така проактивна позиція дає змогу застосувати інноваційний підхід до розуміння змісту, форми та значення послуг в системі взаємодії суб'єктів владних повноважень і суб'єктів громадянського суспільства. Тож, інновація в сфері послуг може бути визначена як нововведення реалізоване у вже існуючій моделі послуги, технології надання і споживання послуги, по

⁹² Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#n9> (дата звернення: 04.10.2024).

⁹³ Кацемір Я. В. Теоретичні особливості інноваційної діяльності в сфері побутового обслуговування. *Проблеми економіки та управління*. 2016. № 3. Вип. 847(1). С. 103–106.

алгоритму дій персоналу, який залучено до процесу реалізації моделі послуги.

Інновація в сфері послуг не обов'язково має реалізовуватись через матеріальну складову і мати матеріальний носій. Оскільки послуга за своєю природою в цілому є результатом безпосереднього задоволення запиту або потреби споживача, тому інновацією можна вважати нову цінність для споживача, яка може бути відчутною як безпосередньо в процесі надання або створення послуги, так і в періоді після її отримання або споживання. Сучасну модель інноваційної послуги доречно розглядати з врахуванням ступеню відповідності очікуваним запитам та бажаним запитам як таким, що здатні запобігти виникненню післякупівельного дисонансу, що створює позитивний імідж і самій послугі, і суб'єкту-надавачу послуги⁹⁴.

Практика країн Європи розглядає публічні послуги як платформу взаємодії держави та органів місцевого самоврядування з населенням. Саме в контексті взаємодії суб'єктів – надавачів послуг і суб'єктів – отримувачів адміністративні послуги набувають якісного нового змісту, де громадянин розглядається як суб'єкт-отримувач послуг і споживач послуг, що надаються суб'єктом-надавачем послуг через відповідні установи, у зв'язку з чим діяльність останніх аналізується в системі задоволення потреб та конкретних запитів споживача⁹⁵.

В роботі А. Попсуй наведено характеристику досвіду передових країн щодо впровадження систем надання якісних публічних послуг засвідчує, що у більшості з цих країн ефективно діють такі напрямки активності:

1) створюються найзручніші та найдоступніші умови для отримання послуг споживачами (зокрема розвиток ідеї інтегрованих офісів);

2) ведеться пошук оптимального суб'єкта надання послуг (використання спеціалізованих організацій, створення «виконавчих агенцій»),

⁹⁴ Див.: Кацемір Я. В., 2016.

⁹⁵ Там само.

«роздержавлення» послуг та/чи приватизація, використання методів приватного сектору в публічних інституціях тощо);

3) використання систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі для надання послуг. Створюються веб-портали, присвячені публічним послугам, відбувається електронізація окремих послуг (наприклад, французький портали «www.servicpublic.fr» чи естонський – «<https://www.eesti.ee/est>»)⁹⁶.

Децентралізація публічних, зокрема адміністративних послуг, підвищення їх якості є нині пріоритетними напрямками у сфері реформування публічного управління в Україні. Протягом часу реформування було проведено чимало важливих заходів, метою яких було наближення адміністративних послуг до громадян, підвищення якості надання споживачів послуг в комбінованому онлайн та офлайн просторі. Також нагромаджено систему нормативних актів, які дозволили забезпечити децентралізацію частини повноважень центральних органів виконавчої влади перемістив надання базових послуг на регіональному та місцевому рівнях, зумовили підвищення компетентності персоналу з надання публічних послуг. Знаковим став 2019 рік, в якому була ухвалена низка нормативних документів, спрямованих на подальший розвиток системи надання адміністративних послуг, зокрема у сфері підсилення спроможності центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) та в напрямі диджиталізації процесів публічного управління наданням адміністративних послуг⁹⁷.

Спрямування діяльності органів влади на реалізацію стратегії реалізації принципів належного врядування приводить до формування нових функцій управління та пошуку інноваційних механізмів надання адміністративних послуг. Необхідність досягнення високої якості реалізації публічної влади

⁹⁶ Попсуй А. О. Децентралізація та інноваційні системи надання якісних послуг. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління.* 2017. № 1(8). С. 54–58.

⁹⁷ Маматова Т. В., Гладка О. М. Інноваційні підходи до розвитку системи надання адміністративних послуг в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2020. Вип. 1(44) С. 86–91. DOI: 10.33287/102011.

через високу якість адміністративних послуг активізує пошук інноваційних механізмів надання адміністративних послуг і активізує питання щодо можливості застосування інформаційно-комунікативних технологій, в тому числі з використанням штучного інтелекту⁹⁸.

Серед різноманіття визначень категорії «послуга» основні визначення стосуються певної дії / взаємодії, результатом чого є задоволення потреб / надання зручностей або переваг. Хоча, слід зауважити, що кожен дослідник наголошує на певних визначальних ознаках: «оплатність – безоплатність», «невід’ємність від джерела – віддільність», а також звернення, зручність, задоволеність тощо. Одночасно з цим, можна виокремити спільні риси визначення послуг, що надаються науковцями. Більшість дослідників розуміють їх як визначений вид діяльності надавачів послуг, що сконцентрована на пошуку способу задоволення потреб споживача або замовника. Отже, *послуга* – це така дія, яка приносить користь, допомогу іншому (споживачу) у досягненні мети та використовує технологію застосування сукупності засобів для досягнення мети підприємства. Поняття «*публічні послуги*» також є складним (див. табл. 1) і будується на синтезі сутнісних ознак.

№	Сутність поняття	Ключові слова	Джерело/автор
1	– усі послуги, що надаються публічним (державним та самоврядним) сектором або іншими суб'єктами за рахунок публічних коштів	публічний сектор публічні кошти	Центр політико-правових реформ
2	– послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні	органи державної влади	лист Міністерства юстиції № 967-0-2-09-22 від 18.12.2009 р. (2009 р.)
3	– усі послуги, що надаються публічним сектором або іншими суб'єктами під відповідальність публічної влади і за рахунок публічних коштів	публічний сектор публічні кошти	Г. Писаренко (2005 р.)
4	– діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або державних чи муніципальних підприємств, установ, організацій за кошти державного або місцевого	діяльність державний та місцевий бюджети	Ю. Шиндель (2003 р.)

⁹⁸ Там само.

	бюджетів усіх рівнів		
5	– юридично й соціально значущі дії в інтересах суспільства, держави і громадян	значущі дії інтереси	Ю. Тихомиров (2001 р.)
6	– усі послуги, які надаються публічним сектором та за надання яких відповідальність несе публічна влада	відповідальність публічна влада	В. Тимошук (2003 р.)
7	– діяльність державного апарату, що служить платникам податків; послуги, які характеризують лише ту сферу діяльності, в якій організується життєзабезпечення населення - містобудування, транспортне сполучення, каналізація, водопостачання, освіта, охорона здоров'я тощо; спосіб обслуговування громадян (мається на увазі безпосередня взаємодія з громадянами при їх зверненні на прийомі)	діяльність обслуговування звернення	Л. Міцкевич

Таблиця 1. «Публічна послуга» основні термінологічні дефініції (Джерело: складено на основі публікації Н. Грабар, 2015⁹⁹)

Виходячи з розглянутих визначень поняття публічної послуги можна констатувати, що основними є «публічний сектор» та «публічні кошти/бюджет». Уточнювальними ознаками, які підкреслюють спрямованість діяльності в сфері управління є «діяльність», «звернення», «обслуговування». Тобто, звертає не себе увагу відсутність у дефініціях слів «потреба», «перевага», «інтерес» та означення грошових відносин також виключено словами «публічні кошти» або «бюджет».

З упевненістю можна стверджувати, що державні і муніципальні послуги виступають послугами органів публічної влади у сфері державної виконавчої влади, та також системи органів місцевого самоврядування.

Адміністративні послуги посідають значне місце в системі надання публічних послуг, оскільки саме цей вид послуг потрібний для забезпечення регламентації життєдіяльності людини (видача дозволів, ліцензій, сертифікатів, обмін паспортів, реєстрація місця проживання тощо). Визначення адміністративної послуги відповідно до Закону України «Про

⁹⁹ Грабар Н. С. Шляхи підвищення якості надання адміністративних послуг в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 33–39.

адміністративні послуги» зводиться до наступного: «адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної чи юридичної особи відповідно до закону»¹⁰⁰. Крім того, адміністративна послуга визначається як результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (див. таб. 2).

№	Сутність поняття	Джерело/автор
	1) «адміністративна послуга»	
1.1.	– державні і муніципальні послуги, які здійснюються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за типом безпосереднього надання кінцевим споживачам	В. Сороко
1.2	– та частина публічних послуг, які надаються органами виконавчої влади та місцевого самоврядування і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень	Г. Писаренко
1.3	– результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної чи юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та обов'язків такої особи відповідно до закону	Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-УІ
	2) «неадміністративна послуга»	
2.1	послуги, які не пов'язані з прийняттям владних рішень	В. Тимошук, І. Коліушко

Таблиця 2. Адміністративна і неадміністративна послуга: нормативне та наукове визначення (Джерело: складено на основі публікацій¹⁰¹⁻¹⁰²⁻¹⁰³⁻¹⁰⁴⁻¹⁰⁵⁻¹⁰⁶)

Державні послуги являють собою нормативно встановлений спосіб забезпечення прав і свобод, законних інтересів громадян і організацій щодо

¹⁰⁰ Див.: Закон України «Про адміністративні послуги», ст. 1.

¹⁰¹ Florescu C. Marketing. Dictionary explicative: Editura Economica, Bucharest / C. Florescu, P. Malcomete, N. Pop. — 2003.

¹⁰² Kelly J.M. The dilemma of the unsatisfied customer in a market model of public administration // Public Administration Review, 2005, 65 (1). P. 76—84.

¹⁰³ Polidano C. (1999). The new public management in developing countries. – IDPM Public Policy and Management Working Paper no. Institute for Development Policy and Management University of Manchester.

¹⁰⁴ Transforming the citizen experience, One Stop Shop for public services. PwC. Public Sector Research Centre.: <http://www.pwc.com/gx/en/psrc/australia/transforming-the-citizen-experience-one-stop-shop-for-public-services.jhtml>

¹⁰⁵ Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі: навч. посіб. для посадових осіб місц. самоврядування. Асоціація міст України. ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 124 с.

¹⁰⁶ Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект-2017. UN DP Україна. URL: <http://surl.li/iyuqyg> (дата звернення: 04.10.2024).

прийому запитів і видачі документів, державними органами влади. Їхніми атрибутивними ознаками є:

– індивідуальний характер надання (послуга надається конкретній фізичній або юридичній особі і є адресною);

– наявність взаємодії клієнта з органом державної влади з приводу реалізації своїх прав, законних інтересів, обов'язків¹⁰⁷.

Адміністративні послуги належать до групи інформаційних послуг і є одностороннім обов'язком влади. Це припускає забезпечення їх відповідності до таких вимог, як повнота, достовірність, актуальність, своєчасність, несуперечливість, рівень захищеності інформаційних ресурсів і збалансованість цих показників, можливість вільного доступу до цих ресурсів що характеризує якість інформаційних послуг¹⁰⁸.

Іншими базовими характеристиками електронної адміністративної послуги є:

– час, що витрачається на отримання послуги;

– вартісні і не вартісні витрати отримання послуги;

– якість послуги і якість процесу обслуговування.

В рамках цього дослідження серед іншого розглядається механізм надання електронної послуги в контексті надання адміністративної послуги як такої, що є важливим актом суспільних відносин та спрямована на забезпечення та реалізацію прав і свобод громадян (див. рис. 6).

¹⁰⁷ Див. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року.

¹⁰⁸ Там само.

Рис. 6. Загальний механізм надання адміністративної послуги в системі публічного управління (авторська розробка)

Слід розуміти, що потреба в адміністративній послугі виникає виключно в сфері провадження глибоко соціалізованої діяльності та має на меті убезпечити всіх учасників суспільства від порушення прав та свобод інших людей¹⁰⁹. Механізм надання адміністративної послуги пропонуємо розглядати у вищенаведеному вигляді-схемі (див. рис. 6), де якість адміністративної послуги представлено як результуючий показник діяльності всієї системи публічного управління в контексті NPM.

В цьому контексті слід звернути увагу на розуміння якості публічної послуги. Для цього слід розуміти, що електронним послугам як особливому різновиду публічних послуг будуть притаманні всі ознаки, які характерні для

¹⁰⁹ Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

всіх видів публічних послуг¹¹⁰. Однак електронним послугам властиві і особливі ознаки, які дозволяють показати їх відмінності від інших публічних послуг (див. таб. 3).

№	Ознаки, які властивості:	
	всім послугам	електронним послугам
1	надаються публічною адміністрацією від імені держави	з використанням інформаційно-комунікаційних технологій
2	отримати послугу фізичній або юридичній особі (суб'єктом звернення)	неможливо без використання інформаційно-комунікаційних технологій
3	мають на меті виконання обов'язку	мають на меті максимальне покращення реалізації права/виконання обов'язку
4	наявність загального регулювання порядку надання послуги	наявність спеціального правового регулювання порядку надання електронної послуги
5	реалізація послуги через особисте звернення заявника	не потребує особистого звернення заявника до органу публічної адміністрації з метою отримання послуги
6	постійний особистий контракт з суб'єктом надання послуги	відсутність особистого контакту між особою та адміністратором послуги або на окремих стадіях отримання послуги, або протягом усієї процедури

Таблиця 3. Аналіз особливостей ознак, властивих електронним послугам (Джерело: авторська розробка)

Вимоги до якості адміністративних послуг викладено в Законі України «Про адміністративні послуги»¹¹¹, в якому зазначено, що на кожен послугу розробляється та затверджується інформаційна та технологічна картка. Ці документи обов'язково затверджуються відповідними рішенням адміністративно-управлінського органу.

Реалізація переходу до електронного врядування в Україні стало чи не найбільш інноваційним підходом реалізованим в сфері надання адміністративних послуг, оскільки це дозволило значно підвищити ефективність виконання управлінських функцій органами державного врядування через надання електронних адміністративних послуг. Реалізація багатьох проектів в сфері інтеграції е-технологій з системою державного

¹¹⁰ EU eGovernment Action Plan 2016-2020 Accelerating the digital transformation of government; European Commission. Brussels, 19.04.2016. 11 p. URL: <https://ec.europa.eu/digitalsingle-market/en/news/communication-eu-egovernment-action-plan-2016-2020-accelerating-digitaltransformation> (дата звернення: 01.10.2024).

¹¹¹ Див.: Закон України «Про адміністративні послуги», ст. 5.

управління дозволяє говорити про підвищення рейтингу України в світовому рейтингу Індексі розвитку електронного уряду (далі – EGDI)¹¹².

Індекс розвитку електронного уряду представляє стан розвитку електронного уряду в країнах-членах ООН. Разом з оцінкою моделей розвитку веб-сайтів у країні, індекс розвитку електронного уряду включає характеристики доступу, такі як інфраструктура та рівень освіти, щоб відобразити, як країна використовує інформаційні технології для сприяння доступу та залученню своїх людей. *EGDI* – це зведений показник трьох важливих вимірів електронного урядування, а саме: надання онлайн-послуг, телекомунікаційне підключення та кадровий потенціал (див. таб. 4)¹¹³.

Країна	Рейтинг 2014	Рейтинг 2022	Рейтинг 2024	EGDI 2024	Зміна рангу 2022/2024
Данія	16	1	1	0,9847	
Естонія	15	8	2	0,9727	6
Ісландія	19	5	5	0,9671	
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	8	11	7	0,9577	4
Фінляндія	10	2	9	0,9575	-7
Нідерланди	5	9	10	0,9538	-1
Німеччина	21	22	12	0,9382	10
Швеція	14	5	14	0,9326	-9
Норвегія	13	17	15	0,9315	2
Іспанія	12	18	17	0,9206	1
Ірландія	22	30	20	0,9138	10
Литва	29	24	21	0,911	3
Австрія	20	20	22	0,9065	-2
Швейцарія	30	23	26	0,9004	-3
Мальта	40	15	28	0,8886	-13
Латвія	31	29	29	0,8852	
Україна	87	46	30	0,8841	16
Хорватія	47	44	32	0,8818	12
Словенія	41	21	33	0,8759	-12
Франція	4	19	34	0,8744	-15
Греція	34	33	36	0,8674	-3
Польща	42	34	37	0,8648	-3

¹¹² UN E-Government Knowledgebase: офіційний сайт. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index> (дата звернення: 04.10.2024).

¹¹³ Там само.

Сербія	69	40	39	0,8618	1
Російська Федерація	27	42	43	0,8533	-1
Ліхтенштейн	35	25	44	0,8528	-19
Люксембург	24	26	45	0,8466	-19
Португалія	37	38	49	0,8415	-11
Італія	23	37	51	0,8356	-14
Чехія	53	45	54	0,8239	-9
Болгарія	73	52	55	0,8145	-3
Бельгія	25	39	56	0,8121	-17
Угорщина	39	51	59	0,8043	-8
Словаччина	51	47	60	0,8021	-13
Албанія	84	63	62	0,8	1
Республіка Молдова	66	72	70	0,772	2
Румунія	64	57	72	0,7636	-15
Білорусь	55	58	77	0,7445	-19
Чорногорія	45	71	81	0,7211	-10
Монако	38	73	82	0,7175	-9
Північна Македонія	96	80	84	0,707	-4
Андорра	43	76	88	0,6893	-12
Сан-Марино	62	90	102	0,6551	-12

Таблиця 4. Динаміка рейтингу Індексі розвитку електронного уряду країн Європи
(Джерело: офіційний сайт UN E-Government Knowledgebase¹¹⁴)

В 2024 році Україна в рейтингу Індексі розвитку електронного уряду посіла 30 сходинку додавши 16 позицій за період з 2022 року. Таке стрімке підвищення рейтингу обумовлено в тому числі результатами реалізації цілої низки інноваційних проектів в сфері розвитку системи надання електронних послуг органами публічного управління. Слід звернути увагу, що лідерами в цьому рейтингу є Данія (0,9847), Естонія (0,9727), Ісландія (0,971). В 2024 році Індекс розвитку електронного врядування для України оцінено в 0,8852, що підтверджує високий рівень розвитку механізмів е-врядування в сфері публічного управління¹¹⁵.

Складно не погодитись з тим, що з моменту набуття чинності Законом України «Про адміністративні послуги» саме в організаційній площині забезпечення функціонування системи надання адміністративних послуг активізувались процеси запровадження інноваційних механізмів. В цьому

¹¹⁴ Див.: UN E-Government Knowledgebase.

¹¹⁵ Там само.

аспекті доречно відзначити створення розгалуженої мережі ЦНАП (центрів надання адміністративних послуг); реалізація делегування повноважень надання широко та системно затребуваних адміністративних послуг на місцевий рівень з метою підвищення доступності таких послуг пересічним громадянам. Реалізація означених напрямів висвітлило важливість ефективності механізмів зворотного зв'язку зі споживачами послуг (громадянами). Функціонування зворотного зв'язку як елементу механізму надання адміністративних послуг є необхідним розуміння ступінь задоволеності наданою послугою та аналітичним виявленнями напрямів вдосконалення існуючої моделі якості надання адміністративних послуг. Саме це дозволяє інноваціям бути реалізованими в полі споживання та дозволяє досягнути «рутинізації» для користувачів, це, в свою чергу, відкриває можливості нормативної регламентації через впровадження сучасних стандартів надання адміністративних послуг. Стратегічним орієнтиром у вдосконаленні української моделі надання адміністративних послуг є приведення механізму надання адміністративних послуг до рамкових вимог стандартів серії ISO 9001 та сучасних е-технологій відповідних органів (Інтернет та мобільна складова вдосконалення механізму надання послуг)¹¹⁶.

Деякі науковці вважають, що активізація процесу пошук ефективних механізмів надання адміністративних послуг в Україні зумовлено певним дисбалансом через поетапність та тривалість запровадження реформ, високим ризиком втрати громадянами довіри до рішень, дій та результатів діяльності владних структур різних рівнів, високим ступенем корумпованості системи державного управління тощо¹¹⁷.

Вдосконалення та модернізацію існуючої системи надання адміністративних послуг органами влади можна провадити через

¹¹⁶ Лілікович П. В. Актуальні механізми у сфері надання адміністративних послуг в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне видання*. 2020. № 2. С. 1–7. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.2.101.

¹¹⁷ Там само

застосування різних підходів: комплексного, процесного, ресурсного, клієнтоорієнтованого тощо. Означені підходи розширюють інструменти організаційних механізмів, до яких можна віднести ERP-системи, різні інструменти налагодження електронної взаємодії, засоби реінжинірингу державно-управлінських процесів, куди входить Концепція управління взаємовідносин з клієнтами. Деякі автори наголошують на актуальності таких CRM-систем (Customer Relation Management), оскільки за їх допомогою автоматизуються процеси взаємовідносин між громадськістю та владою¹¹⁸. Визначені системи, які здебільшого створились та функціонують в приватному секторі, здатні вирішити задачу опрацювання та зберігання значного масиву оперативної процесної інформації й мають потенціал підвищити ефективність побудови належних взаємовідносин з кожним користувачем персоналізовано в системі публічної влади.

Така стратегія надання адміністративних послуг передбачає певні кроки реалізації технічних та організаційних інновацій:

- 1) обґрунтування доцільності механізму;
- 2) пошук технічних та технологічних шляхів багатоканальної інтеграції;
- 3) розробка та запровадження автоматизованих систем оцінювання ефективності;
- 4) оцінка рівня задоволення потреб, запитів та очікувань користувача.

Визначена стратегія інноваційної модифікації існуючої системи надання адміністративних послуг дозволить оптимізувати ступінь адміністративного тиску на всіх етапах надання послуги, раціоналізувати матеріальні та нематеріальні ресурсні витрати, знизити навантаження на клієнтів, що в сукупності дозволить говорити про підвищення якості надання адміністративної послуги¹¹⁹.

¹¹⁸ Див.: Лілікович П. В., 2020

¹¹⁹ Там само.

З огляду на викладене, стає зрозумілим, що інноваційні механізми надання адміністративних послуг на сучасному етапі формування цієї системи, в основі своїй мають інформаційно-комунікаційні технології, тож перехід до електронних послуг органічно виглядає як наступний етап в розвитку соціальної системи взаємодії публічного управління та громадського суспільства. В цьому аспекті перехід саме до електронних послуг, крім технологічної складової, набуває характеру соціального процесу розвитку інформаційного суспільства. Механізми надання електронних послуг при цьому виступають основними складовими системи електронного урядування¹²⁰.

Органи системи МВС залучені до загальнодержавної системи надання адміністративних послуг та є складовою системи е-врядування. Проте в системі МВС України особливістю можна визначити створення інтегрованих ЦНАП більш відомих широкому загалу як «сервісні центри МВС. Тобто, одночасно з функціонуванням на місцевому рівні ЦНАП, де сконцентрована більшість адміністративних послуг, функціонують сервісні центри МВС, які забезпечують надання спеціалізованих послуг. Проте зазначена ситуація має як переваги, так і недоліки, які значно знижують рівень задоволеності користувачів. Так, в окремих ситуаціях споживачам таких послуг доводиться відвідувати кілька органів/установ, замість єдиного інтегрованого офісу, також це зумовлює розпорошеність публічних ресурсів на окремі офіси¹²¹.

В Україні створена та функціонує відомча мережа сервісних центрів, проте така ситуація нівелює ключову ідею розбудови мережі центрів надання адміністративних послуг – надання максимальної кількості найбільш популярних у громадян адміністративних послуг в одному місці¹²². Водночас, існує норматив щодо делегування деяких послуг сервісних центрів МВС послуг ЦНАП передбачено розпорядженням КМУ від 16.05.2014 р. № 523-р «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади

¹²⁰ Див.: Лілікович П. В., 2020

¹²¹ Там само

¹²² Там само

через центри надання адміністративних послуг»¹²³. Побудова механізму інтеграції послуг, які надаються органами системи МВС до загальної системи адміністративних послуг доступних в межах роботи ЦНАП дійсно має низку певних організаційних проблем, які обумовлені специфікою взаємодії органів сфери національної безпеки та оборони і загальнодержавних органів публічного управління. Тим не менше, подолати ці проблеми можливо за допомогою впровадження в загальну практичну діяльність органів публічної влади дієвих механізмів взаємодії і зрозумілої процесно-операційної схеми надання послуг. Пошук шляхів інтеграції всіх послуг, які надаються в системі публічного управління, через запровадження інноваційних інструментів і технологічних рішень з інших сфер дозволить посилити ефективність організаційної та операційної діяльності публічної влади, змінить характер взаємовідносин між органами влади та громадянським суспільством в напрямі демократизації, створить умови, які дійсно запобігатимуть проявам корупції в сфері державної влади.

Висновки

Враховуючи наведені вище положення, можна визначити що пріоритетними завданнями державної політики в стратегії впровадження дієвих механізмів в практику надання адміністративних послуг мають стати: продовження більш глибокої політики децентралізації повноважень з надання адміністративних послуг; розвиток мережі ЦНАП з інтегрованими сервісами надання послуг; реалізація принципів якості менеджменту стандартів ISO 9001 в моделі надання адміністративних послуг органами державної влади; реалізація та інтеграція сучасних е-технологій в архітектуру діяльності інститутів публічного управління; залучення всіх користувачів послуг до процесу контролю якості адміністративних послуг з формуванням інтерактивної системи зауважень і пропозицій для ефективного впливу на формування моделі якості таких послуг, реалізація демократичних принципів

¹²³ Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 № 523-р. Дата оновлення: 02.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

управління через систему моніторингу та оцінювання якості надання адміністративних послуг як платформи взаємодії інститутів державно влади та громадянського суспільства.

Для ефективного подальшого розвитку електронних адміністративних послуг необхідно: розробити покрокову стратегію органів публічної влади щодо запровадження електронних послуг із моніторингом результативності та запитуваності громадянами; забезпечити створення загальнодержавних галузевих інформаційних систем; забезпечити удосконалення адміністративних процесів в органах державної влади з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій; прискорити створення інформаційної інфраструктури електронного урядування; розробити систему оцінювання якості надання електронних адміністративних послуг; визначити права, обов'язки і відповідальність сторін та посадових осіб, що беруть участь у процесі надання електронних адміністративних послуг; впорядкувати та розмежувати відповідальність за надання послуг користувачам між різними органами публічної влади.

Таким чином, ураховуючи наведені вище завдання та механізми реалізації електронних адміністративних послуг, слід зазначити, що побудована національна система електронних послуг забезпечить: надання широкого спектру медіа-засобів для запиту послуг, зворотний зв'язок щодо змісту і якості наданих послуг; групування послуг відповідно до їх орієнтування на різні випадки життя; організацію різнобічного аналізу інформації з різних моделей використання послуг; залучення користувачів послуг до перепроєктування і модернізації послуг в електронному форматі та сегментацію ринку з урахуванням специфічних потреб різних груп населення.

Якісно побудована система електронних адміністративних послуг буде позитивно впливати на розбудову соціальної держави з впливовими інституціями громадянського суспільства, особливо з тих питань, де велике значення мають методи та форми взаємодії органів державного управління з

громадянами та суб'єктами господарювання. Одним із перспективних напрямів удосконалення системи електронних адміністративних послуг є розробка національної моделі державно-приватного партнерства в розбудові складових електронного врядування.

§ 1.3. Запобігання корупційним проявам у діяльності підрозділів системи МВС, як складова підвищення якості надання ними адміністративних послуг

Нестеренко К. О.

Анотація. Підрозділ присвячений розгляду питань запобігання корупції в діяльності підрозділів системи МВС, які надають адміністративні послуги. Зазначено, що запобігання корупційним проявам залишається однією з найбільш гострих і складних проблем на шляху України як незалежної правової та соціально орієнтованої держави та основною стратегічною метою усіх без винятку органів влади. Доведено, що корупційні прояви в підрозділах МВС становлять найбільшу небезпеку для реалізації прав громадян у взаєминах з останніми в сфері надання адміністративних послуг.

Ключові слова: запобігання корупції, правоохоронна діяльність, система МВС України, правоохоронні підрозділи, адміністративні послуги.

Вступ

Служіння суспільним інтересам – це головне завдання органів державної влади в цілому та підрозділів системи МВС України зокрема. Населення очікує чесного, справедливого і неупередженого виконання уповноваженими особами своїх функціональних обов'язків¹²⁴.

Серед руйнівних явищ, що потребують всебічної суспільної протидії, основну позицію займає корупція. З'являючись на тлі мало функціональної влади, вона без жалю нищить суспільство, зводячи нанівець принцип рівності громадян та юридичних осіб перед законом, погіршує криміногенну ситуацію та руйнує усі спроби інтеграції як громади так і в суспільства в цілому.

¹²⁴ Токар-Остапенко О. В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні. Київ : НІСД, 2013. 57 с.

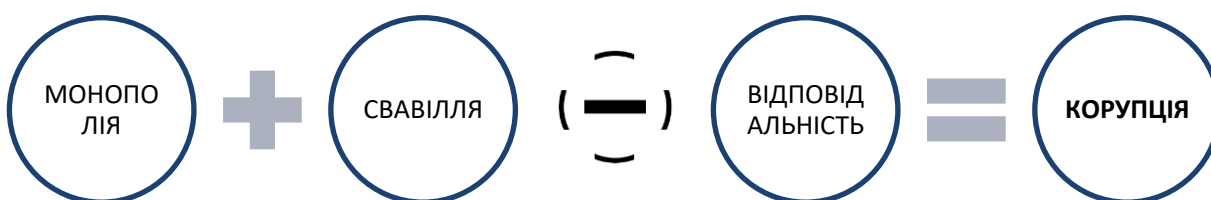
Передумовами появи корупційних проявів в Україні завжди були: низька правосвідомість громадян, відсутність засобів і способів оцінки якості реагування на корупційні прояви, низький рівень якості життя суспільства, відсутність реальної відповідальності за порушення норм, колізії законодавства, постійне делегування повноважень у сфері протидії корупції від одного контролюючого органу до іншого, недостатність контролю та адміністративних процедур, протекціонізм щодо певних осіб, просування інтересів близьких осіб, слабкий фінансовий контроль за суб'єктами владних повноважень¹²⁵.

Вирішення проблеми посилення боротьби з корупцією, хоча б в плані обмеження її масштабів, запобігання її проявам залишається однією з найбільш гострих і складних проблем на шляху України як незалежної правової та соціально орієнтованої держави та основною стратегічною метою усіх без винятку органів влади.

Виклад основного матеріалу.

У сучасному світі корупцію виділяють як одне з найбільш згубних соціальних явищ, що зачіпають інтереси національної безпеки країни, що надає руйнівний вплив на різні сфери суспільного життя, що підриває авторитет органів державного управління. Характер корупції та її поширеність залежить від загального рівня життя в країні, від сучасної національної культури та ступеню сформованості політики уряду¹²⁶.

Для спрощення сприйняття складових чинників виникнення та стійкості корупції в країні можна пояснити формулою (див. рис. 7).

¹²⁵ Зелінська Я. С., Спасенко В. О. Прояви конфлікту інтересів в публічному адмініструванні: теоретичні та практичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 155–158.

¹²⁶ Сergygina S. V. Корупція в студентському середовищі: доповідь до круглого столу. Дніпро, 2018 URL: <https://nmetau.edu.ua/file/korruptsiya.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).

Рис. 7. Формула корупції (Джерело: авторська розробка)

Попри всі зусилля режимів, які підтримують корупцію або використовують як механізм в управлінні, такі системи є нестійкими і нездатними досягнути необхідний темп розвитку суспільства, тому не підтримуються громадами¹²⁷.

Для розуміння загального рівня корупційної ураженості суспільства та здійснення оцінки загального стану корупції в країні на тлі всього світового простору можна скористатися *Індексом сприйняття корупції*.

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) – показник, який з 1995 року розраховується міжнародною організацією Transparency International. Сама організація не проводить власних опитувань. Індекс розраховують на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів. Для визначення оцінки України використано 9 джерел. Ключовим показником Індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня в житті суспільства. Індекс оцінює корупцію лише в державному секторі¹²⁸.

За даними Transparency International у 2023 році Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції і тепер займає 104 позицію поміж 180 країн (див. рис. 8).

¹²⁷ Див.: Серьогіна С. В., 2018.

¹²⁸ Індекс сприйняття корупції – 2023. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>

Рис. 8. Оцінки сприйняття корупції за 2023 рік (Джерело: за даними *Transparency International*)¹²⁹

Однім із ключових факторів, що вплинули на такий результат для нашої держави серед інших називають чітке дотримання Антикорупційної стратегії 2021 – 2025 років, регламентованої Законодавством України та формування низки нормативних актів, направлених на її реалізацію¹³⁰.

Не зважаючи на позитивні зрушення рівень корупції в Україні залишається на високому рівні. Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) презентувало результати експертного соціологічного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні у 2023 році¹³¹.

Згідно якого, найбільш корумпованими українці називають саме інституції, які покликані боротися з корупцією: суди (66%), правоохоронні органи (64%), державну службу (56%), а також сферу охорони здоров'я (54%), Парламент (53%), політичні партії (45%), засоби масової інформації (22%), громадські організації (20%)¹³².

Корупція як суспільне явище супроводжувала людство протягом усієї історії його існування. Значну небезпеку для держави та громадян становлять

¹²⁹ Див.: Індекс сприйняття корупції – 2023.

¹³⁰ Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8> (дата звернення: 12.09.2024).

¹³¹ Корупція в Україні 2023: погляд та оцінки експертів. Звіт за результатами експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні. URL: <http://surl.li/kokmqm> (дата звернення: 01.10.2024).

¹³² Там само.

корупційні процеси, що безпосередньо відбуваються в органах внутрішніх справ, співробітники які самі повинні займатися припиненням злочинів через свої безпосередні посадові обов'язки. Подібна ситуація формує недовіру громадян до діяльності органів внутрішніх справ та всієї держави в цілому. Порушення, скоєні співробітниками органів внутрішніх справ, становлять підвищену громадську небезпеку, оскільки не тільки порушують нормальну роботу правоохоронних органів, підривають авторитет державної влади, а й суттєво порушують права, свободи та законні інтереси громадян країни. Правопорушник, наділений знаннями закону, який має владні повноваження і має в силу цього можливість застосування різних засобів примусу до пересічних громадян, у рази небезпечний.

Аналіз наукових доробок в галузі запобігання корупції дозволив виділити цілу низку факторів, що створюють сприятливі умови для впровадження корупції у діяльності підрозділів системи МВС:

- 1) втручання у діяльність різного виду державних та недержавних органів, причому з використанням свого службового становища;
- 2) надання безпідставної переваги певним юридичним і фізичним особам під час підготовки та прийняття рішень з різних питань, які входять до компетенції співробітника органів внутрішніх справ;
- 3) використання в особистих або групових інтересах інформації, отриманої при виконанні своїх службових обов'язків;
- 4) порушення порядку прийняття та розгляду будь-яких заяв, скарг, звернень від юридичних та фізичних осіб;
- 5) вимога від юридичних і фізичних осіб інформації такого роду, яка не передбачена нормативно-правовими актами, а також законами;
- б) немотивована відмова в інформації, надання якої передбачено законом, а також іншими нормативно-правовими актами, або передача неповної або недостовірної інформації або ж затягування її передачі;
- 7) незаконне створення різного роду перепон фізичним і юридичним

особам у реалізації їх прав і законних інтересів¹³³⁻¹³⁴⁻¹³⁵.

Крім того, можна виокремити ще ряд факторів, що провокують до корупційних проявів не тільки в підрозділах системи МВС, а й в інших органах державної влади, а саме:

1) правовий нігілізм, та цинічне ставлення до законів, які співробітники органів внутрішніх справ мають дотримуватись;

2) співробітників на керівні посади за принципом особистої «приятності» або за рекомендацією;

3) можливість використання службового становища для особистої не правомірної вигоди.

Корупція є явищем багатоплановим та здатним набувати нових форм через проникнення в різні сфери суспільного життя та здатності інтегруватись до систем управління, саме це забезпечує виживання цього ганебного явища. Через високу здатність прилаштовуватись до мінливих умов і змінюватись відповідно до них, корупція подібна до природи вірусу. Така здатність корупції до підлаштування до будь-яких умов зумовлює необхідність використання різноманітних численних методів¹³⁶.

Проте основним методом в боротьбі з корупцією залишається комплексні стратегічні реформи українського законодавства спрямовані на сферу державного управління та адміністрування¹³⁷.

Уряд України затвердив Державну антикорупційну програму на 2023 – 2025 роки спрямовану на реалізацію Антикорупційної стратегії 2021 – 2025 років. Міністерства, в тому числі і МВС України, активно приймали участь в процесі підготовки проекту зазначеної програми. Зокрема, МВС України внесло ряд пропозицій і зауважень, які Національним агентством з питань запобігання корупції було враховано в повному обсязі.

¹³³ Джафарова О. В. Публічно-сервісна діяльність Міністерства внутрішніх справ України: питання сьогодення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2(89). С. 143–152.

¹³⁴ Петров С. Є. Місце Головного сервісного центру МВС України в системі суб'єктів адміністративного права. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С. 298–309.

¹³⁵ Князюк О. Г. Адміністративні послуги в діяльності сервісних центрів МВС України : автореф. канд. юрид. наук : 12.00.07. ХНУВС. Харків, 2021. 27 с.

¹³⁶ Див.: Серьогіна С. В., 2018.

¹³⁷ Там само.

За результатами соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова у січні 2024 року було сформовано певний рейтинг довіри серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до ЗСУ), добровольчих загонів, ДСНС, НГУ, волонтерських організацій, ДПСУ, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Президента України, Церкви, НПУ, громадських організацій, Національного банку України (див. рис. 9).

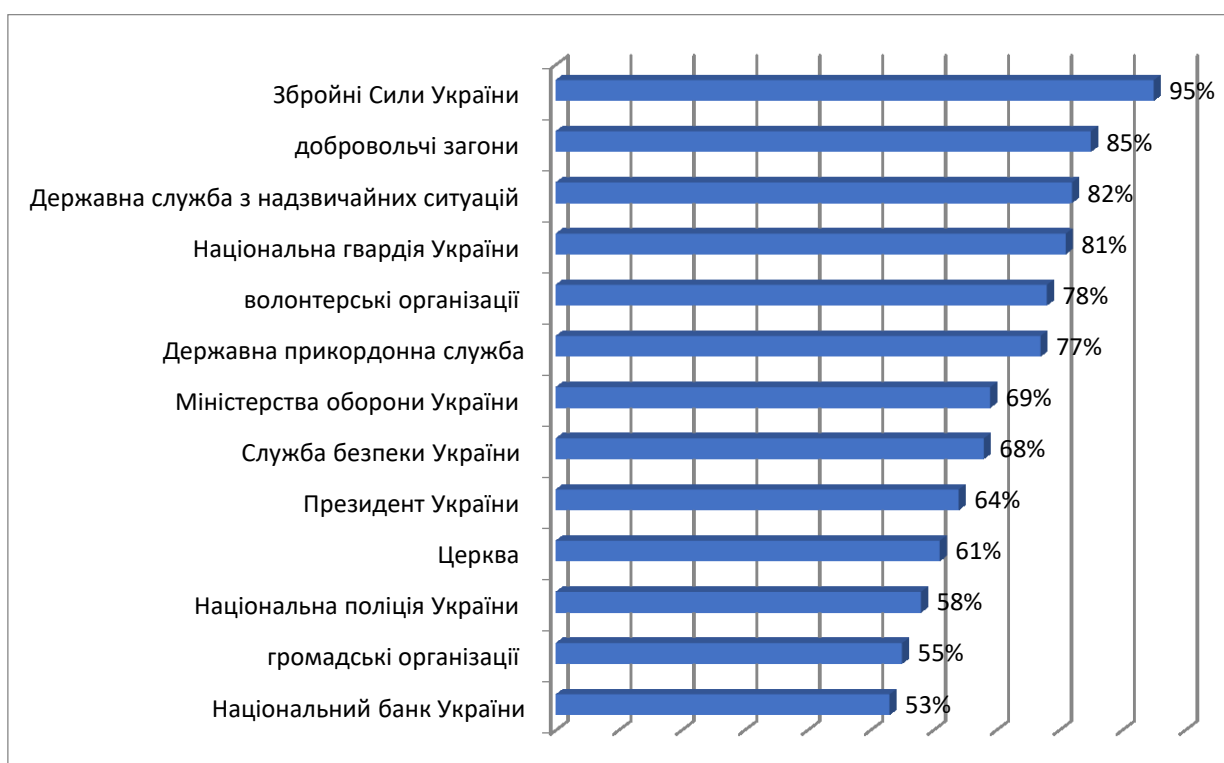

Рис. 9. Рейтинг довіри до державних та суспільних інститутів в Україні на початок 2024 року (Джерело: за даними дослідження Центру Разумкова¹³⁸)

Результати опитування свідчать про значний рівень довіри до підрозділів системи МВС, адже серед 13 інституцій з найбільшим рейтингом довіри увійшли ДСНС, НГУ, ДПСУ та НПУ.

Відповідно до вимог діючого законодавства та за для повноти забезпечення впровадження превентивних антикорупційних заходів МВС

¹³⁸ Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024 р.). Центр Разумкова офіційний сайт. URL: <http://surl.li/ibvpku> (дата звернення: 01.10.2024).

було затверджено Антикорупційну програму МВС на 2023 – роки, у якій визначено основні напрями (див. рис. 10).

Рис. 10. Основні напрями впровадження превентивних антикорупційних заходів МВС України (Джерело: за результатами опрацювання Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023 – 2025 роки¹³⁹)

На виконання Антикорупційної програми МВС установи та підрозділи, що входять до сфери управління Міністерства здійснюють заходи щодо:

- забезпечення системного підходу до запобігання і протидії корупції, нормативно-правове регулювання відносин;
- реалізації антикорупційної політики в кадровому менеджменті, здійснення заходів щодо дотримання вимог фінансового контролю, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- запобігання корупції у сфері публічних закупів, посилення ефективності управління фінансовими та матеріальними ресурсами, розвиток та підтримка системи внутрішнього аудиту;
- організації роботи з повідомленнями про можливі факти порушень антикорупційного законодавства;

¹³⁹ Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023 – 2025 роки : Наказ МВС України від 29.02.2024 р. № 134. *Офіційний сайт МВС України*. URL: <http://surl.li/hwcogn> (дата звернення: 01.10.2024).

- співпраці з міжнародними організаціями щодо здійснення антикорупційних заходів;
- удосконалення процесу надання публічних послуг¹⁴⁰.

Ключовою функцією державної політики виступає підвищення якості надання адміністративних послуг органами публічного управління та їх структурними підрозділами, серед яких сервісні центри МВС України посідають особливе місце, оскільки МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, наділеним повноваженнями щодо організації діяльності територіальних органів з надання сервісних послуг, відповідно до Положення про Міністерство внутрішніх справ¹⁴¹.

Крім цього, до основних завдань названого відомства, серед інших, також зараховано забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг¹⁴².

Наявність у підрозділів МВС повноважень щодо надання ними адміністративних послуг підтверджує партнерство між державою та суспільством, оскільки всі сторони мають рівні права і обов'язки. Держава не тільки вимагає виконання обов'язків від громадян, але й несе публічно-правову відповідальність, в процесі невиконання або неналежного виконання власних зобов'язань перед суспільством та задоволення інтересів громади¹⁴³.

Запорукою формування довіри до державної політики, до органів державної влади в тому числі і до представників системи МВС є діяльність щодо мінімізації проявів корупції під час надання публічних послуг

На початку 2024 року соціологічною компанією Info Sapiens за підтримки НАЗК було проведене експертне опитування щодо оцінки рівня

¹⁴⁰ Див.: Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023 – 2025 роки.

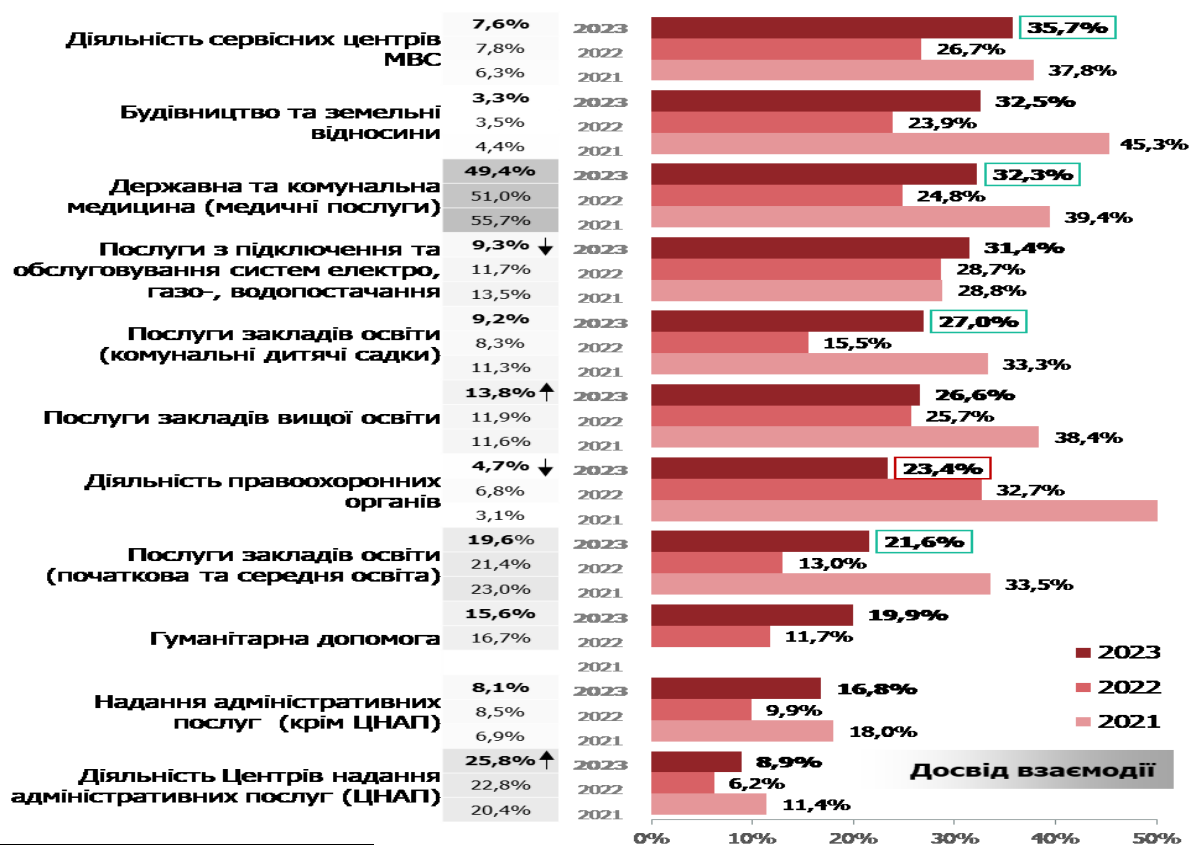
¹⁴¹ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

¹⁴² Цілі і задачі міністерства. *Єдиний портал органів системи МВС України* : офіц. сайт. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/4584_goals.htm/ (дата звернення: 01.10.2024).

¹⁴³ Див.: Петров С. Є., 2020.

корупції в Україні метою якого було отримання оцінок представників антикорупційного експертного сектору України щодо змін рівня та поширеності корупції в державі та визначених сферах, реалізації державної антикорупційної політики. У рамках дослідження було важливим також отримати паралельний експертний погляд щодо загальних показників сприйняття корупції станом на кінець 2023 року (рівень поширеності, динаміка змін рівня корупції, оцінка діяльності антикорупційних інституцій, за якими згідно з результатами стандартного опитування щодо корупції в Україні (репрезентативні опитування населення та представників бізнесу) було отримано досить категорично песимістичні оцінки¹⁴⁴.

Необхідно зауважити, що опитування проводилось як серед експертів так і серед пересічних громадян та представників бізнесу-користувачів послуг. З'ясовано, що існує певний розрив між сприйняттям поширеності корупції, динаміки рівня корупції та особистим корупційним досвідом (див. рис. 11).

¹⁴⁴ НАЗК: офіційний сайт <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoruptsijna-systema-v-ukrayini> (дата звернення: 01.09.2024).

Рис. 11. Корупційний досвід взаємодії громадян з представниками установ та підрозділів МВС України в різних сферах – 2023 (Джерело: Звіт за результатами експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні в 2023 році¹⁴⁵).

На «перше місце» серед досліджуваних сфер за поширеністю корупції у 2023 році вийшли сервісні центри МВС і це значущий показник, який негативно впливає на рейтинг профільного міністерства в цілому.

Аналізуючи данні дослідження, з'ясовано загальний корупційний досвід населення. Станом на 2023 рік в порівнянні з 2021-2022 р.р. найчастіше корупційні ситуації виникали при реєстрації або знятті з обліку транспортних засобів – про такий досвід повідомили 30,5%. Цей показник вищий, ніж у 2021 і 2022 роках (26,4% і 22,8% відповідно)¹⁴⁶.

На «другому місці» – корупційні ситуації, які пов'язані із видачею (заміною, обміном тощо) посвідчень на право керувати транспортним засобом. Частка респондентів, які мали корупційний досвід у такій ситуації, зросла на 5,8% – з 17,0% у 2022 році до 22,8% у 2023 році.

«Третє місце» посіли ситуації, пов'язані з отриманням номерних знаків. Крім того, додатково у цьому дослідженні було виокремлено корупційну ситуацію, коли клієнти сервісних центрів могли вирішувати власні питання через працівників автошкіл. Робили неправомірні платежі працівникам автошкіл або надавали їм послуги за сприяння у вирішенні питань в сервісних центрах МВС 5,9% респондентів. Проте для оцінки корупційної навантаженості, що стосується саме автошкіл, необхідне додаткове дослідження, у тому числі і щодо виокремлення частки респондентів, які склали іспит на право керування транспортним засобом (див. таб. 5).

реєстрацію (перереєстрацію) транспортного засобу, зняття з обліку транспортного засобу	2023	30,5%
	2022	22,8%
	2021	26,4%
видачу (заміну, відновлення, обмін, отримання) посвідчення на право керувати транспортним засобом (у т.ч., за	2023	22,8%
	2022	17,0%

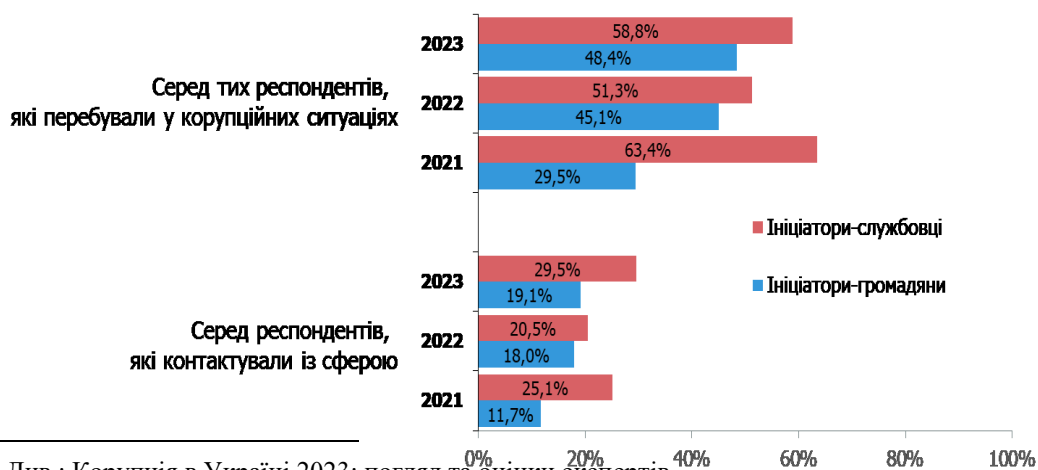
¹⁴⁵ Див.: Корупція в Україні 2023: погляд та оцінки експертів.

¹⁴⁶ Там само.

складання теоретичного та практичного іспиту в сервісному центрі*)	2021	20,9%
отримання номерних знаків (у т.ч., індивідуальних) для транспортного засобу / збереження номерного знаку за власником при зміні транспортного засобу	2023	18,2%
	2022	11,1%
	2021	16,0%
отримання довідок / дублікатів документів з різних питань поза чергою або швидко (в найкоротший період часу)	2023	15,8%
	2022	17,3%
	2021	18,0%
вирішення питань технічного контролю транспортного засобу (у т.ч., відповідності конструкцій транспортних засобів установленим вимогам)	2023	15,7%
	2022	20,5%
	2021	16,0%
отримання довідки про відсутність судимості	2023	13,0%
	2022	16,0%
	2021	11,0%
працівнику автошколи за сприяння при вирішенні питань в сервісному центрі МВС	2023	5,9%
	2022	н.д.
	2021	н.д.

Таблиця 5. Оцінки корупційної завантаженості на прикладі автошкіл (Джерело: Звіт за результатами експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні в 2023 році¹⁴⁷)

На жаль, відсутність в дослідженні даних про інші корупційні ситуації унеможливила з'ясування суб'єктів ініціювання корупційної складової. Але аналіз загальних корупційних ситуацій, якщо аналізувати усі корупційні прояви в цілому (див. рис. 12), дозволяє зробити висновок, що співробітники сервісних центрів МВС були ініціаторами корупційних ситуацій частіше, ніж громадяни¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Див.: Корупція в Україні 2023: погляд та оцінки експертів.

¹⁴⁸ Див.: Корупція в Україні 2023: погляд та оцінки експертів.

Рис. 12. Ініціатори корупційних ситуацій (Джерело: Звіт за результатами експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні в 2023 році¹⁴⁹)

З метою удосконалення процесу надання МВС послуг в рамках виконання Антикорупційної програми МВС на 2023 – 2025 роки поставлено основне завдання – запобігання проявам зловживання владою та службовим становищем з метою пришвидшення процедури надання послуг. Реалізація поставленого завдання передбачає:

- забезпечення розміщення на офіційному веб-сайті, у ЗМІ, соцмережах матеріалів про порядок надання послуг та вжиті заходи щодо підвищення їх якості;

- аналіз реалізації проекту щодо оцінки якості надання адміністративних послуг у сервісних центрах МВС із застосуванням веб-платформи «Твій ГСЦ МВС»;

- надання для розміщення на офіційному веб-сайті МВС інформації про прийняття рішень щодо видачі, відмови у видачі, переоформлення, зупинення, відновлення та анулювання ліцензій, залишення заяв про отримання ліцензій без розгляду, розширення та/або звуження провадження видів господарської діяльності.

Аналізуючи Інформацію про стан виконання у I півріччі 2024 року заходів додатка 1 до Антикорупційної програми МВС на 2023 – 2025 роки¹⁵⁰ можна зробити наступні висновки:

- 1) інформація про діяльність сервісних центрів МВС та про порядок надання ними послуг здійснюється постійно як на офіційних веб-сайтах ГСЦ та РСЦ ГСЦ МВС так і в соціальних мережах та довідковими телефонами ГСЦ МВС

- 2) більшість повідомлень, отриманих в рамках діяльності проекту «Твій ГСЦ МВС», а саме 221 зі 310 носять негативний характер або містять пропозиції щодо покращення роботи конкретного ТСЦ МВС. Серед

¹⁴⁹ Там само.

¹⁵⁰ Інформація про стан виконання у I півріччі 2024 року додатка 1 до Антикорупційної програми МВС на 2023 – 2025 роки. *Офіційний сайт МВС України*. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/7/9/0/5/dodatok-1-do-zvitu.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).

основних груп проблемних питань, які порушувалися громадянами, зазначаються: довготривале очікування на прийом до адміністраторів сервісних центрів МВС, незадовільне обслуговування та ставлення до клієнтів, відвідувач не зміг отримати послугу, не можливо отримати талон електронної черги інше. Всі повідомлення негативного характеру, що надійшли за 3 місяці, своєчасно відпрацьовані. Керівництвом Головного сервісного центру МВС тримається на щоденному контролі питання реалізації зазначеного проекту та аналізується статистика про роботу регіонів у цьому напрямі;

3) на офіційному веб-порталі МВС надається прозора звітність щодо ліцензування та проведення заходів державного нагляду (контролю), з чітким переліком наказів МВС про надання або анулювання ліцензій.

В інших підрозділах підпорядкованих МВС України, які мають повноваження в сфері надання адміністративних послуг, засоби запобігання корупційним проявам організовані аналогічним чином. Механізм повідомлення про корупційні прояви типовий, та автоматично налагоджений.

Наведена інформація дає змогу упевнено стверджувати, що керівництвом МВС України приділяється значна увага заходам, спрямованим на запобігання та протидію корупційним проявам. Створено необхідну правову базу, яка реалізовується. Позитивним моментом, на наш погляд, є наявність можливостей у громадян негайного повідомлення про корупцію шляхом онлайн повідомлень на сайті міністерства.

Отже, сьогодні керівництвом МВС України застосовується достатня кількість заходів щодо запобігання корупції всередині системи.

Більшість дослідників вважають достатнім обмежити корупцію двома способами: за допомогою внутрішніх структур державної влади й організацій, а також за допомогою зовнішнього тиску з боку громадськості¹⁵¹. Запобігання корупції в цілому і зокрема в підрозділах

¹⁵¹ Роуз-Екерман Сьюзен. Корупція та урядування: причини, наслідки та зміни / пер. з англ. С. Кокізіюка та Р. Ткачука. Київ : К.І.С., 2004. 296 с.

системи МВС України це діяльність постійна, системна і це справа не одного дня.

Де хто з колег науковців, досліджуючи особливості корупції в нашій державі, називають її корупцією кризового типу, яка вражає громадян і націю, і виступає підґрунтям для розвитку кризи права і моралі. О. Костенко зазначає, «корупція «українського зразка» зумовлює те, що для ефективної протидії їй має бути розроблена адекватна саме цьому типові корупції (а не корупції загалом) технологія протидії¹⁵².

Підтримуємо позиції Г. Гончарука, про те що: «сучасний механізм протидії корупції всередині системи органів МВС України має спрямовуватися, по-перше, на забезпечення відповідності правотворчої діяльності МВС України нормам Конституції України та законодавства. Тобто, будь-які правові акти, що приймаються керівництвом МВС України, мають відповідати нормам чинного законодавства й не суперечити йому»¹⁵³.

Крім того, необхідно продовжити удосконалення системи забезпечення прозорості операцій, що відбуваються в системі МВС України в частині яка стосується використання бюджетних коштів, інформування громадськості про декларування працівників МВС України тощо.

Практика постійного, унормованого контролю керівництвом МВС України відповідних підрозділів має висвітлюватись як на порталі міністерства так і в засобах масової інформації. Такий контроль має стосуватись наступного: жорсткий відбір і перевірка кандидатів на службу не тільки до МВС України, а й тих центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується МВС; постійний контроль за дотриманням антикорупційного законодавства; обов'язкове реагування на звернення громадян тощо.

Висновки

¹⁵² Костенко О. М. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології. *Політичний менеджмент*. 2009. № 1. С. 49–54.

¹⁵³ Гончарук Г. О., Осика І. М. Внутрішній контроль в системі МВС. URL: http://police-reform.org/articles/vnutrishnij_kontrol_v_sistemi_mvs (дата звернення: 09.09.2024).

Отже, слід висувати, що вивчення проблематики запобігання корупційним проявам у діяльності підрозділів системи МВС, як складової підвищення якості надання ними адміністративних послуг дозволило сформулювати наступні висновки.

Для розуміння загального рівня корупційної ураженості суспільства та здійснення оцінки загального стану корупції в країні на тлі всього світового простору, скориставшись Індексом сприйняття корупції, розрахованого міжнародною організацією Transparency International з'ясовано, що Україна за останні 10 років підвищила свої показники та займає 104 позицію поміж 180 країн світу. Також зі звіту стає зрозумілим, що Україна продовжує боротьбу з корупцією навіть в умовах війни. Проте варто розуміти, що весь успіх антикорупційної реформи за останнє десятиліття може швидко зійти нанівець, якщо не продовжити реформування окремих механізмів запобігання корупційними проявам.

Для з'ясування рівня довіри громадян до діяльності МВС України, як до соціального інституту проаналізували результати соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова, які засвідчили значний рівень довіри до підрозділів системи МВС. Найбільшим рейтингом довіри вирізняються Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України та Національна поліція України.

Аналіз опитування, проведеного соціологічною компанією Info Sapiens за підтримки НАЗК на початку 2024 року допоміг з'ясувати, що за поширеністю корупційних проявів «пальму першості» отримали сервісні центри МВС, що негативно впливає на антикорупційний рейтинг Міністерства в цілому. Крім того, нами сформовано список найпоширеніших корупційних ситуацій, серед яких:

- реєстрація або зняття з обліку транспортних засобів;
- корупційні ситуації, які пов'язані з видачею (заміною, обміном тощо) посвідчень на право керувати транспортним засобом, ситуації, пов'язані з

отриманням номерних знаків та коли клієнти сервісних центрів могли вирішувати власні питання через працівників автошкіл. Ініціаторами корупційних ситуацій частіше виступали співробітники сервісних центрів МВС.

Ураховуючи вищевикладене, можемо узагальнити, що сучасний механізм протидії корупції всередині системи органів МВС України має спрямовуватися перш за все на забезпечення відповідності правотворчої діяльності МВС України нормам Конституції України та законодавства. Тобто, будь-які правові акти, керівні інструкції та інші документи, що приймаються міністерством внутрішніх справ України, мають відповідати нормам чинного антикорупційного законодавства.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТЯЖКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ОСОБИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

§ 2.1. Теоретичні аспекти протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції

Лоскутов Т. О.

***Анотація.** Підрозділ присвячений розгляду теоретичних аспектів протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції. Проаналізовано кримінологічну характеристику тяжких злочинів проти особи. Розкрито кримінально-правовий і кримінологічний підходи до протидії тяжким злочинам проти особи. Акцентовано увагу на посилення взаємодії підрозділів Національної поліції з органами державної влади та з громадськими організаціями з метою підвищення ефективності протидії тяжким злочинам проти особи.*

***Ключові слова:** протидія злочинам, злочини проти особи, кримінологічна характеристика, кримінально-правовий підхід до протидії злочинам, кримінологічний підхід до протидії злочинам, взаємодія, профілактичні заходи.*

Вступ

Проголошення на конституційному рівні прав і свободи людини найвищою соціальною цінністю свідчить про пріоритетність напрямку здійснення національної політики щодо створення правових механізмів захисту життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки особи (ст. 3 Конституції України). Одним з основних інструментів забезпечення соціальних, економічних і юридичних гарантій реалізації конституційних прав, свобод і законних інтересів людини виступає закон про кримінальну відповідальність, адже кримінальне право є ефективним засобом впливу та дієвим політико-правовим інструментом вирішення складних соціальних питань, що виникають внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, шляхом встановлення конкретних прав та обов'язків суб'єктів суспільних відносин. При цьому роль та значення закону про кримінальну

відповідальність у створенні запобіжних механізмів, спрямованих на утримання від вчинення кримінальних правопорушень і протидію злочинності важко переоцінити.

При цьому для забезпечення ефективних заходів протидії тяжким злочинам проти особи, деякі науковці наголошують на необхідності врахування кримінологічної характеристики злочинів, розуміння якої сприятиме побудові найбільш оптимальної моделі протидії їх вчинення¹⁵⁴. У загальному значенні кримінологічна характеристика полягає у комплексному дослідженні злочину, що поєднує аналіз його соціальних, психологічних та правових аспектів. Така характеристика містить не лише кримінально-правову кваліфікацію злочину, але й вивчення типових особливостей поведінки злочинця, віктимологічних особливостей особи потерпілого, способів вчинення злочину, узагальнені мотиви та обставини, що сприяли вчиненню злочину¹⁵⁵. Також до кримінологічної характеристики належать особливості соціальних й економічних умов, які впливають на рівень і структуру злочинності. В контексті вчинення тяжких злочинів проти особи, кримінологічна характеристика включає дослідження характеристики особи типового злочинця, його психологічних і соціальних особливостей, причин, які схиляють особу до вчинення насильницьких дій. Важливою частиною кримінологічної характеристики тяжких злочинів проти особи є аналіз особистісних рис потерпілих (жертв) від таких злочинів, що допомагає розробити ефективні заходи профілактики та захисту суспільства від злочинних посягань.

Виклад основного матеріалу

Особливості вчинення тяжких злочинів проти особи полягають у тому, що такі протиправні дії зазвичай супроводжуються значною суспільною небезпекою, жорстокістю, прямим умислом та наслідками, пов'язаними з

¹⁵⁴ Тихонова О. В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 8. С. 246–249.

¹⁵⁵ Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : автореф. дис. канд. . юрид. наук. Харків : Одиссей, 2003. 20 с.

заподіянням шкоди життю чи здоров'ю інших осіб. Для цієї категорії злочинів притаманний агресивний характер вчинення в умовах агресії, помсти, ревнощів, або під впливом антисоціальних мотивів. Більшість з цих злочинів супроводжується порушенням фізичної недоторканності або заподіянням шкоди життю і здоров'ю потерпілих. Крім того, тяжкі злочини проти особи можуть бути вчинені як одноосібно, так і групою осіб, часто з використанням холодної або вогнепальної зброї, отруйних речовин, а також за допомогою фізичної сили. У багатьох випадках злочинці намагаються приховати сліди злочину, що свідчить про наявність попереднього планування, підготовки та свідомої спроби уникнути покарання.

Типова особистість злочинця, схильного до вчинення тяжких злочинів проти особи, має специфічний психологічний, соціальний і поведінковий профіль, що визначає його готовність до насильницької діяльності¹⁵⁶. Особа злочинця, схильного до вчинення тяжких злочинів проти особи, зазвичай характеризується високим рівнем агресивності, емоційною нестабільністю, схильністю до конфліктної поведінки та низьким рівнем самоконтролю. Такі злочинці ведуть девіантний спосіб життя, зловживають алкоголем, наркотичними засобами, можуть належати до криміногенного середовища. Багатьом з них притаманна рецидивна кримінальна поведінка.

Соціальні чинники, зокрема безробіття, низький рівень освіти, складні сімейні обставини або вплив кримінального оточення, також не є виключанням для типового злочинця¹⁵⁷. Ці чинники нерідко пов'язані з походженням особи із несприятливого середовища або зони соціального ризику. Багато з них належать до категорій осіб із низьким рівнем доходів, безробітних або тих, хто перебуває за межею бідності. Формування психотипу типових злочинців відбувається з неблагополучних сімей, де спостерігається насильство, алкоголізм або інші форми девіантної поведінки.

¹⁵⁶ Кваша О. О., Фріс П. Л., Тростюк З. А. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього. Київ, 2011. 130 с.

¹⁵⁷ Данюк Х. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із домашнім насильством : маг. робота. Київ, 2021. 103 с.

Зазначене середовище будується на антисоціальних цінностях, сприяючи формуванню злочинної свідомості.

Психологічні риси типового злочинця включають підвищену агресивність, емоційну нестабільність, імпульсивність та низький рівень самоконтролю. Через це вони здатні діяти нерозсудливо під впливом емоцій, наприклад, гнів, ревнощі чи ненависть, що призводить до вчинення злочинів, що посягають на життя чи здоров'я особи. У деяких випадках злочинці можуть демонструвати психопатичні риси на кшталт байдужості до страждань інших, відсутності емпатії або високий рівень маніпулятивності. Вони можуть вважати себе вищими за закони і норми суспільства, ігнорувати моральні або правові обмеження.

Поведінкові особливості злочинців включають схильність до агресивної або конфліктної поведінки¹⁵⁸. Вони зазвичай мають проблеми з вирішенням конфліктів у мирний спосіб і використовують насильство, погрози, силу тощо, як основний спосіб досягнення своїх цілей. Вони проявляють жорстокість навіть у незначних ситуаціях, що свідчить про їхню схильність до насильницької поведінки як стабільної риси.

Соціальні зв'язки таких злочинців як правило негативні та на низькому рівні. Така особистість ізольована від суспільства або має зв'язки в кримінальному середовищі. Багато з них не здатні підтримувати стабільні міжособистісні відносини. Це робить їх залежними від антисоціальних угруповань, де вони отримують підтримку та схвалення власної поведінки. Злочинці, які вчиняють тяжкі злочини проти особи, можуть активно взаємодіяти з іншими людьми, але теж схильними до насильства, що сприяє ескалації їхньої злочинної діяльності.

Мотиви тяжких злочинів проти особи є типовими, адже пов'язані з помстою, ревнощами, боротьбою за матеріальну вигоду. Злочинці діють під впливом раптового імпульсу, проте частина з них планує свої дії заздалегідь,

¹⁵⁸ Рожик Є. М. Особа злочинця та наслідки злочину: криміналістичний аналіз. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 83. С. 83–87.

особливо якщо йдеться про злочини на ґрунті ненависті або особистих конфліктів. Злочинці часто обирають жертв серед найбільш уразливих категорій населення – жінок, дітей, осіб похилого віку тощо. В цілому психологічний вплив відіграє важливу роль у поведінці таких осіб та формує мотиви злочинної діяльності. Наприклад, тривале перебування в стресових станах або агресивних середовищах, можуть сприяти розвитку насильницьких схильностей. Важливо зазначити, що такі особи недооцінюють ризики покарання, мають низьку правосвідомість або свідомо ігнорують правові наслідки своїх дій.

Таким чином, типова особистість злочинця, схильного до вчинення тяжких злочинів проти особи, формується під впливом несприятливих соціальних обставин, психологічних схильностей до агресії та насильства, а також поведінкових моделей, які є прийнятними у кримінальному оточенні.

Типова особистість потерпілого від тяжких злочинів проти особи зазвичай характеризується певними психологічними, соціальними та поведінковими ознаками, що роблять жертву більш вразливою. Соціальні особливості потерпілих охоплюють належність до вразливих категорій населення: жінки, діти, літні люди, безробітні або особи з низьким рівнем соціального захисту. Такі особи можуть перебувати в залежному становищі – економічно, соціально або психологічно¹⁵⁹. Вони можуть бути підвладними або підконтрольними іншим особам, що створює ризик для власної фізичної безпеки.

Психологічний профіль потерпілого характеризується рисами, які збільшують ризик стати жертвою злочину. До них належать схильність до підвищеної довіри, пасивність, низька здатність до самооборони або самоконтролю, низький рівень правосвідомості тощо. У деяких випадках потерпілі можуть проявляти поведінкові особливості, що несвідомо провокують агресію, наприклад, віктимна поведінка, необачні вчинки,

¹⁵⁹ Невгад В. В. Особа злочинця та потерпілого в криміналістичній характеристиці умисних убивств, вчинених способом, що є небезпечним для життя багатьох осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4, Т. 2. С. 146–150.

надмірна легковажність, вступ у конфлікти або ігнорування особистої безпеки.

Зокрема віктимна поведінка (поведінка, що підвищує ризик стати жертвою) також є важливим елементом у характеристиці потерпілих¹⁶⁰. Наприклад, відвідування місць підвищеної криміногенної активності, конфліктність, схильність до надмірної демонстрації матеріальних статків, що провокує агресію тощо. Водночас деякі потерпілі можуть демонструвати протилежну поведінку, а саме надмірну пасивність або беззахисність. Тобто типовий потерпілий від тяжких злочинів проти особи часто має сукупність вразливих характеристик, які створюють сприятливі умови для вчинення злочину. Віктимологічний аналіз таких осіб є важливим для розробки ефективних заходів профілактики і захисту, спрямованих на зниження їхньої вразливості до насильства.

Кримінологічний аналіз вказує на необхідність комплексного підходу до протидії таким злочинам, але він повинен включати не лише правові механізми, але й соціально-економічні та психологічні заходи.

З урахуванням кримінологічної характеристики злочинів проти особи, варто зазначити, що в науковій літературі розглядають декілька підходів до протидії злочинності, які у загальному розумінні полягають в утриманні злочинності на низькому рівні за допомогою усунення (нейтралізації) причин, що слугують чинниками для її розповсюдження та розвитку^{161,162}. На доктринальному рівні розробка ефективної системи протидії тяжким злочинам проти особи ускладнюється плюралізмом думок щодо співвідношення понять «запобігання» та «протидія» злочинності. З одного боку, запобігання наділяють ширшим змістом, вказуючи на його всеохоплюючу спрямованість, поєднуючи всі форми та способи здійснення

¹⁶⁰ Самороков В. О., Батарчук І. І. Віктимна поведінка жертв злочину, як елемент кримінологічного аналізу. In: *The 5 th International scientific and practical conference «European scientific congress»* (June 12-14, 2023). Madrid, Spain. 2023. 503 p. – P. 497.

¹⁶¹ Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Паливода А.В., 2006. 264 с. – С. 165.

¹⁶² Зелінський А. Ф. Кримінологія: курс лекцій. Харків: Прапор, 1996. 260 с. – С. 140.

перешкоджання дії детермінантів злочинності, а також їх проявів¹⁶³. З іншого боку, навпаки, протидія використовується для позначення загального впливу на злочинність. За такого розуміння протидія передбачає виконання заходів попередження, припинення, профілактики злочинності. Саме потреба у здійсненні впливу на детермінанти злочинності є підставою для визначення умов і порядку програмування протидії злочинності, комплексу засобів протидії, особливостей взаємодії суб'єктів, наділених повноваженнями вживати заходів з попередження тяжких злочинів¹⁶⁴. Разом з тим, ключова відмінність між запобіганням та протидією злочинності справедливо окреслена А. Бабенко, який наголошує, що зміст поняття запобігання злочинності охоплюється ширшим колом суб'єктів, а відповідно й видами превентивних заходів, коли діяльність з протидії злочинності реалізується спеціально уповноваженими органами в межах передбачених законом завдань і визначених повноважень¹⁶⁵.

Беручи до уваги спрямованість протидії злочинності, важливо констатувати, що стан злочинності, її структура та динаміка викликають занепокоєння у суспільстві через деструктивний вплив на економічний та соціальний розвиток. Тому серед усієї сукупності кримінальних правопорушень домінуючими за характером і ступенем суспільної небезпеки є тяжкі злочини проти особи. Офіційна статистика, опублікована у Звіті НПУ про результати роботи у 2023 році свідчить, що попри зниження кількості зареєстрованих тяжких злочинів проти особи, відбувається поступове зростання рівня латентності та змінюється кримінологічна характеристика таких злочинів¹⁶⁶.

¹⁶³ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : к 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. 424 с. – С. 324.

¹⁶⁴ Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні. Харків : Право, 2012. 304 с. – С. 18

¹⁶⁵ Бабенко А. М. Запобігання і протидія злочинності в регіонах: питання теорії, законодавства та практики. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 4. С. 26–28. – С. 28.

¹⁶⁶ Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. ДОАЗОР Національної поліції України. 2023. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf (дата звернення: 10.10.2024 р.).

Враховуючи загальні положення кримінології, необхідно зазначити, що серед суб'єктів протидії виокремлюють державні та недержавні органи, установи й організації, наділені компетенцією провадити діяльність з протидії злочинності, в тому числі й управління, координацію та взаємодію суб'єктів протидії злочинності в межах своїх повноважень¹⁶⁷. Через доволі широке коло суб'єктів протидії А. Закалюк пропонує розділяти їх на декілька груп. До одної з яких відносять підрозділи Національної поліції України, як орган, що серед іншого виконує завдання і функції у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю. Зазначений поділ ґрунтується на функціональній спрямованості, що призводить до реального впливу на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності та злочинних проявів¹⁶⁸. Як слушно зауважує М. Семенишин, Національна поліція сприяє діяльності із запобігання злочинам, оскільки охорона внутрішньої безпеки, зміцнення правопорядку є однією з головних функцій держави, що закріплено в положеннях Конституції України¹⁶⁹. Таким чином, розуміння характеру ризиків і загроз, а також суб'єктів протидії злочинності, актуалізує необхідність змістовного осмислення теоретичних аспектів протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції.

На загальнотеоретичному рівні протидія злочинності окреслюється як системно організований комплекс засобів, необхідних і достатніх для досягнення визначеної мети, що включає профілактику, запобігання і припинення злочинів¹⁷⁰. У правовій науці вирізняють кримінально-правовий і кримінологічний напрями до визначення протидії, які відрізняються за змістовним наповненням¹⁷¹. Реалізація кримінально-правових заходів протидії злочинності віднесено до компетенції державних і правоохоронних

¹⁶⁷ Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2018. 400 с. – С. 168

¹⁶⁸ Закалюк А. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. 424 с. – С. 346.

¹⁶⁹ Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 340–343. – С. 341

¹⁷⁰ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168-175. – С. 175

¹⁷¹ Бабенко А. М. Запобігання і протидія злочинності в регіонах: питання теорії, законодавства та практики. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 26–28. – С. 28.

органів шляхом виявлення й розслідування злочинів, встановлення кола винних осіб, притягнення їх до кримінальної відповідальності тощо. Кримінологічний підхід до протидії злочинності передбачає діяльність правоохоронних органів щодо виявлення існуючих детермінантів злочинності, їх усунення (нейтралізацію), а також попередження виникнення і розвитку нових детермінант¹⁷².

У кримінально-правовому аспекті держава передбачає заходи протидії окремим злочинам, які визначають суб'єктів їх виконання в межах відповідних нормативно-правових актів. Однак, варто зауважити, що неможливо розробити всеохоплюючий нормативно-правовий акт, зміст якого повністю б визначав понятійний апарат, завдання та принципи протидії злочинам, зокрема й підрозділами Національної поліції, а також їх компетенцію, рівні та заходи запобігання злочинам, ступеня відповідальності за порушення законодавства про протидію злочинності. В контексті протидії тяжким злочинам проти особи підрозділи Національної поліції України реалізують кримінально-правову протидію злочинності шляхом виконання комплексу оперативно-розшукових і профілактично-пошукових заходів, а також слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Серед вирішуваних завдань потрібно виокремити виявлення та фіксацію фактів готування та вчинення злочинів проти особи, встановлення осіб, причетних до їх вчинення, запобігання їх вчиненню¹⁷³. До основних цілей профілактичної діяльності підрозділів Національної поліції, що здійснюється оперативно-розшуковими засобами належать:

– отримання достовірної оперативної інформації про джерела небезпеки щодо підготовки вчинення тяжких злочинів проти особи;

– забезпечення ефективного використання джерел оперативної інформації;

¹⁷² Ігнатов О. Протидія злочинності: поняття та сутність. *Юридична Україна*. 2009. № 3. С. 92–97. – С. 93

¹⁷³ Наумова О. С. Кримінально-правова протидія злочинам проти волі особи (за статтями розділу III особливої частини КК України): дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2017. 245 с. – С. 51

– своєчасне отримання відомостей про конкретні ознаки, що свідчать про реальну загрозу життю чи здоров'ю певних осіб, членам їх сімей чи близьким родичам;

– побудова моделі стану криміногенної обстановки в межах відповідної території;

– отримання інформації про зосередження представників кримінального середовища та визначення місць проявів вчинення тяжких злочинів проти особи чи замаху на їх вчинення;

– виявлення лідерів злочинних угруповань;

– визначення внутрішньої структури та розподілу ролей у злочинних угрупованнях, що вчиняють тяжкі злочини проти особи;

– припинення криміногенної поведінки та нейтралізація кримінальних ситуацій тощо.

Серед основних завдань кримінально-правового напряму цілеспрямованої діяльності з протидії тяжким злочинам проти особи варто виокремити:

– послідовну і наполегливу боротьбу з систематичним вживанням спиртних напоїв та наркотичних засобів у громадських місцях;

– своєчасність реагування на правопорушення, вчинені на тлі сімейних та інших побутових конфліктів;

– поліпшення якості профілактичної роботи в маргінальному середовищі;

– активізацію діяльності щодо виявлення антигромадських угруповань зі схильністю її учасників до насильницьких дій;

– активізацію діяльності з ліквідації організованих злочинних груп та злочинних угруповань;

– своєчасність профілактичного впливу на осіб з підвищеним ступенем віктимної поведінки;

– активізацію боротьби з незаконним виготовленням, збутом, зберіганням і носінням холодної та/або вогнепальної зброї, її основних частин, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв;

– використання превентивних поліцейських заходів для своєчасного реагування на загрози щодо готування до вчинення вбивства, заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю та іншим злочинам проти особи (ст. 31 ЗУ «Про Національну поліцію»)¹⁷⁴;

– забезпечення дотримання принципу невідворотності покарання за тяжкі злочини проти особи на підставі її диференціації та індивідуалізації¹⁷⁵.

Оперативно-розшуковий напрям діяльності протидії тяжким злочинам проти особи здійснюється оперативними підрозділами Національної поліції при взаємодії з державними та громадськими організаціями щодо виявлення та усунення обставин, що сприяють готуванню та вчиненню тяжких злочинів проти особи, а також виявлення осіб з ознаками криміногенної активності та здійснення на них профілактичного впливу з метою запобігання реалізації злочинних намірів. Така діяльність підрозділів НПУ будується на відповідних принципах, зокрема: 1) верховенства права (дотримання прав, свобод та законних інтересів людини); 2) соціальної справедливості (запобігання шкоді під час проведення профілактичних заходів); 3) комплексність (вжиття всієї сукупності необхідних і достатніх заходів, що потребують відповідні обставини криміногенної обстановки); 4) своєчасність (оперативне забезпечення запобіжного впливу проведених заходів); 5) цілеспрямованість (нейтралізація можливості виконання кримінальних намірів)¹⁷⁶.

Досягнення цілей протидії тяжким злочинам проти особи забезпечується, перш за все, застосуванням комплексу кримінально-

¹⁷⁴ Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 40-41, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 10.10.2024)

¹⁷⁵ Гусева В. О. Способи протидії розслідуванню тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи та шляхи їх подолання. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 84-88.

¹⁷⁶ Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам: монографія. Київ: «Центр учбової літератури». 2020. 160 с. – С. 89

правових, кримінальних процесуальних, адміністративно-правових та організаційно-тактичних заходів, що включають:

- забезпечення безпеки юридичних та фізичних осіб, котрі є чи можуть стати потенційними об'єктами агресії з боку злочинців;
- дослідження матеріалів адміністративних правопорушень, характер яких свідчить про реальну загрозу вчинення тяжких злочинів проти особи;
- взаємодія з органами державної влади, громадськими організаціями з метою спільного усунення виявлених причин та умов, що сприяють вчиненню тяжких злочинів проти особи;
- застосування до осіб, які вчиняють тяжкі злочини проти особи, заходів кримінально-правового впливу;
- застосування до певної категорії населення, що зловживають алкогольними напоями чи наркотичними речовинами примусових заходів медичного характеру;
- проведення комплексу організаційно-тактичних заходів щодо забезпечення правопорядку у громадських місцях;
- запобігання рецидивній активності осіб, раніше засуджених до позбавлення волі за вчинення тяжких злочинів проти особи;
- забезпечення рішучої боротьби з проявами хуліганства;
 - посилення боротьби з розпалюванням расової та міжнаціональної ворожнечі;
 - припинення криміногенних впливів на неповнолітніх та молодь з боку рецидивістів та професійних злочинців;
- своєчасне вилучення з користування об'єктів, обмежених і вилучених з цивільного обороту, які можуть бути використані з метою готування та вчинення тяжких злочинів проти особи.

Особливе значення в діяльності підрозділів НПУ надається застосуванню превентивних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню нових злочинів, а також заходів з примусового припинення протиправних

дій¹⁷⁷. На підставі зібраних доказів підрозділи поліції ініціюють притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. У такий спосіб, за допомогою визначених у кримінальному процесуальному законі засобів досудового розслідування, підрозділи НПУ забезпечують належне функціонування кримінально-правового механізму протидії тяжким злочинам проти особи, що сприяє утвердженню принципів верховенства права та невідворотності покарання.

Кримінологічний підхід до реалізації підрозділами НПУ заходів протидії тяжким злочинам проти особи відрізняються від кримінально-правових тим, що їх метою є не лише реагування на вже вчинені злочини, але й активна профілактика та запобігання тяжким злочинам проти особи. Такі заходи спрямовані на виявлення та усунення детермінант злочинності, таких як соціальні, економічні чи психологічні фактори, що сприяють вчиненню протиправних дій¹⁷⁸. Підрозділами НПУ проводяться вивчення стану криміногенної ситуації, вживаються профілактичні заходи у вразливих групах населення, а також залучення громадськості для своєчасного виявлення потенційних загроз. Кримінологічна робота включає інформаційно-роз'яснювальні кампанії, спрямовані на підвищення правової обізнаності громадян і формування у них нетерпимості до насильницької поведінки. Вбачається, що коло таких заходів хоча і не відноситься до досудового розслідування, але відіграє важливу роль у системі попередження тяжких злочинів проти особи та зниженні загального рівня криміногенної активності.

В цілому відмінність між кримінально-правовим і кримінологічним підходами до протидії тяжким злочинам проти особи полягає у змістовному наповненні та способах реалізації. Кримінально-правовий підхід передбачає безпосереднє застосування норм кримінального права та процесу для

¹⁷⁷ Погребиська А. О. Проблемні питання щодо застосування превентивних поліцейських заходів. *Митна справа*. 2015. № 5 (2). С. 82–86.

¹⁷⁸ Голіна В. В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу. *Проблеми законності*. 2015. № 130. С. 145-154. – С. 146.

реагування на злочинні посягання проти особи. Зазвичай така діяльність здійснюється після вчинення відповідного злочину, коли правоохоронні органи виявляють, розслідують злочин, встановлюють відомості, що мають значення для кримінального провадження, виявляють осіб, причетних до його вчинення, притягують їх до кримінальної відповідальності. Основні завдання полягають у фіксації протиправної поведінки, збиранні доказів, визначенні міри винуватості правопорушників і забезпечення справедливого судового розгляду¹⁷⁹. Кримінально-правовий напрям протидії головним чином спрямований на реагування на тяжкі злочини, вчинені проти особи, через механізм правової відповідальності, що забезпечує відновлення порушеного правопорядку.

Кримінологічний напрям протидії не обмежується лише реагуванням на вже вчинені злочини. Навпаки, підрозділи НПУ зміщують увагу на попередження злочинності шляхом аналізу та усунення її причин і умов (детермінант)¹⁸⁰. Для цього здійснюються профілактичні заходи серед потенційних правопорушників, відбувається вивчення соціальних, економічних та психологічних чинників, що сприяють вчиненню тяжких злочинів проти особи, проводяться превентивні заходи, покликані знизити вплив цих чинників, наприклад, шляхом посилення патрулювання в криміногенних районах, проведення профілактичних бесід, роз'яснювальних кампаній, моніторингу соціальних груп, що перебувають у зоні ризику тощо.

В межах кримінологічного напрямку протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами НПУ використовується комплекс заходів, спрямованих на попередження і боротьбу з таким видом кримінальних правопорушень. Під боротьбою зазвичай розуміють узагальнене поняття зі створення спротиву, діяльності з припинення та запобігання злочинам шляхом засобів

¹⁷⁹ Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023 252 с.

¹⁸⁰ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: к 3-х кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1. 424 с. – С. 324

кримінально-правового впливу¹⁸¹, а під попередженням – профілактичні заходи, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов вчинення цієї категорії злочинів, та заходи щодо утримання осіб від вчинення тяжких злочинів проти особи¹⁸². Реалізація зазначених заходів відбувається не лише на правотворчому (прийняття законних та підзаконних нормативних актів, орієнтованих на забезпечення прав та свобод особи від злочинних посягань та їх попередження) рівні, але й на правозастосовному (реалізація приписів нормативних актів щодо осіб, які порушили встановлені правові заборони) та правовиконавчому (діяльність суб'єктів протидії злочинності що спрямована на забезпечення виконання правових приписів зі сторони осіб, зобов'язаних утримуватися від злочинних зазіхань) рівнях¹⁸³.

В кримінологічному сенсі попередження тяжких злочинів проти особи передбачає проведення підрозділами НПУ профілактичної роботи, що передбачає виконання таких завдань як:

- виявлення криміногенних детермінант – аналітична робота підрозділів Національної поліції, що полягає у вивченні соціально-економічних, психологічних, та інших факторів, що сприяють вчиненню тяжких злочинів проти особи з метою відвернення (усунення) умов, що сприяють їх виникненню;

- виконання моніторингової роботи для ідентифікації осіб, що мають схильність до вчинення тяжких злочинів проти особи у зв'язку зі способом життя, кримінальним минулим, девіантною поведінкою, наявністю залежності, хворобливим станом психіки;

- відродження довіри до діяльності правоохоронних органів;

- проведення правопросвітницьких заходів – роз'яснення, опитування, організація та участь у правничих заходах серед населення з метою

¹⁸¹ Дручек О. В., Легенький В. В. Протидія злочинам, здійсненим на ґрунті ненависті: поняття, зміст, ознаки Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 450-453. – С. 451

¹⁸² Михайлов О. Є. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 565 с. – С. 207

¹⁸³ Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі Data Science. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2021. № 2(98). С. 202-227.

підвищення правової обізнаності та формування правової культури, спрямованої на дотримання закону;

- сприяння у вихованні нетерпимості до будь-яких проявів насильства, агресивності, цинізму до особи;

- взаємодія з громадськістю та соціальними інституціями - співпраця з громадськими організаціями, навчальними закладами, медичними установами для створення і реалізації соціальних програм, спрямованих на зниження рівня злочинів проти особи;

- протидія пропаганді жорстокості та насильства у засобах масової інформації тощо.

Також для запобігання тяжким злочинам проти особи у межах кримінології виокремлюють заходи цілеспрямованого профілактичного впливу серед представників криміногенних груп населення, до яких відносять: неповнолітніх та молодь, які перебувають на профілактичних обліках; осіб, що зловживають спиртними напоями або вживають наркотичні засоби та психотропні речовини; осіб, не зайнятих суспільно корисною працею; осіб, що мають відхилення у психічному здоров'ї.

До не менш важливого напрямку у діяльності з боротьби з тяжкими злочинами проти особи є групова та індивідуальна профілактика. Її об'єкти – це особи, які через свою антигромадську, агресивну, насильницьку спрямованість схильні до вчинення насильницьких злочинів. При цьому з урахуванням конкретної ситуації обирається необхідна форма реагування (епізодичне, невідкладне, екстрене тощо). Серед методів профілактичного впливу в таких випадках використовують поради, бесіди, надання необхідної допомоги, нейтралізація несприятливих факторів, епізодичний контроль. Якщо конфліктна ситуація протягом тривалого часу погіршується, застосовується інша більш рішуча форма реагування (бесіди у відділенні поліції, залучення до профілактичних заходів представників органів місцевого самоврядування тощо). Якщо такі заходи є неефективними, застосовуються більш суворі заходи, наприклад, обмеження дієздатності,

примусове лікування у психоневрологічних диспансерах, вилучення зброї, притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності.

Попри ефективність здійснення впливу на осіб, схильних до вчинення тяжких злочинів проти особи, деякі науковці справедливо наголошують на необхідності проведення й віктимологічної профілактики¹⁸⁴. Остання ґрунтується на виявленні потенційних потерпілих (жертв) та запобіганні їх не обачній, ризикованій, легковажній, розбещеній, провокаційній поведінці у суспільстві. Такі особи можуть бути зафіксовані за профілактичними обліками, ефективність яких пов'язана переважно зі своєчасним притягненням їх до відповідальності за дії, що створюють умови вчинення інших більш тяжких правопорушень.

Заходи віктимологічної профілактики, які можуть здійснювати підрозділи Національної поліції, спрямовані на мінімізацію ризиків, що можуть призвести до вчинення тяжких злочинів проти особи, та включають такі ключові елементи:

- інформування громадськості про небезпеку віктимної поведінки за допомогою просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення обізнаності населення про потенційні ризики стати жертвою злочину, а також оголошення рекомендацій щодо безпечної поведінки в конфліктних ситуаціях і правил виходу з них;

- профілактичний облік осіб, схильних до віктимної поведінки: ведення обліку осіб, які через свій спосіб життя, поведінку або соціальні зв'язки можуть стати жертвами злочинів, із подальшою роботою з ними для зниження таких ризиків;

- індивідуальні консультації та бесіди з особами, які потрапляють у групу ризику, з метою корекції їхньої поведінки та надання рекомендацій щодо уникнення небезпечних ситуацій;

¹⁸⁴ Романов С. Ю. Лактіонова Т. В. Щодо поняття віктимологічної профілактики злочинів у кримінології. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 147–150.

– забезпечення публічного порядку та підвищення рівня безпеки в місцях, де можливе скупчення осіб, схильних до віктимної поведінки, наприклад, в нічних клубах, розважальних закладах, районах із підвищеним рівнем криміногенності;

– співпраця з соціальними службами для підтримки вразливих груп населення, таких як безпритульні, малозабезпечені, неповнолітні, що може допомогти проконтролювати прояви їхньої віктимної поведінки тощо.

Описані вище заходи сприяють не лише зниженню віктимної поведінки серед населення, але й впливають на покращення загального рівня безпеки в суспільстві, зменшуючи шанси на вчинення тяжких злочинів проти особи через зменшення детермінант злочинності.

Висновки

Таким чином, попри загальні цілі двох розглянутих підходів до протидії тяжким злочинам проти особи, основна відмінність між ними полягає у тому, що кримінально-правовий напрям протидії тяжким злочинам проти особи реалізується шляхом оперативного реагування та застосування покарання, тоді як кримінологічний підхід діє превентивно, попереджаючи вчинення злочинів і знижуючи загальний рівень загрози. Разом з тим, застосуванням тільки заходів кримінально-правового впливу неможливо забезпечити ефективну протидію тяжким злочинам проти особи. Для цього проводиться цілеспрямована діяльність з посилення взаємодії підрозділів НПУ з органами державної влади та за необхідності з громадськими організаціями з метою підвищення ефективності здійснення профілактичних та соціальних заходів впливу на вразливі групи населення, що схильні до вчинення злочинів проти особи. В кримінологічному вимірі протидія тяжким злочинам проти особи виходить за межі реагування на факт вчинення злочину, які посягають не лише на життя та здоров'я людини, але й порушують кримінологічну безпеку суспільства. Основна роль у системі протидії тяжким злочинам проти особи відводиться профілактичним заходам, оскільки попередити та усунути детермінанти злочинності набагато

легше, ніж здійснювати розслідування вчиненого злочину. Проте безумовним є факт, що основним заходом протидії тяжким злочинам проти особи має бути швидке притягнення до відповідальності осіб, які допустили вчинення протиправних дій проти інших осіб.

§ 2.2. Нормативно-правове забезпечення запобігання тяжким злочинам проти особи

Кубарєв І. В.

***Анотація.** Підрозділ присвячено проблемам нормативно-правового забезпечення запобігання тяжким насильницьким злочинам проти особи. Проаналізовано теоретичні підходи до поняття нормативно-правового забезпечення, наведені його загальні недоліки. Виявлено прогалини чинного нормативно-правового регулювання досліджуваної галузі, сформульовано пропозиції з їх усунення. Зокрема, додатково аргументовано доцільність прийняття окремого законодавчого акту, присвяченого профілактиці кримінальних правопорушень, а також затвердження загальнонаціональної програми протидії злочинності. Критично оцінені пропозиції з посилення кримінальної відповідальності за вбивства в умовах воєнного або надзвичайного стану. Обґрунтовано доцільність внесення змін до КПК України в частині надання слідчому права вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб усунення причин та умов вчинених злочинів.*

***Ключові слова:** нормативно-правове забезпечення, злочини проти особи, запобігання злочинам, профілактика кримінальних правопорушень.*

Вступ

Однією з відмінних рис криміногенної ситуації в Україні останнім часом є стале зростання злочинів проти особи, вчинених із застосуванням насильства. Суспільство в загрозливих масштабах постійно відтворює велику кількість особливо небезпечних, звичних до жорстокого насильства злочинців. Насильство виступає у ролі засобу досягнення злочинної мети, але все частіше перетворюється на звичну норму поведінки. При цьому масштаби та характер застосовуваного насильства викликають серйозні побоювання за безпеку як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Обґрунтовану тривогу викликають тяжкі насильницькі злочини проти особи, які становлять відносно невелику, але стійку частку в загальній сукупності всіх кримінальних діянь. Вбивства, заподіяння шкоди здоров'ю різного

ступеня тяжкості та інші насильницькі злочини проти особи, посягаючи на найважливіші конституційні права та свободи громадян, особливо яскраво відбивають стан морального здоров'я суспільства. Ці злочини зумовлюють психологічну напруженість у суспільстві, підривають віру населення реальну захищеність від злочинних посягань.

Таке становище вимагає негайної активізації державою реалізації функції захисту суспільства від злочинних посягань, зокрема підвищення ефективності діяльності спеціальних суб'єктів, покликаних здійснювати попередження кримінальних правопорушень. Необхідною умовою вирішення цього завдання є створення належної нормативно-правової бази такої діяльності, а тому виявлення прогалин і суперечностей в законах та підзаконних нормативних актах, що стосуються запобігання тяжким насильницьким злочинам проти особи, формування обґрунтованих пропозицій з їх вдосконалення стає актуальним науковим завданням.

Виклад основного матеріалу

У сучасній кримінології існують два підходи до розуміння сутності нормативно-правового забезпечення протидії злочинності, які умовно можна назвати широким та вузьким. Згідно першого це забезпечення включає в себе не тільки сукупність нормативно-правових актів, але й низку правових та інших соціальних явищ. Так, на думку В. Бесчастного *нормативно-правове забезпечення протидії злочинності* – це створення умов для реалізації суб'єктами протидії злочинності своїх прав і обов'язків через сукупність правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації), явищ (правосвідомість, правову культуру, правові принципи, ідеї), правові регулювання та вплив¹⁸⁵.

Аналогічної точки зору дотримується і О. Гумін, який розкриваючи роль права у забезпеченні запобігання насильницьким злочинам зазначає, що воно не обмежується тільки позитивним регулюванням. Запобіжне значення

¹⁸⁵ Бесчасний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: автореф. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2018. 12 с.

мають правові заборони, які визначаються правом стосовно відносин і поведінки, що не співпадають із суспільними інтересами та інтересами забезпечення прав і свобод громадян, через що за їх вчинення встановлюється юридична відповідальність. Таке ж значення мають виховна та освітня функції права, завдяки яким поширюються правові знання, здійснюється вплив на свідомість людей, підвищується їхня правова культура та повага до закону. Важливе значення у забезпеченні запобігання злочинності мала б також службова роль права за умови нормативного визначення підстав, умов, порядку, суб'єктів, їх прав, правових засобів та обов'язків здійснення запобіжної діяльності, зокрема спеціально-кримінологічного напрямку¹⁸⁶.

За більш вузького підходу нормативно-правове забезпечення протидії злочинності розглядається як сукупність юридичних норм, які регулюють відносини у суспільстві у сфері протидії злочинності та мають матеріальне вираження у конкретних нормативно-правових актах (кодексах, законах, підзаконних нормативно-правових актах)¹⁸⁷.

З одного боку, широкий підхід до змісту нормативно-правового забезпечення є більш повним, розкриває глибинні механізми впливу на соціальну, в тому числі і правову дійсність. В той же час такі його аспекти як правова свідомість, правова культура, правові принципи та ідеї є феноменами, зміна яких можлива лише за тривалий час, через постійний системний вплив. Аналогічним чином акти правозастосування безумовно є елементом нормативно-правового забезпечення протидії злочинності, але вимога відповідності їх всіх (принаймні, абсолютної більшості) закону належить скоріше до сфери реалізації вже існуючого правового забезпечення, та крім самого закону, вимагає значних організаційних, кадрових, матеріально-технічних та інших зусиль. Тому в операціональному плані,

¹⁸⁶ Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2009. 360 с. – С. 216.

¹⁸⁷ Триньова Я.О. Кримінально-правове забезпечення *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту*. 2013. № 1 (65). С.109-110.

тобто з позицій формування належної сукупності правових норм, що усувають (послаблюють) причини та умови злочинності, а також створюють умови для ефективної протидії їй відповідними суб'єктами, вузький підхід є більш зручним. В той же час, формування належної нормативної бази у вигляді сукупності правових актів безумовно повинно мати мету позитивного впливу на сукупність правових феноменів, що входять до широкого розуміння правового забезпечення.

Сучасний стан нормативно-правового забезпечення злочинності у широкому сенсі характеризується наступними ознаками: 1) невідповідність нормативно-правових актів з питань протидії злочинності соціально-політичним реаліям суспільства, стану військово-політичних загроз на сході України; 2) зміни в динамічній структурі правового регулювання публічних відносин у бік скорочення владних, імперативних методів на користь превалювання диспозитивності; 3) часті необґрунтовані зміни нормативної бази; 4) незабезпеченість механізмами реалізації й охорони норм права; 5) доступність для населення науково обґрунтованої, узгодженої системи нормативно-правових актів у вигляді офіційних веб-порталів ВРУ, Президента України, КМУ, недержавних безкоштовних та комерційних збірок правових актів тощо; 6) наявність наукового планування заходів держави по боротьбі з окремими видами злочинів (корупцією, тероризмом тощо), але відсутність комплексної державної програми щодо всієї сфери протидії злочинності; 7) недостатній освітньо-професійний рівень працівників правоохоронних органів, слабкі правові стимули (пільги, заохочення), брак компетентності для активного виконання ними своїх професійних обов'язків; 8) низькі правова свідомість та культура населення; 9) морально-правова конфліктогенність, криміногенність окремих правових інновацій, що формуються в процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Бесчасний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків, 2017. 360 с. – С. 114.

Якщо ж розглядати нормативно-правове забезпечення у вузькому сенсі, як сукупність нормативно-правових актів, то його недоліки можна поділити на дві групи:

– відсутність нормативно-правових актів, що усувають (послаблюють) причини та умови злочинності або створюють для цього послаблення необхідні умови;

– наявність нормативно-правових актів, що діють навпаки: створюють нові причини та умови злочинності або посилюють вже існуючі.

З цих позицій, а також враховуючи, що протидія тяжкій насильницькій злочинності, як частина цілого, потерпає від тих самих проблем нормативно-правового забезпечення, що і протидія злочинності в цілому, можна констатувати наступне.

Одним з факторів, що ускладнює протидію злочинності є відсутність єдиного нормативно-правового акту з цього напрямку державної політики, на що неодноразово звертали увагу фахівці. Так, М. Колодяжний, дослідивши стратегії зменшення злочинності у зарубіжних країнах, зазначає, що створення відповідної системи нормативно-правових актів є конче необхідним. Головним із них є закон, в якому мають бути передбачені засади запобігання злочинності в нашій державі, включаючи нові підходи профілактики злочинів з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду¹⁸⁹. Аналогічної точки зору дотримуються О. Бандурка¹⁹⁰ та інші фахівці. Зокрема, О. Дрозд, обґрунтовує доцільність прийняття зазначеного нормативного акту такими обставинами:

– розрізненість правових норм, що регулюють профілактичну діяльність поліції;

– наявність прогалин в правовому регулюванні окремих аспектів попереджувальної діяльності поліції;

¹⁸⁹ Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Харків : Право, 2018. 228 с. – С. 161.

¹⁹⁰ Бандурка О. М. Профілактика злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 115–124. – С. 123.

- неналежне правове регулювання питань взаємодії суб'єктів профілактики;
- обмежений доступ до деяких правових актів, які регулюють загальносоціальні питання профілактики;
- недостатнє забезпечення фінансового, кадрового, інформаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення реалізації вже існуючих правових актів тощо¹⁹¹.

В спеціальній літературі наводиться також приблизний зміст майбутнього закону. Так, на думку М. Колодяжного, такий закон має, крім іншого, передбачати:

а) засади запобігання злочинності, серед яких мають бути принципи комплексності, забезпечення партнерських відносин поліції з громадськістю, прозорості й публічності правоохоронної діяльності, економії і заощадливості профілактики злочинності;

б) суб'єктів запобігання злочинності, включаючи НПУ, органи місцевого самоврядування, окремих громадян, громадські організації правоохоронної спрямованості тощо;

в) об'єкти запобіжного впливу;

г) основні вектори правоохоронної діяльності, центральне місце серед яких має посісти стратегія зменшення можливостей учинення злочинів, що складається із низки напрямів;

д) кількісні та якісні критерії ефективності діяльності органів кримінальної юстиції¹⁹².

Вважаємо, що прийняття на законодавчому рівні єдиного нормативного акту, присвячено попередженню злочинності суттєво поліпшить реалізацію відповідної державної функції, а отже наведені вище пропозиції заслуговують на підтримку. Тим більше, що окремі напрямки запобігання

¹⁹¹ Дрозд О. Ю. Прийняття закону України «Про профілактику правопорушень» як передумова підвищення ефективності превентивної діяльності Національної поліції України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.- практ. круглого столу (с. Київ, 28 трав. 2020 р.) / у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. 270 с.

¹⁹² Див.: Колодяжний М. Г. 2018. – С. 162.

злочинності вже врегульовані самостійними законодавчими актами, зокрема Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Законом України «Про запобігання корупції» тощо. Тому прийняття закону, що визначить засади запобігання злочинності в цілому виглядає достатньо логічним.

Недоліком нормативно-правового забезпечення протидії тяжкої насильницької злочинності слід вважати і відсутність загальнонаціональних програм із запобігання злочинам. Як справедливо зазначається в літературі наявність закону про стратегію або основи державної політики щодо протидії злочинності створить умови для відповідного виду соціальної діяльності. Проте, щоб дія правового акта не перетворилась на формалізм, необхідне правозастосування, тобто урахування конкретних обставин та ситуацій. А для цього мають бути розроблені загальнодержавні й регіональні програми невідкладних заходів із протидії злочинності. Оскільки на сьогодні така програма відсутня, це є фактором, що гальмує процес протидії злочинності¹⁹³.

Програмування запобігання злочинності зовні, в оточуючому середовищі проявляється у вигляді певного юридичного акту оформлення відповідного управлінського рішення стосовно певної діяльності. Цим актом є програмний документ з питань запобігання злочинності, під яким слід розуміти систему відповідних заходів впливу на злочинність та її окремі види за допомогою документального визначення етапності вирішення конкретних завдань, засобів і способів їх реалізації, а також показників очікуваних результатів. Характеризуючи програмування у сфері протидії злочинності, М. Ключев зазначає, що воно відноситься до алгоритмізованих методів, що застосовуються для вирішення відповідних завдань і забезпечення комплексної антикриміногенної дії. При цьому програмні документи, які

¹⁹³ Див.: Бесчасний В. М., 2017. – С. 137.

містять перелік заходів впливу на злочинність та супутні їй явища, є за природою розпорядчими актами, адже їх поява об'єктивно обумовлена необхідністю задоволення певних суспільних потреб, вони адресовані широкому колу суб'єктів, не конкретизовані та не мають казуального характеру. Крім того, вони виражаються у письмово-документальній формі, мають об'єктивний і владний характер, виступають як юридичні документи (тобто сприяють налагодженню, існуванню або зникненню певних суспільних відносин), видаються на виконання норм законів (тобто мають піднормативний характер)¹⁹⁴.

Отже, комплексні програми протидії злочинності покликані на плановій основі поєднати зусилля відповідних державних та недержавних органів та установ, спрямовані на подолання злочинності, забезпечити повне та своєчасне вжиття ними необхідних заходів, їх взаємозв'язок та взаємодоповнення, необхідне ресурсне забезпечення. Належне планування запобіжних злочинності заходів на рівні держави є, на наш погляд, необхідною умовою саме комплексного, системного впливу на причини та умови цього негативного соціального явища. Це в свою чергу, виступає запорукою їх ефективності, адже окремі, навіть найдієвіші, заходи будуть мати тимчасовий ефект через властивість злочинності відновлюватися.

В той же час аналіз раніше прийнятих концепцій та планів вказав на їх системні недоліки, яких, звісно, необхідно позбавитися під час формування нових актів. До таких недоліків науковці віднесли, зокрема таке:

– не забезпечується концептуальна єдність стратегічних і тактичних аспектів протидії злочинності. Розробники програм, як правило, обмежуються лише констатацією мети і завдань, оминаючи при цьому аналіз змісту проблеми і обґрунтування необхідності її вирішення програмними методами;

¹⁹⁴ Ключев М. М. Функціональна та процедурна характеристики програмування протидії злочинності. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 32. С. 23–31.

– відсутній прогноз розвитку кримінальної ситуації в країні та оцінка ефективності раніше вжитих запобіжних заходів. Наведені у загальних частинах програм «аналізи» не мають жодного відношення до документів, адже присвячені лише окремим фактам протиправної діяльності, є фрагментарними та малоінформативними за суттю. Наведені в них дані також виглядають доволі сумнівними, адже вести мову про реальне зменшення кількості злочинів принаймні некоректно;

– критично низькою є ресурсна забезпеченість запобіжних заходів, а параметри розподілу фінансових ресурсів є не прозорими та заплутаними;

– підготовлені проекти, як правило, ніколи реально не були обговорені фахівцями та попередньо доведені до відома громадськості;

– передбаченими заходами не забезпечується підготовка і підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу з найнебезпечнішими або новими видами злочинів;

– не визначається питання щодо здійснення етапного контролю за ходом реалізації програм загалом або окремих їх розділів. В самій системі заходів не закладається механізми визначення ефективності реалізації програмних заходів, а також можливість корегування програм в процесі їх реалізації¹⁹⁵

На теперішній час ст. 29 Закону «Про національну безпеку України» передбачено розробка МВС України стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, елементом якої, як можна передбачити, буде і запобігання злочинності. При цьому, як справедливо зазначають фахівці, в цій стратегії доречно чітко визначити зміст громадської (публічної) безпеки, систему суб'єктів її забезпечення, їх завдання та принципи діяльності, перелік сучасних загроз, що створюють небезпеку для громадської безпеки,

¹⁹⁵ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 318 с. – С. 99-100.

засоби забезпечення останньої, очікувані результати від реалізації стратегії та джерела фінансування її реалізації¹⁹⁶.

Одним з головних засобів антикримінальної політики держави традиційно є кримінальне законодавство. З цього приводу О. Литвак слушно вказує, що реалізація кримінальної відповідальності – особлива форма дії на криміногенні чинники особового характеру – дефекти етичної і правової свідомості конкретних індивідів (перш за все осіб, що вчинили злочини) і окремих соціальних груп. Впливаючи на індивідуальну і групову свідомість, кримінально-правові засоби водночас впливають на суспільну свідомість, дефекти якої, як відомо, є найближчими, безпосередніми причинами кримінальної насильницької поведінки. Реалізація кримінально-правових норм здійснюється не лише в процесі їхнього застосування, а й безпосередньо впливаючи на свідомість громадян¹⁹⁷.

Подальше вдосконалення кримінального законодавства у сфері захисту життя та здоров'я особи залишається важливим напрямком протидії насильницької злочинності. В той же час, останніми роками висувуються, достатньо дискусійні пропозиції з його зміни у цій частині. Зокрема, пропонується доповнити ч. 2 ст. 115 КК України новим видом кваліфікованого вбивства за ознакою вчинення його в умовах воєнного або надзвичайного стану, що, на думку ініціатора, буде дієвим заходом загально-соціального запобігання посяганням на життя людини¹⁹⁸.

Видається, що така пропозиція на сьогодні є недостатньо обґрунтованою. Криміналізація діянь або посилення кримінальної відповідальності за окремі види кримінальних правопорушень передбачає, що ці діяння відповідають певним вимогам (або принципам

¹⁹⁶ Титаренко О. О. Стан стратегічного планування та програмного забезпечення у сфері протидії злочинності в сучасних умовах. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1(20). С. 66-79.

¹⁹⁷ Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2001. С. 103.

¹⁹⁸ Кушніренко Р. О. Кримінологічна характеристика та запобігання посяганням на життя людини: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Київ, 2023. 170 с. – С. 147.

криміналізації)¹⁹⁹⁻²⁰⁰⁻²⁰¹. Вона є виправданою лише у разі її соціальної необхідності та якщо позитивний соціальний ефект застосування кримінально-правової норми є більш значним, аніж негативні соціальні наслідки криміналізації. Надмірність у криміналізації призводить, – як справедливо зазначається в літературі, – до протилежного негативного наслідку, а саме до перенасиченості кримінального закону заборонами, які не відповідають суспільному розвитку²⁰².

Частина 2 ст. 115 КК України містить достатньо повний, перевірений практикою, такий, що відповідає сучасній криміногенній обстановці, системний опис обставин, які підвищують суспільну небезпеку вбивства, що накладає на суди обов'язок більш суворого їх покарання. Доповнення цього переліку пунктом «в умовах воєнного або надзвичайного стану» призведе до того, що всі вбивства, вчинені без кваліфікуючих ознак, будуть підпадати під ч. 2 ст. 115 КК України, а отже – передбачати більш суворе покарання. Це призведе, серед іншого, до порушення принципу справедливості кримінального покарання, а отже і зменшенню ефективності його загального та індивідуального попередження, зниженню довіри до державних інституцій. З іншого боку, результатом запровадження аналізованої новели сьогодні будуть ситуації, за яких будь-яке вбивство (не враховуючи привілейовані склади) автоматично набуває статус вчиненого при обтяжуючих обставинах, а вбивств без обтяжуючих обставин взагалі не буде.

На нашу думку, проблема посилення боротьби з умисними вбивствами, має вирішуватися не за рахунок віднесення всіх їх до вчинених при обтяжуючих обставинах, а шляхом забезпечення невідворотності покарання за такі суспільно небезпечні діяння. Для цього, як вже вказувалося в літературі, необхідно продовжити реформування правоохоронних органів,

¹⁹⁹ Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.

²⁰⁰ Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.

²⁰¹ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української Держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ, 2005. 332 с.

²⁰² Попович О. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст. 110-2 КК України). *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 2. С. 209–214. – С. 209.

зміцнити їх кадровий склад, забезпечити його навчання та перепідготовку, посилити взаємодію між собою та населенням, забезпечити необхідними ресурсами.

Наступним проблемним питанням нормативно-правового забезпечення протидії насильницької злочинності є суттєве звуження відповідних можливостей органів досудового розслідування, що відбулося з прийняття КПК України 2012 року. Кодекс, що діяв до цього часу містив ст. 23-1, в якій зазначалося: «Орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов... Не пізніше як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала подання»²⁰³. При прийнятті КПК України 2012 року законодавець відмовився від відповідних повноважень органів досудового розслідування. Однією з причин, мабуть, стало те, що практика винесення слідчими подання про усунення причин та умов злочину в останні часи її застосування у багатьох випадках перетворилася на формальність. Слідчі через надмірну завантаженість не приділяли достатньої уваги виявленню причин та умов розслідуваного злочину, проте були вимушені виконувати вимогу про винесення відповідного подання у кожній кримінальній справі. Тому у кримінальних справах про злочини по лінії кримінального розшуку у подання про усунення причин та умов злочину спрямовувалися начальнику районного відділу міліції, а умовою вчинення злочину, яку пропонувалось усунути, була недостатня якість профілактичної роботи дільничних інспекторів міліції (або оперуповноважених у справах неповнолітніх – якщо злочин вчинявся цим контингентом). На такі формальні подання отримувалися такі ж формальні відповіді-відписки.

²⁰³ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

Разом з тим, наведена негативна практика, на наш погляд, свідчить про неналежне використання важливого правового засобу профілактики злочинності, а не на його недієвість. Відомі численні випадки, коли подання слідчого про усунення причин та умов вчиненого злочину було ефективним засобом як спеціально кримінологічної, так і індивідуальної профілактики, реалізуючи у конкретних випадках важливу функцію політики держави. Саме слідчий, встановивши з достатньої повнотою обставини вчинення злочину, його не тільки юридичну, а й глибинну мотивацію, процес її формування та реалізації, має можливість ідентифікувати умови, що призвели до злочинної поведінки та вимагати заходів з їх усунення. Тому, вважаємо, в КПК України необхідно повернути право слідчого вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб вжиття заходів з усунення умов розслідуваного злочину шляхом внесення подання (або іншого документу). Схожої точки зору дотримуються й інші дослідники²⁰⁴.

Одночасно зауважимо, що однією з причин формалізму при складанні подання про усунення причин та умов злочину є недостатня наукова розробка питань профілактики у криміналістиці, зокрема криміналістичної методиці. Комплексні дослідження з загальних проблем профілактичної діяльності слідчого²⁰⁵, або з методик розслідування окремих злочинів, що містять підрозділи, присвячені профілактиці²⁰⁶⁻²⁰⁷, залишаються поодинокими.

В той же час виявлення типових умов, що сприяють вчиненню тієї чи іншої категорії злочинів, зокрема і тяжких насильницьких злочинів проти особи, а також відповідних типових заходів з їх усунення дозволило слідчому вести відповідну роботу більш цілеспрямовано. Так, наприклад, з

²⁰⁴ Десятник О. В. Теоретико-правові засади виявлення причин правопорушення та умов, які сприяли його вчиненню, у кримінальному провадженні : автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Ірпінь, 2015. 22 с. – С. 13-14.

²⁰⁵ Там само.

²⁰⁶ Бурбело Б. А. Вивчення особи підозрюваного слідчим як елемент окремої криміналістичної методики: автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2021. 27 с.; Іщенко Т.В. Розслідування домашнього насильства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 20 с.

²⁰⁷ Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2021. 20 с.

урахуванням типових умов вчинення насильницького злочину проти особи неповнолітнім, вимоги слідчого можуть бути спрямовані на:

- виявлення осіб, які мають авторитет у підлітків і здатні надати позитивний вплив на них;
- вивчення відносин у сім'ї, та з урахуванням отриманих результатів вжиття низки заходів (наприклад, розробка довгострокових програм, спрямованих на оздоровлення соціального середовища, в умовах якого живуть підлітки);
- дослідження особи неповнолітнього з наступним вибором підходу впливу;
- надання допомоги в актуалізації та самореалізації внутрішніх можливостей та особистого потенціалу неповнолітніх;
- розробку пропозицій щодо організації дозвілля підлітків, особливо під час шкільних та студентських канікул, акцентуючи увагу на розширенні кола спортивних та інших культурних заходів;
- проведення рейдів з метою перевірки місць масового скупчення молоді, припинення розпивання алкогольних напоїв, токсикоманії, виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів;
- здійснення контролю за поведінкою неповнолітнього після вживання щодо нього профілактичних заходів.

Наявність відповідних розробок дозволить слідчому правильно виявляти причини та умови вчинених злочинів та визначати суб'єктів, що мають належні повноваження та можливості для їх усунення.

Низка недоліків нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням існує і на відомчому рівні, зокрема НПУ. Одним із важливих з них, на наш погляд, є те, що профілактична діяльність працівників поліції, в особливості оперативних підрозділів та підрозділів превенції, не знаходять належного відображення у показниках результативності їх роботи, яка оцінюється, головним чином, за кількістю розкритих кримінальних правопорушень. Це призводить до того, що основні

зусилля та ресурси співробітників спрямовуються саме в цей, безумовно важливий, напрям. При цьому питання запобігання злочинам, особливо на рівні заходів з усунення причин та умов їх вчинення, закономірно залишаються без належної уваги, проводяться формально, результат їх здійснення не контролюється. Вихід з такого становища вбачається у збалансуванні показників діяльності таким чином, щоб результати профілактичної роботи знаходили в них належне відображення. Це буде спонукати співробітників та керівників приділяти більше уваги саме профілактичній діяльності як на рівні усунення причин та умов вчинення злочину, так і на рівні індивідуальної та віктимологічної профілактики.

Висновки

Отже, на сьогодні в Україні створено достатньо розгалужену нормативно-правову базу запобігання кримінальним правопорушенням, в тому числі тяжким насильницьким злочинам проти особи. В той же час, вона має певні недоліки, що ускладнюють реалізацію кримінально-профілактичної функції держави, знижують ефективність відповідної діяльності. Для удосконалення нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам, в тому числі тяжким насильницьким проти особи доцільно: прийняти окремий законодавчий акт, що регулював би діяльність з запобігання кримінальним правопорушенням; повернутися до практики затвердження державних програм з запобігання кримінальним правопорушенням, з урахуванням недоліків, виявлених при створенні та реалізації попередніх; внести зміни до КПК України, наділивши слідчого правом вимагати від підприємств, установ, організацій та посадових осіб вжиття заходів з усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, виявлених під час досудового розслідування; збалансувати показники роботи підрозділів НПУ, оцінюючи їх діяльність не лише за кількістю розкритих злочинів, а й за обсягами та результатами профілактичної роботи.

§ 2.3. Зарубіжний досвід протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції

Пилипенко Д. О.

***Анотація.** Підрозділ присвячений розгляду зарубіжного досвіду протидії тяжким злочинам проти особи підрозділами Національної поліції. У цьому підрозділі проаналізовано зміст практичної діяльності співробітників Національної поліції різних країн світу з протидії тяжким злочинам, які вчиняються проти особи у сучасному суспільстві. Зокрема розглянуто досвід таких держав як: Німеччини, Австрії, Нідерландів, Франції, Данії, Норвегії, Угорщини, Іспанії, Португалії, Польщі, Великобританії та США.*

***Ключові слова:** зарубіжний досвід, протидія злочинам, тяжкі злочини проти особи, соціальна функція Національної поліції, прогресивний напрям удосконалення діяльності Національної поліції.*

Вступ

В сучасних умовах функціонування вітчизняних правоохоронних органів неабияке значення набуває досвід іноземних держав у сфері протидії злочинності як негативному й вкрай деструктивному кримінально-правовому явищу. Розвинуте суспільство неодмінно потребує використання сучасного й ефективного теоретико-прикладного інструментарію протидії злочинності з боку держави. Створення й функціонування такого інструментарію в умовах глобальних транспарентних міждержавних зв'язків просто неможливо уявити без ігнорування досвіду розвинутих держав у цій сфері. Тому одним з пріоритетних завдань реалізації державою дієвої внутрішньої політики боротьби зі злочинністю є вивчення й, за можливості, запозичення зарубіжного досвіду у різних аспектах боротьби зі злочинністю, у тому числі у протидії скоєнню тяжких злочинів проти особи.

Виклад основного матеріалу

Окреслення стратегії протидії тяжким злочинам проти особи здійснюється кожною державою з урахуванням історичних, культурних й державницьких традицій та з огляду на поточну криміногенну ситуацію, яка склалася у суспільстві. Невід'ємною складовою цього процесу є належність

держави до окремої кримінологічної системи. В межах питання, що розглядається найбільшу цікавість становлять кримінологічні системи, які сформувалися у розвинутих демократичних державах. Адже саме досвід цих країн є вкрай важливим для України в умовах незмінного євроінтеграційного вектору розвитку нашої держави. Таким чином, перш за все доцільно проаналізувати досвід країн, які належать до західноєвропейської кримінологічної системи у контексті вироблення й застосування ними дієвих важелів протидії тяжким злочинам проти особи із залученням сил та засобів підрозділів Національної поліції.

Так, в сучасній Німеччині розповсюдженим явищем в діяльності підрозділів Національної поліції є використання комп'ютерних технологій та штучного інтелекту для протидії вчиненню злочинів проти особи. Комплекс таких цифрових інструментів отримав назву «Predictive Policing». У цьому контексті варто вказати, що німецькі фахівці правоохоронної сфери визначають Predictive Policing як превентивну стратегію, що спирається на комп'ютерні розрахунки, за допомогою якої німецька поліція оцінює ступінь ризику тих чи інших злочинів в тих чи інших районах свого патрулювання. Метою цього є те, що за допомогою технічних засобів спробувати хоча би на крок випередити зловмисника. Тобто поліція не чекає, коли буде скоєний злочин, а вже перебуває у тому місті, де він, найімовірніше, може бути скоєний, і тим самим йому запобігає. Predictive Policing враховує найрізноманітніші дані. До системи завантажуються не тільки дані про минулі злочини і їхню частоту в різний час року та доби. Враховується також соціальний склад того чи іншого міського району, купівельна спроможність мешканців, їхній сімейний стан, наявність дітей, робочий час чоловіка та дружини і, відповідно, час їхньої відсутності вдома, стан доріг, близькість автостради, якою можна швидко поїхати з місця злочину, прогноз погоди тощо²⁰⁸.

²⁰⁸ Predictive Policing: досвід прогнозування злочинів у ФРН. URL : <https://www.dw.com/uk/predictive-policing/a-45494134> (дата звернення: 10.10.2024).

Враховуючи зазначені дані комп'ютерна система визначає певні райони або ділянки обслуговування підрозділами поліції за ступенем вірогідності скоєння злочинів, «фарбуючи» найбільш небезпечні райони у червоний колір. Самі такі райони поліцейські патрулі відвідуватимуть якнайчастіше та контролюватимуть там обстановку в таких районах якнайдовше. Крім цього враховуючи фактор безпеки для мешканців «червоних» районів співробітники поліції, використовуючи медіа-ресурси взаємодіють з населенням інформуючи його про погіршення криміногенної обстановки в районі їх проживання. При цьому співробітники поліції закликають мешканців бути особливо пильними, оскільки є підвищена вірогідність скоєння проти них злочинів. Також працівники правоохоронних органів надають при цьому рекомендації громадянам як не стати жертвою злочинців²⁰⁹.

Певною мірою ідентичну систему протидії злочинам проти особи, зокрема тяжким, використовує поліція Австрії. Співробітники Бундесжандармерії (Bundesgendarmerie) завдяки комп'ютерним аналітичним даним встановлюють райони зі збільшеними показниками скоєння злочинів та після цього, використовуючи спеціалізований веб-сайт інформують населення про небезпеку перебування у деяких частинах окремого населеного пункту. При цьому працівники Національної поліції Австрії не обмежуються інформуванням населення лише статистичними показниками вчинення злочинів, навпаки, громадяни надається детальна інформація про скоєнні кримінальні правопорушення проти особи, зосереджується увага на тяжкості протиправних діянь та надаються рекомендації населенню щодо уникнення скоєння стосовно них тяжких та інших злочинів²¹⁰.

Слід окремо виділити налагоджену роботу поліції Австрії з населенням країни як частину загального державного механізму убезпечення громадян від вчинення щодо них тяжких злочинів. Цікавим для запозичення може бути

²⁰⁹ Там само.

²¹⁰ Sicherheitsinformationen Wien (n. d.). URL: <https://www.polizei.gv.at/wien/lpd/info/sicherheitsinformation.aspx> (дата звернення: 10.10.2024).

досвід у роботі з населенням у контексті реалізації загальнонаціональної програми «Gemeinsam. Sicher» («Разом. Безпечно»). Галом цієї програми є «Hinsehen, Reden, Handeln» («Дивіться, Говорить, Дій»). В межах зазначеної програми влада Австрії сприяє та координує професійний діалог з безпеки між громадянами, громадами та поліцією. Метою такої комунікації є «суспільство спостережень та активних, відповідальних дій», що на думку засновників цієї національної програми, врешті-решт, позитивним чином впливає на формування безпечного середовища у суспільстві²¹¹.

У цьому питанні безумовно цікавим для запозичення є елемент реалізації вищевказаної програми спрямований на налагодження особистої тісної справі праці конкретного співробітника поліції з представниками громади. Такий елемент сформований у відповідну додаткову програму, яка має назву «Coffee with cops» («Кава з поліцейськими»). Ця програма є адаптованою аналогічною програмою, що існує в США. Метою цієї програми є поглиблення та зміцнення стосунків між місцевим населенням та поліцією. Відповідно до цієї програми, за чашкою кави люди в громадах тісніше знайомляться зі співробітниками поліції, що обслуговують певну територію. Таким чином у невимушеній обстановці можна «зруйнувати» упередження та бар'єри. Немає жодного порядку денного, жодних виступів – лише нескладна можливість для громадян налагодити конфіденційні стосунки та обмінятися думками зі своїми регіональними офіцерами поліції. Кампанії «Кава з поліцейськими» постійно проводяться по всій Австрії²¹².

Близьким до загаданих є підхід Нідерландів до протидії вчиненню тяжких злочинів проти особи. Так Національною поліцією цієї країни запроваджено у практичну діяльність та постійно використовується програма «Intelligence-led policing». Цю програму на національному рівні було прийнято в цій державі у 2013 році, коли одночасно з цим почала працювати «Система запобігання злочинності» (Crime Anticipation System (CAS)). Ця

²¹¹ Gemeinsam-Sicher in Österreich. (n. d.). URL: <https://www.gemeinsamsicher.at/> (дата звернення: 10.10.2024).

²¹² Coffee with Cops. (n. d.). URL: https://www.gemeinsamsicher.at/coffee_with_cops.html (дата звернення: 10.10.2024).

автономна програмована комп'ютерна система здатна попереджати скоєння злочинів використовуючи інформаційно-статистичні дані з трьох ресурсів: Центральна база даних злочинності (Central Crime Database (BVI)); Інформаційні сервери Муніципальної Адміністрації (Municipal Administration (GBA or BRP since 2014)); Офіційні демографічні дані (Demographics from Statistics Netherlands (CBS)). Система запобігання злочинності (CAS) являє собою просторово-часову систему протидії й запобігання вчиненню протиправних діянь, яка здатна ідентифікувати злочини за критеріями «гарячих точок» (hot spots) та «гарячих часів» (hot times) – що у свою чергу використовується для попередження громадян про наявність високих ризиків скоєння щодо них злочинів в окремих місцях у визначений час. Ця система виводить дані на відповідну карту місцевості в автоматичному режимі визначаючи ризики. Зокрема, вчинення тяжких злочинів проти особи (high-impact crime). Сформовані вказаною системою дані на постійній основі використовуються офіцерами поліції, які на офіційному рівні комунікують з населенням з метою інформування громадян про криміногенну ситуацію в район, місті, регіоні тощо. Дані сформовані системою запобігання злочинності (CAS) також враховуються керівництвом поліції для рівномірного розміщення сил та засобів поліції у відповідних місцях в залежності від рівнів ризику скоєння злочинів²¹³.

В межах питання, що розглядається окремої уваги заслуговує досвід Франції у реалізації державної політики з попередження вчиненню тяжких злочинів щодо пересічних громадян. Так, серед іншого доцільно відокремити наявність таких програм як «RTM (Risk Terrain Modelling)», «M-Pulse», «Smart Police». Ці програми фактично являють собою цифрові алгоритми, які за допомогою візуального спостереження та наявних комп'ютерних методик своєчасно виявляють, фіксують та одночасно протидіють вчиненню тяжких злочинів в суспільстві. Так програма «RTM (Risk Terrain Modelling)» є державним проєктом, який використовується Префектурою поліції Парижа в

²¹³ Cutting Crime Impact (CCI). URL: <http://surl.li/htvhcw> (дата звернення: 10.10.2024).

якості профілактики скоєння злочинів в громадських та людних місцях, зокрема у загальноосвітніх навчальних закладах, пунктах торгівлі, станціях громадського транспорту, у тому числі метро²¹⁴.

У свою чергу програма «M-Pulse», яка у минулому мала назву «Big Data of Public Tranquility» (Змістовні інформаційні дані щодо громадського спокою). Ця програма реалізовувалася місцевою владою м. Марсель та полягала у використанні представниками поліції цього міста всіх наявних міських ресурсів відео спостереження в місті. Ключовим завданням цієї програми було визначення найбільш оптимального розміщення сил та засобів Національної поліції саме в місцях найбільш небезпечних для пересічних громадян у контексті скоєння щодо них тяжких злочинів²¹⁵.

Також у Франції реалізовано програму «Smart Police». Ця програма фактично являє собою «модуль передбачення», який розроблявся французьким урядом разом з приватними компаніями та, врешті-решт, був розповсюджений у 350 муніципальних територіальних одиницях Франції. Сутність цієї програми полягала у застосуванні тих самих засобів спостереження з подальшим використанням математичних засобів прорахунку небезпечності та виокремлення фактору погіршення криміногенної обстановки в певній територіальній одиниці²¹⁶.

Франція з одного боку є прикладом широкого використання засобів цифрового спостереження й прогнозування скоєння протиправних діянь проти населення цієї європейської держави. Разом з тим у гонитвою за створенням якомога ефективного програмного механізму протидії злочинності, Національна асамблея Франції (Assemblée Nationale) затвердила подальші зміни до національного законодавства, які полягають у наявності автоматичного дозволу для французької поліції в отриманні доступу до смарт-пристроїв для визначення місцезнаходження підозрюваних у злочинах,

²¹⁴ Predictive Policing in France. URL: <https://www.laquadrature.net/en/2024/01/18/predictive-policing-in-france-against-opacity-and-discrimination-the-need-for-a-ban/> (дата звернення: 10.10.2024).

²¹⁵ Technology review. URL: <https://www.technologyreview.com/2022/06/13/1053650/marseille-fight-surveillance-state/> (дата звернення: 10.10.2024).

²¹⁶ Predictive Policing in France. URL: <https://www.laquadrature.net/en/2024/01/18/predictive-policing-in-france-against-opacity-and-discrimination-the-need-for-a-ban/> (дата звернення: 10.10.2024).

які караються щонайменше п'ятьма роками позбавлення волі. Також співробітникам поліції надано право дистанційного фотографування й фіксації підозрюваних у вчиненні терористичних актів, підозрюваних у скоєнні злочинів щодо неповнолітніх та залучених до організованої злочинності. Відповідні зміни до законів Франції фактично дозволяють відстежувати вказаних осіб за допомогою таких пристроїв, як ноутбуки, автомобілі (з наявністю цифрових модулів) та інші пристрої, підключені до Інтернету, включаючи телефони. Таким чином Національна асамблея Франції схвалила законодавчі поправки, які дозволяють французькій поліції отримувати доступ до смарт-пристроїв для визначення місцезнаходження підозрюваних у злочинах, які караються щонайменше п'ятьма роками позбавлення волі²¹⁷.

У цьому контексті слід зазначити, що члени Національної асамблеї Франції також визначили доволі суворі обмеження до розширеної сфери застосування «цифрових механізмів нагляду». Ці обмеження полягають в обґрунтуванні доступу поліції до «електронних девайсів» підозрюваних осіб лише у випадках, коли такий доступ виправданий характером та тяжкістю злочину, які може бути скоєно. Також такий доступ до приватних електронних ресурсів обмежений для представників Національної поліції Франції критерієм «протягом суворо пропорційного часу», має бути санкціонований відповідним дозволом суду та тривати не більше шести місяців. Крім цього співробітникам поліції не дозволяється реалізовувати такі заходи щодо лікарів, журналістів, адвокатів, суддів та депутатів парламенту²¹⁸.

Така ініціатива законодавця Франції виявилася доволі дискусійною. Так французька група захисту цифрових прав «La Quadrature du Net» заявила про наявність загрози потенціальних зловживань з боку працівників поліції у зв'язку з впровадженням вищевказаних змін до законодавства. За словами

²¹⁷ France Authorizes Police Spying on Suspects through Connected Devices. URL: <http://surl.li/egojzs> (дата звернення: 10.10.2024).

²¹⁸ Там само.

представників вказаної групи існують об'єктивні побоювання що французький уряд використовуватиме неоднозначно сформульовані положення законодавчих новел для шпигунства проти екологічних активістів й громадських діячів, які є «незручними персонами» для представників влади. Разом з тим представники французької влади відкидають подібні звинувачення з боку громадських діячів, запевняючи, що такі новели до законодавства жодним чином не матимуть жодних негативних наслідків для представників «активного прошарку» суспільства²¹⁹.

Варто зазначити, що широке використання цифрових технологій для протидії скоєнню тяжких злочинів є характерною ознакою практичних реалій більшості правоохоронних органів розвинутих країн. Так уряд Данії на законодавчому рівні дозволив Національній поліції цієї держави використовувати цифрові засоби спостереження й ідентифікації осіб. Така державницька ініціатива стало основою програми «Facial recognition technology to combat violent crimes». Сутність даної програми полягає у застосуванні представниками Національної поліції Данії комп'ютерних технологій для цифрової ідентифікації особи використовуючи зображення її обличчя. При цьому застосовувані просунуті комп'ютерні технології дозволяють ідентифікувати особу за умов неякісного зображення її обличчя або з використанням засобів маскування й приховування обличчя. Реалізація цієї урядової ініціативи відбулось на тлі зростання рівня злочинності в Данії, у тому числі як наслідок збільшення кількості скоєння тяжких злочинів проти особи²²⁰.

Певною мірою ідентичний підхід застосовано також урядом Норвегії. Так, уряд цієї північної держави разом з представниками «Норвезької технологічні ради» (Norwegian Board of Technology) з 2014 року запустила державі національний проект «Smart policing», який є фактично тотожним до попередніх проектів, що реалізуються в інших європейських державах.

²¹⁹ Там само.

²²⁰ Police in Denmark to implement facial recognition technology to combat violent crimes. URL. : <http://surl.li/xbuqmj> (дата звернення: 10.10.2024).

Сутність його також полягає у широкому використанні цифрових технологій для виявлення, ідентифікації підозрюваних у вчиненні злочинів осіб, а також розроблення й застосування важелів протидія вчиненню тяжких злочинів проти особи. При цьому, з огляду на суттєвий суспільний резонанс, який виник в окремих європейських державах, зокрема Франції, у контексті запроваджених цифрових інструментів протидії злочинності з боку Національної поліції, уряд Норвегії обрав шлях максимальної комунікації із суспільством стосовно запроваджуваних цифрових новел у діяльність поліції. Тому урядовці Норвегії з використанням засобів масової інформації цієї держави підтримують зв'язок з громадськістю в межах двох ключових питань пов'язаних з «цифровим спостереженням» за населенням:

1) «Як застосовувані цифрові технології можуть дозволити поліції керувати даними з дедалі більш різноманітних джерел і використовувати сучасні методи аналізу для прогнозування подій, прогнозування тенденцій і більш ефективного використання сил та засобів Національної поліції?»

2) «Як максимально ефективно забезпечити комунікацію суспільства з представниками Національної поліції в умовах все частішого використовуваних населенням електронних пристрої комунікації в режимі реального часу»?²²¹.

Цифрові технології також широко використовуються Національною поліцією Угорщини. Так ще у 2006 році в цій державі за ініціативи уряду було впроваджено в дію систему «Pro Mobil». Ця система використовує відео спостереження та позиціонування на певній місцевості та набула широко розповсюдження не лише для протидії адміністративним правопорушенням, а й кримінально караним діянням проти особи. Особливістю цієї системи є те, що вона також застосовується в Угорщині для контролю за діями представників Національної поліції цієї держави з метою попередження скоєння ними дисциплінарних та інших проступків²²².

²²¹ Smart policing. URL: <https://teknologiradet.no/en/smart-policing/> (дата звернення: 10.10.2024).

²²² Pro Mobil helymeghatározó rendszerrel történő ellenőrzés. URL: <https://adatvedelem.police.hu/en/home> (дата звернення: 10.10.2024).

Окремої уваги в межах досліджуваного питання заслуговує досвід Національної поліції Іспанії. Так у 2020 році центральною владою Іспанії запроваджено дієву й ефективну цифрову програму поліпшення практичної діяльності співробітників Національної поліції цієї держави. Так, нові спеціалізовані авто, які використовуються співробітниками Національної поліції цієї держави було укомплектовано програмою Elyctis e-ID expert. Ця програма дозволяє дистанційно зчитувати сучасні версії документів, що посвідчують особу тим самим оперативно ідентифікуючи конкретного громадянина/-ку та визначаючи його/її «рівень проблем із законом». Використання такого сучасного електронного обладнання дозволяє працівникам поліції більше часу проводити саме на території обслуговування, а не витратити зайвий час на «кабінетну роботу». Крім цього таке «ноу-хау» створює реальні передумови для невідкладного реагування працівниками поліції на загрози в суспільстві з боку «кримінальних елементів» та, відповідно, протидіяти скоєнню тяжких злочинів проти громадян²²³.

Крім цього в окремих містах Іспанії також реалізовувався пілотний проект «Predictive Police Patrolling» (P3-DSS). Цей проект був запроваджений у 2017 році представниками Корпусу національної поліції Іспанії (National Police Corps (CNP)) в окремих районах Мадриду. Сутність цього проекту полягала з використанням математичних алгоритмів попереджати й протидіяти вчинення злочинам проти особи. Цей проект розробив співробітник поліції та одночасно математик Мігель Камачо (Miguel Camacho). Попри своє новаторство та ефективність, зазначений проект викликав жваві дискусії серед правників, окремі з яких вбачали наявність факторів дискримінації та порушення прав людини, зокрема засади рівності в алгоритмах роботи штучного інтелекту зазначеного проекту. Разом з тим всі залучені до обговорюваного проекту дійшли висновку, що попри певні недоліки в роботі проекту «Predictive Police Patrolling» він є необхідним та

²²³ Elyctis e-ID expert. URL: <https://www.elyctis.com/> (дата звернення: 10.10.2024).

являє собою логічний й послідовний вектор розвитку діяльності Національної поліції Іспанії у контексті належної протидії злочинності в сучасному суспільстві²²⁴.

Тотожний за змістом підхід до протидії такому негативному явищу як злочинність також використовує влада Португалії. Основними напрямками застосування сучасних й прогресивних технологій щодо протидії вчиненню тяжких злочинів проти особи є використання результатів математичного моделювання та подальший аналіз простору певної територіальної одиниці. У свою чергу програмоване машинне моделювання використовує такі показники:

- інформацію про склад злочину;
- інформацію про промислову й технічну забудову території;
- інформація про житлову забудову відповідної території;
- соціальна характеристика населення;
- інформація про сім'ї та працевлаштування членів родини; міські місця, що являють найбільшу цікавість для відвідування населення;
- розв'язка доріг та сигнали регулювання руху;
- розташування відділків (станцій) поліції та камер спостереження²²⁵.

Комплексний й одночасний аналіз зазначених показників дозволяє на математичному рівні вирахувати місця, що є небезпечними для людини у кримінологічному контексті. Вищезгадані показники утворюють підґрунтя для формування просторових й часових шаблонів скоєння злочинів проти громадян. Такий послідовний механізм є певним прогнозуванням скоєння злочину у певному місці у визначений час²²⁶. Разом з тим така автоматизована система протидії злочини не є та не може бути досконалою, особливо на початкових стадіях її реалізації. Тому наразі її тестують як

²²⁴ Beviá J. G. Predictive policing and predictive justice in the Spanish legal system: current situation and lege ferenda ideas before future applications. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://penal.org/sites/default/files/files/Spanish%20report%20-English%20Version-.pdf](https://penal.org/sites/default/files/files/Spanish%20report%20-English%20Version-.pdf) (дата звернення: 10.10.2024).

²²⁵ Saraiva M. Crime Prediction and Monitoring in Porto, Portugal, Using Machine Learning, Spatial and Text Analytics. *International Journal of Geo-Information*. 2022. № 11. P. 9.

²²⁶ Там само, с. 7.

пілотний проект, зокрема в одному з найбільших міст Португалії – Порту. На думку прибічників широкого використання комп'ютерних технологій на машинного навчання для протидії злочинності у суспільстві, подібні системи незабаром будуть інкорпоровані у практичну діяльність Національної поліції Португалії по всій країні.

Слід зазначити, що фактор широкого використання комп'ютерних технологій та, зокрема, штучного інтелекту у діяльності Національної поліції з протидії вчинення тяжким злочинів проти особи, є характерним для переважної більшості країн європейської спільноти. Так, сучасна Польща також не залишається осторонь цього процесу. Штучний інтелект все частіше використовується у практичній сфері діяльності поліції Польщі для попередження скоєння злочинів. Для цього, як й у більшості країн Європи, використовують математичне програмування й, відповідно, машинне навчання. При цьому запровадження технологій штучного інтелекту до правоохоронної сфери, а саме у сфері діяльності з протидії злочинності, неодмінно викликає суттєве занепокоєння у суспільстві. Внаслідок серйозних дискусій в суспільстві з приводу окресленого питання, які були сконцентровані на побоюваннях подальшого використання штучного інтелекту владою для здійснення шпигунських дій щодо представників бізнесу, представники державної влади Польщі були вимушені втрутитись у цей процес на самому високому рівні. Так, Рада Міністрів Польщі (Уряд Польщі) у 2020 році прийняла спеціальну резолюцію на підтримку подальшого розвитку штучного інтелекту у різних сферах життя Польщі²²⁷. Попри це, у багатьох польські правозахисники досі наголошують на актуальність й невирішеність питань з приводу державної сертифікації програм, що використовують штучний інтелект, а також характер та обсяг

²²⁷ Policy for the development of artificial intelligence in Poland from 2020. URL: <https://www.gov.pl/web/ai/polityka-dla-rozwoju-sztucznej-inteligencji-w-polsce-od-roku-2020> (дата звернення: 10.10.2024).

відповідальності держави за умов порушення прав громадян внаслідок застосування програм зі штучним інтелектом²²⁸.

У контексті досліджуваного питання окремо слід звернути увагу на досвід використання штучного інтелекту владою Італії в організації діяльності Національної поліції цієї держави у протидії вчинення тяжких злочинів проти особи. Так на даний час в цій країні йде підготовка технічного й соціального ґрунту для запровадження в діяльність поліції революційної системи попередження й протидії злочинності – «Юпітер» (Jupiter або Giove). Система «Юпітер» являє собою просунутий поліцейський інструмент прогнозування вчинення злочинів та за задумом розробників цієї системи, її впровадження якісно трансформує боротьбу зі злочинністю в Італії завдяки широкому використанні штучного інтелекту. Зі слів журналіста Джанлуки Річчо (Gianluca Riccio), який одночасно є керівником італійського футурологічного ресурсу «Futuroprossimo.it.», Юпітер – це не просто комп'ютерна програма. Це віртуальний помічник, який керуватиметься Національною поліцією країни та спрямований для виявлення, прогнозування й попередження злочинів різного роду, зокрема тяжких злочинів проти особи. Як наголошує згаданий журналіст: Юпітер робить щось екстраординарне – він бачить майбутнє, а точніше дослуховується до нього. Як? За допомогою аналізу даних з різних джерел, виявлення прихованих закономірностей та пов'язаних з ними злочинів, які вчиняються в різний час та в різних місцях, Юпітер може допомогти поліції передбачити скоєння злочинів певними особами в певному місці. Для цього Юпітеру потрібен «первинний матеріал» – повідомлення про вчинення злочинів. Ця інформація є «паливом» для механізму передбачення. На підставі наявної інформації сформований програмою звіт надаватиметься відповідним фахівцям з числа працівників поліції, які зможуть окреслити найбільш вагомі нюанси й деталі можливого «modus operandi» (образу дії) підозрюваних осіб.

²²⁸ Kusak M. AI and administration of justice – predictive policing and predictive justice. URL: <https://penal.org/sites/default/files/files/A-20-2023.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

Ця програма також допоможе оптимізувати розподілення поліцейських сил на території, зосередивши їх в районах з підвищеним ризиком злочинності. Маленький крок для програмного забезпечення, великий стрибок для суспільної безпеки Італії²²⁹.

Хоча використання системи «Юпітер» обіцяє суттєво допомогти у протидії й попередженні злочинності та убезпечити громадян від скоєння щодо них тяжких злочинів, існують обґрунтовані побоювання з приводу дотримання конфіденційності та захисту особистих даних. Фактично, для формування прогнозів програмне забезпечення покладається на великий обсяг даних, які зібрані поліцією та включає в себе скарги та, зокрема, конфіденційну інформацію. Не складно спрогнозувати, які «тривожні сценарії» можуть виникнути якщо ця інформація потрапить не в ті руки або буде використана неетичним шляхом. Чи можна, наприклад, створити форму кримінального профілювання, засновану на факторах, які можуть привести до дискримінації окремих верств населення? Чи можна стверджувати про абсолютну інформаційну безпеку якщо дані будуть викрадені та використані в цілях, які є відмінними від попередження злочинів? Як зазначає Франческо Мессіна (Francesco Messina) – представник Центрального управління боротьби зі злочинністю (Central Anti-Crime Directorate): влада Італії усвідомлює проблеми, які можуть бути пов'язані з цією технологією та визнає й наголошує на важливості людського контролю над Юпітером. Мова йде не лише про те, щоб рішення штучного інтелекту були правильними, але й в тому, щоб фундаментальні права, конфіденційність та особисті свободи не були поставлені під загрозу²³⁰.

В межах цього питання, окремо доцільно проаналізувати зміст діяльності Національної поліції Великобританії та США щодо протидії вчиненню тяжких злочинів проти особи. Слід зазначити, що зазначена сфера

²²⁹ Riccio G. Jupiter's eye on Italy: the police has its first 'pre-crime' tool. URL: <https://en.futuroprossimo.it/2023/06/locchio-di-giove-sullitalia-la-polizia-ha-il-suo-primo-strumento-pre-crimine/> (дата звернення: 10.10.2024).

²³⁰ Там само.

діяльності зосереджена у трьох основних формах: 1) соціальної; 2) ситуаційній; 3) превентивній за допомогою громадськості²³¹. Соціальна профілактика спрямована на зміну несприятливих умов формування особистості людини, особливо мікросередовища й мікросоціальної ситуації. Ситуаційна профілактика виходить із того, що окремі категорії злочинних діянь відбувається за певних обставин, у певний час і певних місцях. Сама ситуація стимулює й провокує певні види злочинів. Про превентивну форму за допомогою громадськості свідчить те, що у вказаних країнах створені профілактичні служби, що поєднують зусилля громадських і державних організацій у сфері протидії злочинності²³². Безумовно прогресивною з перерахованих є так звана «ситуаційна форма» протидії вчиненню тяжких злочинів про особи. Ця форма протидії злочинності полягає у широкому застосуванні комп'ютерних технологій та штучного інтелекту. За даними дослідників, 14 управлінь поліції Великобританії вже застосовують або готуються до застосування вказаної форми протидії злочинності. Ситуаційна форма протидії злочинності охоплює два вектори її реалізації:

- 1) програми прогнозного картографування (Predictive mapping programs);
- 2) індивідуальні програми оцінки ризиків (Individual risk assessment programs).

Програми прогнозного картографування використовують поліцейські дані про злочини скоєні в минулому, щоб визначити «гарячі точки» на карті. Після цього поліція патрулює ці райони. Індивідуальні програми оцінки ризиків передбачають те, як люди будуть поводитися, включно з тим, чи ймовірно вони вчинять або стануть жертвами певних злочинів. Індивідуальні програми оцінки ризиків використовують алгоритми програми «HART» (Harm Assessment Risk Tool). Ця програма вибудовує свій проноз враховуючи

²³¹ Взаємодія міліції та громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції в Великобританії) : навч. посіб. / О. М. Бандурка, О. Н. Ярмаши, О. В. Поволоцький та ін. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. С. 76-77.

²³² Заворіна О. П. Міжнародний досвід протидії підрозділами національної поліції вбивствам, які вчиняються неповнолітніми. *Форум Права*. 2017. № 5. С. 148–156. – С. 150.

комплекс інформаційних даних, зокрема, особисті характеристики, включаючи вік, стать особи тощо. Крім цього програма враховує райони проживання та фактор зайнятості населення, враховуючи наявність «роботи з високою плинністю кадрів». Також враховуються дані біометричної системи спостереження. Комплекс наявної інформації дозволяє програмі вибудовувати прогнози вчинення тяжких злочинів проти особи певною категорією громадян, що потрапляють у зону ризику такої програми²³³. Як у випадку з іншими країнами, застосування таких провідних систем неодмінно стикається з побоюваннями громадських діячів та правозахисників з можливим порушенням прав людини, які неодмінно виникатимуть з використанням вказаних комп'ютерних програм й штучного інтелекту. Доволі розповсюдженою точкою зору при цьому є те, що програми зі штучним інтелектом посилюють дискримінацію та нерівність. Зокрема, так звані «передбачувані поліцейські системи» та біометричні системи стеження непропорційно використовуються для націлювання на маргіналізовані групи, включаючи расову групу, представників робочого класу та спільноти мігрантів. Ці системи криміналізують людей і порушують права людини, включаючи фундаментальний принцип презумпції невинуватості²³⁴. У зв'язку з цим, уряд Великобританії працює над нормативним упорядкуванням використання штучного інтелекту та спеціалізованих програм Національною поліцією цієї держави з тим, щоб максимально убезпечити громадян від можливого необґрунтованого й незаконного втручання в їх життя з боку представників правоохоронних органів цієї держави.

У США, крім вищезазначеного, використовується три моделі протидії злочинності: 1) суспільних установ; 2) безпеки індивідуума; 3) впливу через навколишнє середовище. На федеративному і місцевому рівнях реалізуються

²³³ Predictive policing. URL: <https://www.libertyhumanrights.org.uk/fundamental/predictive-policing/> (дата звернення: 10.10.2024).

²³⁴ Skelton S. K. Ban predictive policing and facial recognition, says civil society. URL: <https://www.computerweekly.com/news/366599014/Ban-predictive-policing-and-facial-recognition-says-civil-society> (дата звернення: 10.10.2024).

програми попередження злочинів, у тому числі, використовується винагорода за інформацію, що має оперативно-профілактичне значення. Більше уваги приділяється практиці усунення причин і умов злочинів, припиненню актів вандалізму, превентивному вирішенню конфліктних ситуацій в сім'ї, формуванні довірчих відносин між поліцією і громадянами²³⁵. Крім соціально спрямованої роботи, протидія скоєнню тяжких злочинів у США також включає в себе елементи прогнозування злочинності за методикою, розробленою в Каліфорнійському університеті. Ця методика ґрунтується на закономірностях оцінювання коефіцієнта злочинності на певній території в певний проміжок часу. Вказану методику було апробовано в Департаменті поліції м. Лос-Анджелес для планування роботи патрульних нарядів. Підрозділ налагодив роботу з постійного прогнозування злочинності, застосовуючи комп'ютерну програму фрактального аналізу кримінальної статистики з використанням бази статистичних даних, що налічує понад 13 млн. злочинів і постійно поповнюється. З урахуванням отриманого прогнозу щоденно проводять інструктаж нарядів патрульної поліції, орієнтуючи кожний із них на територію, де протягом їхньої зміни з найбільшою ймовірністю може бути вчинений вуличний злочин²³⁶.

Крім цього доволі показовим є досвід США щодо нормативного визначення внутрішньодержавної політики з протидії злочинності. Так, законодавчою основою для формування профілактичних програм у США на різних рівнях (федеральний, рівень штату, місцевий) є закон «Про боротьбу з насильницькою злочинністю та охорону правопорядку» від 1994 року (Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994). В розділі 3 «Попередження злочинів» цього закону передбачається надання програмних грантів, що спрямовані на усунення окремих криміногенних умов у

²³⁵ Шендрик В. В., Лаптії Ю. І. Особливості попередження злочинності неповнолітніх у США, Канаді та Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 114–122. – С. 117.

²³⁶ Орлов Ю. Ю., Джу́жа О. М. Застосування фрактального аналізу кримінальної статистики з метою запобігання злочинам (досвід поліції США). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2016. № 3 (100). С. 257–266. – С. 261.

суспільстві, зокрема на: освітні програми для молоді; запровадження наставництва; програми, які допомагають у працевлаштуванні; профілактичні програми щодо зниження жорстокого поводження з дітьми тощо²³⁷.

Також в США функціонує створена указом від 2018 року Федеральна міжвідомча рада з питань попередження злочинності та покращення ресоціалізації (Federal Interagency Council on Crime Prevention and Improving Reentry). Головною метою її діяльності є прагнення до покращення координації та взаємодії відповідних федеральних управлінь, агентств, місцевих органів влади на всіх рівнях у попередженні злочинності та профілактиці рецидиву шляхом ефективного виконання відповідних програмних документів та поширення кращих практик²³⁸.

Висновки

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції з реалізації заходів у сфері протидії тяжким злочинам проти особи, передбачає посилення правоохоронної функції й соціальної функції держави у цьому напрямку. Враховуючи міжнародний досвід у сфері протидії Національною поліцією вчиненню тяжких злочинів проти особи перш за все, ключовим є напрям подальшої оптимізації діяльності підрозділів Національної поліції нашої держави з вироблення й реалізації дієвих механізмів взаємодії й співпраці з населенням. Саме налагоджена належна співпраця представників Національної поліції з населенням, врешті-решт, є одним з важливіших векторів протидії вчиненню тяжким злочинам проти особи у сучасному суспільстві. Таким чином потребує нормативного удосконалення сфера законодавчої регламентації діяльності Національної поліції у контексті взаємодії із населенням за для протидії скоєнню тяжким

²³⁷ Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994. Office of Justice Programs. URL: <https://www.ncjrs.gov/txtfiles/bills.txt> (дата звернення: 10.10.2024).

²³⁸ Хижняк Є. С. Напрями впровадження зарубіжного досвіду оперативно-розшукової протидії умисним убивствам підрозділами кримінальної поліції (на прикладі Канади та США). *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 104–115. – С. 106.

злочинів проти особи. Крім цього пріоритетним й прогресивним слід визнати напрям подальшого широкого використання Національною поліцією нашої держави комп'ютерних програм, штучного інтелекту тощо для подальшої дієвої протидії вчиненню тяжким злочинам у вітчизняному суспільстві. Це у свою чергу потребує формування й запровадження відповідної державної програми, яка попередньо має бути обговорена й погоджена на всіх рівнях вітчизняного соціуму. Саме використання сучасних комп'ютерних технологій, як вбачається, є одночасно як найбільш перспективним так й фактично подальшим логічним вектором розвитку сфери практичної діяльності Національної поліції у напрямку протидії тяжким злочинам проти особи.

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВETERANІВ І УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ І ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

§ 3.1. Поняття та зміст механізмів соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій системи МВС України та їх сімей

Юнацький М. О.

***Анотація.** У підрозділі досліджено поняття та зміст соціально-правових механізмів підтримки ветеранів та учасників бойових дій в Україні, зокрема військовослужбовців МВС та їх сімей. У контексті триваючого військового конфлікту ці механізми є життєво важливими для забезпечення благополуччя та реінтеграції ветеранів у цивільне життя. У дослідженні аналізується законодавча база, яка регулює статус ветеранів та пільги, передбачені законодавством України, зокрема пенсії, житлова допомога та медичне обслуговування.*

***Ключові слова:** соціальний захист, правове забезпечення, ветерани, учасники бойових дій, соціальні стандарти, правові норми, соціальні гарантії, пільги.*

Вступ

У сучасній Україні, коли сотні тисяч людей захищають країну, забезпечення правового та соціального захисту ветеранів та учасників бойових дій (далі – УБД) стало надзвичайно важливим.

Станом на липень 2024 року до Єдиного державного реєстру ветеранів війни було внесено 926 700 осіб, що значно більше, ніж у травні 2022 року, коли учасниками бойових дій було віднесено приблизно 770 000 осіб²³⁹.

Учасники бойових дій, які повертаються з фізичними та психологічними травмами, потребують значної державної підтримки. Тому створення комплексного механізму правового та соціального захисту є важливим для забезпечення їх прав.

²³⁹ В Україні кількість УБД і сімей загиблих може зрости до 5 мільйонів, – міністерка у справах ветеранів Лапугіна. Новини Еспресо. URL: <https://espreso.tv/v-ukraini-kilkist-ubd-i-simey-zagiblikh-mozhe-zrosti-do-5-milyoniv-ministerka-u-spravakh-veteraniv-laputina>

Виклад основного матеріалу

Поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» взаємопов'язані, але відмінні. Соціальний захист охоплює ширший спектр послуг, спрямованих на покращення соціальних умов індивідів, тоді як соціальний захист стосується конкретних механізмів, таких як пенсії та соціальні виплати, що надаються державою. Разом вони утворюють систему, яка забезпечує права громадян, зокрема УБД, у різних сферах, таких як охорона здоров'я, працевлаштування та реабілітація.

Незважаючи на правові гарантії, реалізація соціального захисту учасників бойових дій стикається з кількома проблемами. Законодавчі прогалини, недостатнє фінансування та неефективне використання ресурсів перешкоджають повній реалізації прав учасників бойових дій. Згідно з останніми дослідженнями, лише 55% учасників бойових дій вважають, що вони отримують належну фінансову підтримку через соціальні програми, причому багато хто вказує, що обіцяні державою пільги залишаються здебільшого декларативними²⁴⁰. Законодавча база, незважаючи на існування, часто забезпечує лише декларативний захист без ефективного забезпечення виконання, залишаючи багатьох ветеранів без належної підтримки.

Спробуємо з'ясувати сутність понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» та встановити співвідношення між ними, що дасть змогу визначити яке із понять є ширшим відносно інших, а яке є складовою того чи іншого поняття²⁴¹ (див. таб. б).

Термін «соціальне забезпечення» виник у Законі про соціальне забезпечення США 1935 року і з тих пір був прийнятий у всьому світі. Організація Об'єднаних Націй і Міжнародна організація праці дали визначили право на соціальне забезпечення як фундаментальне право людини. Однак в Україні перехід від централізованої планової економіки до

²⁴⁰ Соціальні програми. Опитування Міністерства соціальної політики України, *Міністерство соціальної політики України 2023 рік* URL: <https://www.msp.gov.ua/main/prescentr.html>

²⁴¹ Гупало О.Г., Шевчук Н.В. Особливості впровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Крим. екон. вісн. наук. журн.: у 2 ч. Херсон: Видавн. дім «Гельветика», 2012. 1(01) груд., 2012. Ч. I. С. 133–137

ринково-орієнтованої системи зумовив необхідність реформ у політиці соціального захисту для приведення у відповідність з міжнародними стандартами.

Конституція України закріплює право на соціальний захист, гарантує допомогу у випадку інвалідності, безробіття, старості. Проте правовій системі ще належить чітко визначити «соціальний захист» і «соціальне забезпечення», що призводить до плутанини в їх застосуванні. Науковці обговорювали питання про те, чи має бути пріоритетним соціальний захист чи соціальне забезпечення, при цьому деякі стверджували, що перше є більш комплексним.

Соціальний захист – це широка система, що включає соціальне забезпечення, страхування та стандарти, що забезпечують добробут громадян. У більш вузькому розумінні соціальне забезпечення зосереджується на фінансовій допомозі окремим групам, включаючи ветеранів і УБД.

Автор	Визначення автора
1	2
Баранник Л. Б. ²⁴²	«Закон про соціальний захист США» (1935 р), який законодавчо закріпив новий для цієї країни інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності та безробіття як «соціальний захист»
Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права, ухваленому Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. ²⁴³	«соціальне забезпечення» – форма матеріального забезпечення непрацездатних громадян, держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, яке включає соціальне страхування
Конвенція міжнародної організації праці No 102 ²⁴⁴	проголошує право всіх громадян на соціальну допомогу незалежно від трудового стажу та розміру виплачених страхових внесків, виокремлюючи дев'ять напрямів, за котрими допомога повинна надаватися.
Конституція України ²⁴⁵	стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або

²⁴² Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2010. 276 с.

²⁴³ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042

²⁴⁴ Конвенція міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» No102 від 28.06.1952р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text

²⁴⁵ Конституція України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80..>

	тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.
Рабінович П. М. та Панкевич О. З. ²⁴⁶	вважають термін «соціальне забезпечення» більш вдалим, ніж «соціальний захист». Причини цього полягають в тому, що у процесі забезпечення прав і свобод людини «захист» є тільки одним із складових елементів. Крім цього, слово «захист» асоціюється з якоюсь тимчасовою дією, яка має закінчитись, як тільки мине загроза, між тим як «забезпечення» – це тривалий процес, який має сталий характер і не залежить від тимчасових життєвих ускладнень.
Наливайко І. ²⁴⁷	соціальний захист ветеранів та учасників бойових дій – це система економічних, органі-заційних і соціальних заходів, що здійснюються органами державної влади з метою підтримки учасників бойових дій та реалізації їхніх соці-альних прав.
Надточій Б. О. ²⁴⁸	відповідно до кодифікації Міжнародної Організація Праці (МОП) сучасне розуміння терміну «соціальне забезпечення» включає в себе такі поняття: соціальне страхування, соціальна допомога, державна допомога, що фінансується за рахунок податків; провідентиційні (ощадні) фонди
Мачульська О. Е. ²⁴⁹	соціальне забезпечення – це відносини щодо розподілу позабюджетних фондів соціального призначення і перерозподілу частини державного бюджету з метою задоволення потреб громадян у випадку втрати джерела до існування, понесення додаткових витрат чи відсутності необхідного прожиткового мінімуму з об'єктивних, соціально значимих причин

Таблиця 6. Огляд визначення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»
(Джерело: за результатами авторського узагальнення на підставі опрацювання наведених джерел)

Таким чином, з'ясована нами сутність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» дозволила нам встановити співвідношення між ними, яке сформулюємо таким чином: *соціальне забезпечення* – це окрема складова системи соціального захисту населення країни²⁵⁰.

Далі пропонуємо під терміном «*соціальний захист ветеранів та УБД системи МВС України та їх сімей*» розуміти систему економічних, організаційних і соціальних заходів, що здійснюються органами державної

²⁴⁶ Рабінович П. М. Соціальне право: деякі питання загальної теорії. Право України: наук. журнал. 2003. № 1. С. 104–107.

²⁴⁷ Наливайко І. Основні напрямки та підходи щодо соціально-ної реабілітації учасників бойових дій в сучасних збройних конфліктах. 2023. Ввічливість. Humanitas. No 4. 78–86

²⁴⁸ Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення. Урядовий кур'єр. 2003. № 34. С. 32.

²⁴⁹ Мачульська О.Е. Право соціального забезпечення. Київ : Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку, 1997. 208

²⁵⁰ Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне за-безпечення» в законодавстві України. Юридична наука і практика. 2011. № 2. С. 90–95.

влади і органами місцевого самоврядування з метою їх підтримки та реалізації їхніх соціальних прав²⁵¹.

Приблизно 30% державного соціального бюджету виділяється на різні форми соціального забезпечення, причому учасники бойових дій та ветерани отримують близько 5% цих коштів²⁵². Тому соціальне забезпечення є складовою ширшої системи соціального захисту.

Україна докладляє зусиль для реформування системи оборони та приведення її у відповідність зі стандартами НАТО. Проте обмежені фінансові ресурси та нерівномірний розподіл фінансування продовжують перешкоджати належній підтримці ветеранів та учасників бойових дій. Опитування показують, що близько 62% ветеранів повідомляють про труднощі з доступом до медичних послуг, тоді як 48% мають проблеми з працевлаштуванням після служби в армії²⁵³.

Розширення правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій залишається пріоритетом для забезпечення їх добробуту та інтеграції у цивільне життя. Механізми соціального захисту та соціального забезпечення мають важливе значення для забезпечення прав ветеранів та УБД в Україні. Хоча законодавча база існує, значні прогалини в імплементації та забезпеченні необхідно усунути. Комплексний підхід, який поєднує правові реформи з фінансовою та інституційною підтримкою, має вирішальне значення для забезпечення того, щоб ветерани та учасники бойових дій отримували захист, на який вони заслуговують.

Правовий механізм – це явище, врегульоване правовими нормами, спрямованими на регулювання конкретних методів, які складають його основу і вважаються елементами механізму. Ці норми допомагають спрямувати механізм на досягнення однієї чи кількох визначених цілей у рамках встановлених процедур. Кожен правовий механізм можна розглядати

²⁵¹ Босак Х.З. Щодо вдосконалення соціального захисту співробітників органів внутрішніх справ України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 4. 2023. С. 154-166.

²⁵² Статистичний збірник. Державний бюджет. Міністерство фінансів України, 2023 URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>

²⁵³ Фонд підтримки ветеранів, звіт за 2023 рік. Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/category/141-veteranskiy-fond>

як інструментарій права, який використовується для отримання якісного результату. Наприклад, «механізм підтримки» або «механізм захисту» визначає свій зміст і використовує спеціальні засоби, спрямовані на досягнення поставлених цілей. Механізми захисту прав людини, як вид правового механізму, прийнято поділяти на міжнародний і національний рівні.

Міжнародні механізми захисту прав людини включають міжурядові органи та організації, які працюють над впровадженням або відновленням міжнародних стандартів прав людини у разі їх порушення. Ці механізми спираються на відповідні міжнародно-правові норми. З іншого боку, національні механізми відрізняються в різних країнах, тоді як міжнародні механізми застосовуються універсально, незалежно від громадянства чи національності.

Прикладом системи міжнародного захисту є Європейський суд з прав людини, який лише у 2022 році розглянув понад 45 500 заяв, значна частина яких стосувалася України²⁵⁴.

Національні механізми захисту прав людини описуються в юридичній літературі кількома способами:

- як система дій, спрямованих на захист прав людини;
- як частина системи захисту прав людини або як заходи, спрямовані на відновлення порушених прав.

В Україні основним каналом забезпечення захисту прав є конституційна система органів, таких як суди та омбудсмени. За даними Міністерства юстиції України, у 2023 році було подано понад 12 000 скарг про порушення прав людини, що свідчить про зростаючу залежність від національних органів для правового захисту²⁵⁵.

Захист прав особи передбачає державний примус до відновлення порушених прав і виконання юридичних обов'язків. Ця правова діяльність

²⁵⁴ У 2023 році ЄСПЛ постановив 130 рішень у справах проти України: про що ці справи Центр демократії та верховенства права URL: <https://cedem.org.ua/news/yeuropeiskyi-sud-2023/>

²⁵⁵ Звіт за 2023 рік. Міністерство юстиції України, 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/zvitnist>

тісно пов'язана із застосуванням адміністративних заходів, які органи державного управління використовують для забезпечення відповідності. Законодавча база також підкреслює важливість громадських організацій у захисті прав ветеранів війни. Ці групи відіграють вирішальну роль у заповненні прогалин, залишених державними органами, особливо в службах адвокації та психологічної підтримки.

Громадські організації, такі як Ветерани України, зареєстрували понад 150 000 учасників як бенефіціарів своїх програм підтримки, забезпечуючи комплексну роботу з ветеранами, які потребують допомоги²⁵⁶.

Механізми захисту в українському законодавстві класифікуються відповідно до галузей права, наприклад, цивільні права або права захисту споживачів. Сам механізм складається з таких елементів, як право на захист, процес пошуку відшкодування та система органів, відповідальних за розгляд позовів. Кожен елемент відіграє певну роль у забезпеченні відновлення правового статусу осіб після порушення прав.

Механізм захисту прав ветеранів війни є різновидом національного механізму захисту прав, спеціально створеного для тих, хто пожертвував своїм здоров'ям заради захисту країни. Це – забезпечення доступу до медичної допомоги, реабілітаційних послуг, соціальної підтримки, житла для ветеранів та учасників бойових дій після повернення з передової. За даними Міністерства у справах ветеранів України, з 2020 по 2023 роки понад 250 000 ветеранів отримали соціальну житлову підтримку, однак опитування вказують на те, що попит на допомогу з житлом продовжує зберігатися, особливо серед ветеранів-інвалідів²⁵⁷.

Усі правові механізми є системами, що складаються з взаємодіючих елементів. Що стосується ветеранського захисту, то структура включає нормативні акти, органи державного управління та місцевого

²⁵⁶ Фонд підтримки ветеранів, звіт за 2023 рік. Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/category/141-veteranskiy-fond>

²⁵⁷ Фонд підтримки ветеранів, звіт за 2023 рік. Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/category/141-veteranskiy-fond>

самоврядування та безпосередні засоби забезпечення ветеранської підтримки. Крім того, громадські організації виступають життєво важливими компонентами цієї структури, захищаючи інтереси ветеранів та посилюючи нагляд.

Основними особливостями механізму захисту ветеранів війни є:

1) *систематичний характер*: механізм складається з взаємопов'язаних елементів, таких як соціальні програми, медичне обслуговування, юридична допомога та підтримка зайнятості. Кожна частина відіграє свою роль у створенні цілісної системи, спрямованої на захист прав ветеранів. НСЗУ повідомила, що у 2022 році майже 80 000 ветеранів скористалися послугами психічного здоров'я, наданими в рамках державних програм, що свідчить про розширення уваги до психологічної реабілітації²⁵⁸;

2) *динамічний характер*: механізм розвивається, щоб задовольнити мінливі потреби та взаємодіє з іншими правовими та державними механізмами. Ця адаптивність має вирішальне значення у відповідь на триваючі конфлікти та зміну демографії ветеранів;

3) *внутрішня структура*: ця структура включає пенсійні системи, охорону здоров'я, правові норми та відповідальність за забезпечення добробуту ветеранів.

4) *мета та функції*: метою механізму є реалізація прав ветеранів, гарантованих законодавством. Це включає медичну допомогу, соціальні виплати, професійне навчання та забезпечення повернення ветеранів у суспільство. Громадський нагляд забезпечує відповідність, а спеціалізовані служби, такі як ветеранські ресурсні центри, допомагають подолати розрив між політикою та практикою;

5) *поетапне впровадження*: процедура передбачає звернення до відповідних органів, проходження судових процедур для відшкодування та забезпечення виконання рішень. Так у 2023 році понад 35 000 ветеранів

²⁵⁸ Безоплатна медична допомога в стаціонарі: що отримують пацієнти. Національна служба здоров'я України, 2022. URL: <https://nszu.gov.ua/formedia/presbriwing/bezoplatna-medichna-dopomoga-v-stacionari-shcho-otrimuyut-ра-368> (дата звернення: 10.10.2024).

подали справи, пов'язані з інвалідністю чи правами на житло, що свідчить про активне використання законних каналів для отримання прав²⁵⁹;

б) *контроль і відповідальність*: держава забезпечує дотримання через контролюючі органи, а порушники прав ветеранів притягуються до відповідальності. Організації правової допомоги також відіграють певну роль у притягненні влади до відповідальності за ненадання послуг;

7) *ефективність*: оперативне реагування на звернення ветеранів є критично важливим. Ефективність цього механізму залежить від технологічного прогресу, який спрощує додатки та доступ до послуг. Онлайн-платформа, запущена Міністерством у справах ветеранів, тепер дозволяє ветеранам дистанційно подавати заявки на понад 20 різних послуг, покращуючи доступність і пришвидшуючи вирішення їхніх заяв²⁶⁰.

Загалом адміністративно-правовий захист прав ветеранів передбачає скоординовану роботу державних органів і правових засобів, спрямованих на відновлення та реалізацію прав ветеранів. Залучення громадських організацій сприяє розширенню сфери захисту, забезпечує ветеранам своєчасну та всебічну підтримку.

Далі, зважаючи на мету наукового дослідження, пропонується виділити і дати характеристику суб'єктам захисту – ветеранам органів внутрішніх справ (далі – ветеранам ОВС) та членам їх сімей.

Встановлення органами внутрішніх справ в Україні статусу ветерана регулюється ст. 5 Закону «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист»²⁶¹ (див. Додаток А).

Ця нормативно-правова база визначає, що громадяни України визнаються ветеранами ОВС за кількох умов. Ці умови включають не менше

²⁵⁹ 35 000 ветеранів подали справи, пов'язані з інвалідністю чи правами на житло Міністерство оборони, 2024 URL: <https://www.mil.gov.ua/zvernennya-gromadyan/pub-reports/> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁶⁰ Цифрове майбутнє соціальної сфери: допомога, яку можна отримати просто і зручно. Міністерство соціальної політики України, 2023 URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24065.html> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁶¹ Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України 24 березня 1998 року № 203/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

25 років бездоганної служби (або 30 років у пільговому обчисленні), при цьому не менше 20 років у календарному обчисленні та вихід на пенсію або звільнення відповідно до законодавства. Крім того, статус ветерана можуть отримати особи, які отримали інвалідність внаслідок поранення, захворювання чи інших службових подій під час проведення антитерористичної операції чи оборони країни. Присвоєння такого статусу здійснюється відповідно до приписів, викладених в Інструкції про організацію роботи з підготовки документів для призначення (перерахунку) пенсій та з інших питань соціального характеру, затвердженої Наказом МВС України від 17.09.2018 р. № 760²⁶².

Відділ координації пенсійного забезпечення та соціально-гуманітарних питань відповідає за видачу посвідчень та нагрудних знаків «Ветеран органів внутрішніх справ», які є підтвердженням статусу та права на різні соціальні пільги, передбачені законодавством. Статус ветерана також можуть отримати особи, які отримали інвалідність (I та II групи) у зв'язку з проходженням військової служби або виконанням обов'язків в органах внутрішніх справ, зокрема в умовах бойових дій у зонах конфлікту, наприклад у Донецькій та Луганській областях. Наприклад, ветерани, які проходили службу безпосередньо в районі бойових дій або під час реалізації заходів національної безпеки у відповідь на збройну агресію російської федерації, мають право проходити за умови відповідності службовим вимогам.

Закон також розширює певні права для сімей загиблих ветеранів. Вдови або вдівці та члени сім'ї, які перебувають на їхньому утриманні, користуються різними пільгами, які оформляються адміністративними довідками. Необхідними документами для підтвердження статусу ветерана є заява, наказ про звільнення зі служби, документи, що посвідчують особу, довідка про непрацездатність, трудова книжка. Для забезпечення ефективного здійснення цих процесів у МВС створені регіональні сектори з

²⁶² Про організацію роботи з підготовки документів для призначення (перерахунку) пенсій та з інших питань соціального характеру: наказ МВС України від 17.09.2018 № 760. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/371407___692921 (дата звернення: 10.10.2024).

соціально-гуманітарних питань, які надають допомогу ветеранам та їхнім родинам у зборі необхідних документів та опрацюванні заяв.

Статтею 6 Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» передбачено 16 (шістнадцять) видів пільг, для ветеранів ОВС та членів їх сімей (*див. Додаток А*). Наприклад, безоплатне користування державними закладами охорони здоров'я, першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів, першочергове медичне обстеження, диспансеризація та госпіталізація, 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, тепла енергія та інші послуги) тощо²⁶³.

Ці ініціативи відображають постійне зобов'язання держави підтримувати ветеранів, зокрема працівників ОВС, шляхом забезпечення спрощених процедур та доступу до гарантованих законом пільг. Примітно, що кількість людей, які користуються програмами, пов'язаними зі статусом ветеранів, протягом останніх років неухильно зростала, лише у 2023 році понад 50 000 ветеранів отримали соціальну та медичну допомогу²⁶⁴. Таке нормативно-правове та процесуальне підґрунтя підкреслює важливість ролі органів внутрішніх справ у забезпеченні соціального захисту та благополуччя ветеранів та їх сімей, повній реалізації їхніх прав у повільний період.

Другою категорією суб'єктів захисту, відповідно до мети дослідження, слід розглянути статус УБД, який при відповідних умовах можуть отримати працівники ОВС (*див. Додаток Б*).

Так згідно ст. 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових

²⁶³ Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України 24.03.1998. № 203/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁶⁴ Фонд підтримки ветеранів, звіт за 2023 рік. Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/category/141-veteranskiy-fond> (дата звернення: 10.10.2024).

підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ ЗСУ діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час²⁶⁵. А згідно ст. 4, вище зазначеного закону: «Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни»²⁶⁶. Тобто, учасників бойових дій – працівників ОВС також можна називати ветеранами.

Порядок отримання статусу УБД в Україні поліцейським регулюється кількома ключовими законодавчими актами та постановами. Відповідно до п. 19 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» поліцейські, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України під час проведення антитерористичної операції (АТО) або заходи з відсічі російській агресії в Донецькій і Луганській областях визнані учасниками бойових дій. Це включає їх безпосередню участь у зусиллях з національної безпеки та оборони, зокрема проти військової агресії російської федерації²⁶⁷. Крім того, п. 11 цієї ж статті поширює статус учасника бойових дій на поліцейських, які брали участь у розмінуванні. Це охоплює тих, хто бере участь у виявленні та знешкодженні вибухових речовин, а також тих, хто бере участь в операціях з розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) вибухонебезпечних предметів на території України, та особи, які на мінних тральщиках брали участь у траленні бойових мін у територіальних і нейтральних водах у воєнний і повоєнний час²⁶⁸.

Порядок надання статусу УБД детальніше викладено в постанові КМУ від 20.08.2014 р. № 413 (із наступними змінами). Ця постанова визначає порядок визнання УБД осіб, які брали безпосередню участь в АТО чи

²⁶⁵ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁶⁶ Там само.

²⁶⁷ Там само.

²⁶⁸ Там само.

бойових діях з питань оборони країни. МВС України Наказом від 23.05.2016 р. № 405 також встановило положення про Комісію Національної поліції, яка розглядає заяви поліцейських та інших працівників щодо отримання статусу УБД. Після затвердження статусу УБД видача посвідчень та нагрудних знаків регулюється Постановою КМУ від 12.05.1994 р. № 302²⁶⁹. Це забезпечує належне оформлення документів для ветеранів війни для отримання пільг, передбачених законодавством.

Як наслідок, Закон України «Про статус ветеранів війни, їх соціальний захист» містить велику кількість пільг, послуг та допомоги для ветеранів (понад двадцять). Розглянемо найбільш значущі. Право на отримання безкоштовних рецептів, лікарських препаратів, імунобіологічних препаратів, медичних засобів; 100% виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності незалежно від стажу роботи; абсолютне право на збереження робочого місця у разі скорочення чисельності працівників; спеціальне житло та земельні ділянки для особистої забудови, ведення садівництва та городництва, ремонт будинку та пільга на пальне. Цим же законодавством закладено правові основи для реалізації соціального партнерства у сфері захисту соціальних прав учасників бойових дій²⁷⁰. Цей процес має вирішальне значення для того, щоб ті, хто ризикував своїм життям, захищаючи Україну, отримували належне визнання та соціальний захист згідно із законом, зокрема медичну допомогу, житлову підтримку та пенсійне забезпечення.

Фінансові основи соціального захисту учасників бойових дій впливають із Бюджетного кодексу України²⁷¹ та Закону України «Про Державний бюджет України»²⁷². Фінансування коштів, виділених на ці цілі,

²⁶⁹ Порядок отримання статусу учасника бойових дій. Сайт МВС України. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/oos/poryadok-otrimannya-statusu-uchasnika-bojovih-dij> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁷⁰ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁷¹ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁷² Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#> (дата звернення: 10.10.2024).

здійснюється через програми, якими керують центральні та місцеві органи влади²⁷³.

Державна політика щодо ветеранів ОВС та УБД в Україні закладена в цільові державні та місцеві програми соціального захисту. Ці програми спрямовані на те, щоб ветерани ОВС та УБД, які служили нації, отримували справедливе ставлення та підтримку в різних сферах життя. Реалізація цих програм соціального захисту фінансується як з державного, так і з місцевих бюджетів із забезпеченням відповідних ресурсів для задоволення потреб ветеранів ОВС та УБД.

Уряд гарантує ветеранам ОВС та УБД рівні можливості в економічній, соціальній та політичній сферах. Це включає право на працевлаштування, де ветеранам ОВС та УБД надаються можливості, які відповідають їхнім професійним навичкам. Крім того, цільові програми соціальної адаптації допомагають ветеранам реінтегруватись у цивільне життя після служби в армії. Одним із ключових напрямків цих програм є збереження та зміцнення здоров'я ветеранів ОВС та УБД. Це гарантує, що ветерани можуть продовжувати вести активний і здоровий спосіб життя, сприяючи довгостроковому добробуту. Крім того, ветеранам надаються різноманітні пільги, компенсації та соціальні гарантії як під час роботи, так і під час виходу на пенсію. Це включає пенсійне забезпечення відповідно до національного законодавства, яке відіграє вирішальну роль у забезпеченні фінансового забезпечення ветеранів ОВС та УБД після закінчення служби.

У програмах також наголошується на покращенні житлових умов ветеранів ОВС та УБД шляхом адресної житлової підтримки та надання соціальних послуг, що задовольняють повсякденні потреби. Наприклад, пільги, пов'язані з житлом, включають субсидії на оренду житла, знижку на оплату комунальних послуг і навіть пріоритет у виділенні житла для потребуючих.

²⁷³ Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181.

Таким чином, в Україні захист ветеранів ОВС та УБД здійснюється шляхом:

– створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;

– організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;

– виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;

– надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я²⁷⁴.

При плануванні видатків на ветеранську діяльність за рахунок Державного бюджету Урядом виділяються цільові субвенції в громади на фінансування державної ветеранської політики в Україні, тобто на виконання цільових програм щорічного соціального і правового захисту ветеранів ОВС та УБД. Переконливим прикладом того, як місцеве самоврядування може ефективно реалізовувати програми підтримки ветеранів, є м. Кривий Ріг. У квітні 2024 року Криворізька міська рада підбила підсумки роботи у ветеранській справі та прийняла Комплексну програму підтримки захисників України та їх сімей на 2024-2028 р.р. Ця програма включає 10 основних розділів і 70 різноманітних заходів, що охоплюють соціальну, медичну, реабілітаційну, освітню, спортивну та культурну сфери. Це підкреслює відданість міста цілісній інтеграції ветеранів у цивільне життя.

Офіс «Я-Ветеран» у Кривому Розі – один із перших в Україні, який надає понад 617 видів послуг ветеранам та їх родинам за принципом «єдиного вікна». На сьогоднішній день надано понад 12 тис. послуг. Крім

²⁷⁴ Див.: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

того, місто випустило понад 4700 карток «Я-Ветеран», які надають знижки від 5% до 42% у 230 закладах міста²⁷⁵.

Серед інших важливих ініціатив – надання безкоштовного доступу до басейну для ветеранів та їхніх сімей, що скористалося майже 1000 сімей. Правова допомога надається також через офіс «Я-Ветеран», де близько 300 ветеранів отримали безоплатну правову допомогу. Ветерани можуть навіть отримати доступ до послуг, не виходячи з дому чи лікарні, завдяки послугі «Мобільний адміністратор». Місто надає пріоритет добробуту сімей військовослужбовців, організовуючи літні табори для дітей військовослужбовців. Лише у 2024 році 1000 дітей мали можливість відвідувати ці табори. Кривий Ріг також активно популяризує ветеранський спорт, наприклад, Сімейні ігри ветеранів, де зараз займаються понад 2000 учасників. Крім того, ветерани можуть займатися арт-терапією в рамках проекту «Мистецтво нескорених» або записатися на різні навчальні програми, включно з ІТ-навмиками та курсами англійської мови. У фінансовому плані у бюджеті міста на 2024 рік на безпосередню підтримку УБД, сімей загиблих воїнів та захисників України передбачено 65 млн. грн. До середини року було виплачено майже 38 млн. грн. матеріальної допомоги, а з 2014 року на ветеранські програми місто витратило понад 1,159 млрд. грн.

Це свідчить про всебічну та постійну відданість міста покращенню якості життя ветеранів як через фінансову допомогу, так і через широкий спектр допоміжних послуг.

Комплексна програма підтримки захисників України та їх сімей у Кривому Розі на 2024-2028 роки – це детальна ініціатива, розроблена Департаментом соціальної політики міста (**Додаток В**). Вона спрямована на реалізацію низки взаємопов'язаних завдань, які забезпечують ветеранам комплекс послуг соціальної, медичної, освітньої та психологічної підтримки. Програма розрахована на п'ять років (2024-2028 р.р.) і була затверджена

²⁷⁵ У Кривому Розі пройшов «Круглий стіл» щодо всебічної допомоги криворізьким військовослужбовцям та ветеранам. *Кривий Ріг life*. URL: <https://krlife.com.ua/news/u-kryvomu-rozi-projshov-kruglyj-stil-shhodo-vsebichnoyi-dopomogy-kryvorizkym-vijskovosluzhbovcyam-ta-veteranam/> (дата звернення: 10.10.2024).

Криворізькою міською радою у квітні 2024 року. Вона спрямована на посилення підтримки тих, хто захищав суверенітет України, особливо у відповідь на повномасштабну збройну агресію російської федерації.

Програма надає комплексну підтримку низці бенефіціарів, зокрема:

- учасники бойових дій, які беруть участь у відсічі російської агресії;
- сім'ї загиблих або зниклих безвісти військовослужбовців;
- діти загиблих та інвалідів, а також бійців-добровольців, які брали участь у захисті України, але не мають офіційного статусу.

Програма спрямована на надання комплексних послуг, зокрема:

1) *соціальна та медична допомога*: це включає психологічне консультування та послуги з медичної реабілітації для ветеранів та їхніх родин;

2) *працевлаштування та підтримка бізнесу*: програми розроблені, щоб допомогти ветеранам повернутися до робочої сили або відкрити власний бізнес, сприяючи їхній економічній незалежності та реінтеграції в цивільне життя;

3) *житлово-комунальне господарство*: програма передбачає підтримку житлових потреб, включаючи можливі покращення та фінансову допомогу;

4) *джерела фінансування*: реалізація програми здійснюється переважно за кошти державного бюджету та бюджету територіальної громади Кривого Рогу, що забезпечує наявність ресурсів для забезпечення потреб ветеранів. Додаткове фінансування може надходити з інших джерел, якщо вони відповідають національному законодавству.

Ключові результати програми включають:

- покращення соціального захисту ветеранів та їх сімей;
- посилена підтримка при переході від військової служби до цивільного життя;
- відзначення ветеранських заслуг та вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців;

– посилення співпраці між місцевою владою, громадянським суспільством та ветеранськими організаціями для комплексного вирішення потреб ветеранів.

Контроль за виконанням програми доручено департаменту соціальної політики Криворізької міської ради. Щорічні звіти надаватимуться міській раді для відстеження прогресу, і за потреби можуть бути внесені коригування на основі змін у законодавстві чи нових потреб.

Ця програма підкреслює проактивний підхід м. Кривий Ріг до надання сталої та структурованої підтримки захисникам України, підкреслюючи прихильність міста до благополуччя ветеранів та успішної реінтеграції в суспільство. Це відображає комплексну відповідь на триваючий конфлікт, гарантуючи, що ветерани та їхні родини отримають турботу та ресурси, необхідні для повноцінного життя.

Висновки

Механізм адміністративно-правового захисту прав ветеранів війни і учасників бойових дій – це система правових, організаційних та інших засобів, які спрямовані на захист прав ветеранів війни на рівні публічних органів управління. *Основна мета механізму* – забезпечення відновлення порушених прав ветеранів війни і учасників бойових дій та охорона їх прав в майбутньому. Це досягається за допомогою спеціальних правових норм, організаційних заходів, механізмів контролю за дотриманням прав ветеранів і учасників бойових дій та відповідальності за порушення цих прав²⁷⁶.

Складовими цього механізму, на нашу думку, є:

– норми права, система законів та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають права ветеранів війни і УБД;

– об'єкт, суспільні відносини, що виникають під час реалізації ветеранам війни і учасникам бойових дій права на різноманітні види підтримки та соціального захисту, такі як пенсійне забезпечення,

²⁷⁶ Погосян Р. Е. Поняття та елементи механізму адміністративно- правового захисту прав ветеранів війни *Наукові записки. Серія: Право.* 2023. № 14 С. 152–156.

безкоштовне медичне обслуговування, психологічну та медичну допомогу, працевлаштування, житло та інші соціальні пільги;

– суб'єкти, тобто організаційно-структурні формування, що становлять систему органів та установ, а також інших інститутів на які покладено захист прав ветеранів війни;

– юридичні засоби забезпечення реалізації відповідного права, які передбачають розгалужену систему правових прийомів, що використовуються державою для надання пільг та допомоги ветеранам війни і учасникам бойових дій. Ці засоби можуть включати пенсійне забезпечення, соціальні пільги, підтримку у працевлаштуванні, надання медичної допомоги та реабілітації, психологічну допомогу, надання вільного доступу до інформації про охорону здоров'я та інші заходи, спрямовані на забезпечення повноцінного життя ветеранів війни і учасникам бойових дій та їхню соціальну інтеграцію²⁷⁷.

З метою удосконалення нормативно-правових механізмів державного управління у сфері соціального захисту УБД, пропонується залучати до розробки законодавчих актів такі організації, як громадські та ветеранські об'єднання, спілки, інші соціальні партнерства.

Незважаючи на створення в Україні Міністерства у справах ветеранів, яке відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, підтримкою ветеранів займаються 22 органи виконавчої влади. Ця фрагментована структура призводить до складних, неефективних процесів надання послуг із нечіткими процедурами, тривалим часом очікування та труднощами з отриманням пільг для ветеранів та їхніх сімей. Відсутність централізованого відділу, який займається обслуговуванням ветеранів, свідчить про високу бюрократизацію, погану міжвідомчу координацію та відсутність чітко визначених обов'язків, що зрештою заважає системі соціального захисту надавати необхідну підтримку демобілізованим ветеранам, які повертаються до цивільного життя.

²⁷⁷ Там само.

Система соціального захисту ветеранів загалом поділяється на дві ключові складові:

- фінансову підтримку (наприклад, пільги та виплати);
- соціальні послуги (включаючи психологічну підтримку, медичне обслуговування та реабілітацію).

Публічний дискурс часто зосереджується на достатності фінансових пільг, ставиться під сумнів, чи відповідають вони реальним потребам ветеранів, а також наявність таких ресурсів, як це передбачено правовими нормами. Проте про ефективність соціальних служб, які мають на меті допомогти ветеранам відновити здатність самостійно задовольняти свої потреби, говорять рідше. Ці послуги мають життєво важливе значення для того, щоб допомогти ветеранам не лише справлятися з життєвими труднощами, а й підтримувати гідну якість життя.

Для покращення доступу ветеранів до соціальних послуг та оптимізації надання послуг необхідний більш скоординований підхід між державними органами та місцевими адміністраціями. Можна розглянути кілька потенційних кроків:

1) *співфінансування соціальних послуг*: слід вивчити державне співфінансування основних соціальних послуг, особливо тих, які вважаються базовими, таких як охорона здоров'я та реабілітація. Цього можна досягти за рахунок асигнувань з державного бюджету чи субвенцій, що забезпечить більш сталу фінансову підтримку ветеранів;

2) *обмін даними та доступ*: місцевим органам влади потрібен доступ до вичерпних даних про кількість ветеранів та інвалідів у їхніх громадах, щоб правильно планувати соціальні послуги. Цього можна досягти за допомогою даних Єдиного реєстру ветеранів війни та інших державних баз даних, наприклад Пенсійного фонду України. Покращений обмін даними сприятиме кращому плануванню послуг на місцевому рівні;

3) *оцінка потреб громади*: громади повинні бути обладнані для більш ефективної оцінки потреб свого населення, особливо для маргіналізованих

груп, таких як ветерани-інваліди. Це може включати спеціалізоване навчання для місцевих посадових осіб, а також фінансову підтримку для проведення поглибленої оцінки потреб;

4) *безбар'єрна інфраструктура*: Для підтримки ветеранів вкрай важливий розвиток безбар'єрної соціальної та транспортної інфраструктури. Такі проекти, як «Соціальне таксі», яке забезпечує спеціалізованим транспортом для ветеранів-інвалідів, потрібно нарощувати, починаючи зі створення інклюзивних містобудівних планів;

5) *професійна підготовка соціальних працівників*: для соціальних працівників слід запровадити навчальні програми, щоб покращити їхню здатність спілкуватися з ветеранами, особливо з тими, хто страждає на посттравматичний стресовий розлад або інші психологічні проблеми, пов'язані з бойовими діями. Це також може включати програми для психологів і психотерапевтів, що гарантує наявність надійної мережі професіоналів, готових допомогти ветеранам та їхнім родинам;

6) *психологічна підтримка та профілактика професійного вигорання*: забезпечення доступу до психологічної допомоги для ветеранів та їхніх родин, а також для соціальних працівників, які їх підтримують, є надзвичайно важливим. Громади повинні мати доступ до спеціалістів із психічного здоров'я, які навчені працювати з ветеранами. Крім того, важливою є боротьба з емоційним вигоранням серед соціальних працівників за допомогою програм консультування та підтримки;

7) *дорожня карта ветеранської служби*: для ветеранів слід створити чітку, покрокову дорожню карту, яка б окреслювала пільги та послуги, на які вони мають право, починаючи з моменту демобілізації. Це включало б професійні консультації щодо доступних соціальних послуг і того, як отримати до них доступ. Така система гарантувала б, що ветерани будуть добре поінформовані на всіх етапах їх повернення до цивільного життя;

8) *розвиток інклюзивних соціальних послуг*: уряд має продовжити розвиток пілотних соціальних послуг, адаптованих до конкретних потреб

ветеранів. Їх можна перевірити в різних спільнотах, щоб переконатися в їх ефективності, перш ніж поширювати їх на всю країну. Крім того, держава має співпрацювати з громадськими організаціями та асоціаціями ветеранів, щоб удосконалити ці послуги та адаптувати їх до місцевих умов.

Вирішуючи ці виклики, уряд може створити більш інтегровану та оперативну соціальну службу, яка відповідає різноманітним потребам ветеранів. Це не тільки покращить якість доступних послуг, але й забезпечить отримання ветеранами цілісної підтримки, необхідної для успішної реінтеграції в цивільне життя. Розширення участі громади та посилення потенціалу місцевих соціальних служб може значно підвищити ефективність програм підтримки ветеранів.

Ці заходи разом із продовженням державних інвестицій у ветеранську допомогу сприятимуть розбудові більш надійної та ефективної системи підтримки тих, хто захищав Незалежність України.

§ 3.2. Нормативно-правове врегулювання механізмів соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України і членів їх сімей

Скрябін О. М.

Анотація. Підрозділ присвячений розгляду нормативно-правової бази в сфері соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України і членів їх сімей, основою якої є Конституція України, Закони України та підзаконні нормативно-правові акти. Визначені основні досягнення, проблеми, недоліки та запропоновані шляхи вдосконалення нормативно-правового врегулювання вказаної сфери.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, соціально-правовий захист, учасник бойових дій, ветеран, закон, система МВС України.

Вступ

Процес сучасного українського державотворення характеризується збільшенням уваги до проблеми формування поваги в суспільстві до осіб, які

захищали та захищають суверенітет, територіальну цілісність та незалежність України. Починаючи з 2014 року українські громадяни стали на захист держави, в зв'язку з початком антитерористичної операції на Сході України (далі – АТО), яка згодом була переформатована в операцію Об'єднаних сил (далі – ООС), а після 24 лютого 2024 року – в повномасштабне вторгнення російської армії.

Один із аспектів формування глибокої поваги до учасників бойових дій та ветеранів є створення системи соціально-правового забезпечення та її нормативно-правове регулювання. Система соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей реалізується шляхом надання їм низки соціальних прав, що дозволяє забезпечити захист їх прав та свобод.

Не дивлячись на те, що війна на території України триває вже 10 років, система соціально-правового забезпечення учасників бойових дій, ветеранів та членів їх сімей наразі не є повністю сформованою. Після початку повномасштабної війни росії проти України питання вдосконалення системи соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей набуло більшої нагальності через збільшення цієї категорії осіб в українському суспільстві.

В системі нормативно-правового регулювання соціально-правового забезпечення учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей існують певні прогалини та недоліки: «прогалини у нормативному регулюванні діяльності уповноважених державою органів, на які покладено обов'язки із забезпечення таких прав, відсутність контролю за їх наданням та забезпеченням, надання учасникам бойових дій низки пільг, що фактично мають декларативний характер і лише створюють видимість про захист з боку держави таких осіб тощо»²⁷⁸.

²⁷⁸ Спичка К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*, № 2. 2022. С. 171–181. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2336>.

Перелічені прогалини нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей призводять до неналежної реалізації прав та свобод цієї категорії громадян, внаслідок чого може знижуватися рівень довіри до влади та виникати напруженість у суспільстві.

Важливо зазначити, що окрім підвищення уваги до питання соціально-правового забезпечення учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей внаслідок внутрішніх процесів в Україні, це питання актуалізується і через зовнішньополітичні процеси – євроатлантичну та європейську інтеграцію української держави. Прагнення України долучитися до НАТО та ЄС вимагають посилити увагу до системи нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей, із врахуванням норм та стандартів Північноатлантичного Альянсу.

Розбудова нової системи соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей – це одне із основних завдань української держави, яке реалізується наразі досить активно. При цьому, запроваджені зміни є фрагментарними та не мають комплексного характеру. Як зазначає Н. Хортюк «через запроваджені фрагментарні зміни, система соціальних гарантій військовослужбовців все ще не має комплексного характеру та переважно не відповідає викликам сьогодення»²⁷⁹.

Перелічені проблеми та виклики, поставлені перед країною, потребують більш глибоко науково-теоретичного аналізу нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей.

²⁷⁹ Хортюк Н.Д. Правове регулювання соціальних гарантій військовослужбовців за трудовим законодавством України: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, Харків, 2024. 200 с. – С. 79.

Вдосконалити систему соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей та вирішити наявні проблеми в цій системі можливо шляхом вдосконалення нормативно-правового врегулювання зазначеної сфери.

Виклад основного матеріалу

З 2014 року в Україні почали з'являтися нові категорії громадян, які потребують соціально-правового захисту:

- з 2014 року по 2018 рік – учасники АТО;
- з 2018 року по 2022 рік – учасники ООС;
- після 24 лютого 2024 року – учасники бойових дій, коло яких було розширено.

Так, в Україні було запроваджено воєнний стан Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022²⁸⁰, після чого були запроваджені законодавчі зміни щодо визначення кола осіб, які визнаються ветеранами та учасниками бойових дій.

Законом України від 15.03.2022 № 2121-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій»²⁸¹ визначено, що учасниками бойових дій є добровольці Сил територіальної оборони, особи, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади та особи, які брали участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, внаслідок військової агресії російської федерації проти України²⁸².

²⁸⁰ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

²⁸¹ Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій: від 15.03.2022 № 2121-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>.

²⁸² Див. Спицька К. 2022. (С. 172).

Система соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей визначається нормами та положеннями законодавства. Специфіка та особливості соціально-правового захисту цієї категорії громадян обумовлені тим, що учасники бойових дій та ветерани мають право на задоволення власних соціальних потреб та гарантії соціального захисту, що регламентоване спеціальним законодавством.

Нормативно-правова складова соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей включає «процедуру створення, реалізації та дотримання норм права суб'єктами управління та об'єктами управління, розробку й упровадження належного нормативно-правового забезпечення організаційних, правових, соціально-економічних, медичних та інших гарантій УБД»²⁸³.

Саме за допомогою нормативно-правової складової вказаного механізму відбувається реалізації прав та інтересів суб'єктів та об'єктів управління, які спрямовані на соціально-правовий захист ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей.

«За юридичною силою, нормативно-правові акти у сфері соціального захисту учасників бойових дій поділяються на закони та підзаконні нормативно-правові акти (Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, і т.д.)»²⁸⁴.

Нормативно-правові засади соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей являють собою «сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя»²⁸⁵.

²⁸³ Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні: дис. док. філософії. 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків, 2021. 296 с. (С. 77).

²⁸⁴ Див.: Спицька К., 2022. (С. 173).

²⁸⁵ Див.: Хортюк Н. Д., 2024. (С. 80).

Зважаючи на це, доцільно розглядати відповідні нормативно-правові акти, зважаючи на їх юридичну силу. «Саме юридична сила нормативно-правового акта визначає місце, яке він посідає в ієрархічній (вертикальній) структурі чинного законодавства»²⁸⁶. В цьому аспекті доцільно зазначає Б. Шамрай, що «правові норми, що закріплюють гарантії прав та свобод людини і громадянина містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили»²⁸⁷.

Тому система нормативно-правових актів характеризується наявністю чіткої ієрархічної структури, що «визначає місце окремого законодавчого акту, яке він посідає – починаючи з міжнародно-правових актів, основні засади яких знаходять своє відображення у Конституції України, надалі закріплюється в законах України, а також у підзаконних нормативно-правових актах»²⁸⁸.

Конституція України є основним законом, який регламентує реалізацію соціально-правового захисту учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей. Гарантії соціального захисту вказаної категорії громадян зазначені у ст. 17 Конституції України: «держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у ЗСУ та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей»²⁸⁹.

У ст. 46 Конституції України зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також

²⁸⁶ Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128–131.

²⁸⁷ Шамрай Б. М. Нормативно-правове закріплення гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України «Право та державне управління»*. 2014. № 1. С. 56–62. (С. 57).

²⁸⁸ Див.: Хортюк Н. Д., 2024. (С. 80).

²⁸⁹ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом»²⁹⁰.

Саме ці положення Конституції України щодо соціально-правового захисту є нормативно-правовою основою для інших законодавчих актів в цій сфері. Найвищу юридичну силу має саме Конституція України. «Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Її норми є нормами прямої дії і гарантують захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі соціальний захист військовослужбовців безпосередньо на підставі норм Конституції України»²⁹¹.

Соціально-правовий захист ветеранів ,учасників бойових дій та їх сімей – це функція (діяльність) держави, спрямована на «встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності та статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі»²⁹².

Важливим нормативно-правовим актом, що регламентує систему соціально-правового захисту учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»²⁹³.

Основними гарантіями соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей є наступні: ««військовослужбовці користуються усіма правами і свободами

²⁹⁰ Див. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

²⁹¹ Долинна А., Колесник О. Соціально-правовий захист військовослужбовців: міжнародно-правовий аспект. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Вип. 1 (19). С. 809–816. (С. 812).

²⁹² Там само.

²⁹³ Закон України Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації»²⁹⁴.

Цей Закон встановлює єдину систему соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей, гарантує сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни в політичній, соціальній та економічній сферах.

В п. 2 ст. 15 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» «передбачено нарахування одноразової грошової допомоги мобілізованим військовослужбовцям, яка повинна виплачуватись у день демобілізації. Також даним Законом передбачене право на виплату одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця або втрати працездатності. При цьому варто зазначити, що розмір допомоги не залежить від військового звання, посадового окладу та вислуги років військовослужбовця»²⁹⁵.

Окрім цього, цей Закон закріплює наступні соціально-правові гарантії для військовослужбовців, ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей:

- «збереження страхового та трудового стажу;
- право на призначення пенсії на пільгових умовах;
- матеріальне та грошове забезпечення;
- право на соціальну та професійну адаптацію;
- продовольче та речове забезпечення;
- право на додаткову винагороду під час дії воєнного стану;
- право на відпустки; на охорону здоров'я, медичну допомогу та санітарно-курортне лікування;
- забезпечення житловими приміщеннями;

²⁹⁴ Див.: Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

²⁹⁵ Див.: Спицька К., 2022. (С. 174).

- право на освіту;
- пільги, зокрема, на безоплатний проїзд та компенсації, наприклад, грошову компенсація за тимчасовий піднайом (найом) житла;
- право на пенсійне забезпечення і допомогу;
- призначення і виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності;
- відшкодування заподіяної моральної і матеріальної шкоди;
- забезпечення соціальних гарантій членів сімей військовослужбовців»²⁹⁶.

Цей Закон також регулює питання соціальної та професійної адаптації ветеранів та учасників бойових дій. У ст. 8 вказаного Закону зазначається: «держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб.

У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням. Адаптація зазначеної категорії осіб провадиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, за рахунок бюджетних коштів»²⁹⁷.

Слід додати, що: «охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та

²⁹⁶ Див. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

²⁹⁷ Там само.

екологічної обстановки, які здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади»²⁹⁸.

Фінансова складова соціального забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей забезпечується Бюджетним кодексом України²⁹⁹ та Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік»³⁰⁰.

Наступним важливим нормативно-правовим актом, що регулює соціально-правове забезпечення учасників бойових дій, ветеранів та їх сімей є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»³⁰¹. В цьому Законі визначені особи, які визнаються ветеранами війни, безпосередніми учасниками бойових дій та учасниками війни. Норми цього Закону відносяться також до осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

Цей нормативно-правовий акт встановлює досить широкий ряд соціальних гарантій та пільг для ветеранів, інвалідів та учасників війни. Основне завдання цього Закону:

- «створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;
- організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;
- виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;
- надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я³⁰².

²⁹⁸ Там само.

²⁹⁹ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³⁰⁰ Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 10.10.2024)..

³⁰¹ Див.: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

³⁰² Там само.

В сфері пенсійного забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей основними нормативно-правовими актами є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»³⁰³ та Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»³⁰⁴.

Серед підзаконних нормативно-правових актів у сфері соціального захисту учасників бойових дій в Україні можна виділити акти Президента, центральних та регіональних органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування.

Це укази та розпорядження Президента, постанови уряду, накази міністерств і відомств, які займають у них особливе місце. Зокрема, йдеться про такі укази, які вийшли з 2014 року:

– «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності України»³⁰⁵;

– «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях»³⁰⁶;

– «Про заохочення військовослужбовців-учасників антитерористичної операції»³⁰⁷ та ін.

До категорії підзаконних актів про соціальний захист учасників бойових дій в Україні також входить перелік рішень уряду щодо покращення їх соціального захисту:

³⁰³ Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³⁰⁴ Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³⁰⁵ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014 р. № 405/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³⁰⁶ Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.11.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0013525-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³⁰⁷ Про заохочення військовослужбовців-учасників антитерористичної операції : Указ Президента України від 19.05.2014. № 480/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480/2014#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

– «Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність як внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення»³⁰⁸;

– «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях» та «Про жертви нацистських переслідувань»³⁰⁹ тощо.

Ще один закон, який регулює соціально-правове забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей – Закон України «Про Збройні Сили України»³¹⁰.

У ст. 16 цього закону встановлені гарантії, які стосуються «соціального і правового захисту військовослужбовців, резервістів та військовозобов'язаних, призваних на збори, членів їх сімей, працівників ЗСУ»³¹¹.

Відповідно до цієї статті Закону «держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців, резервістів, які виконують обов'язки служби у військовому резерві, та військовозобов'язаних, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, членів їх сімей, працівників ЗСУ, а також членів сімей військовослужбовців, резервістів та військовозобов'язаних, які загинули (померли), пропали безвісти, стали

³⁰⁸ Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-п#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³⁰⁹ Про жертв нацистських переслідувань : Закон України від 23.03.2000 № 1584-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1584-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³¹⁰ Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024)..

³¹¹ Див.: Закон України «Про Збройні Сили України», 1996.

особами з інвалідністю під час виконання службових обов'язків або постраждали у полоні в ході бойових дій (війни), в умовах надзвичайного стану чи під час виконання службових обов'язків за межами України в порядку військового співробітництва або у складі національного контингенту чи національного персоналу у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців, резервістів, які виконують обов'язки служби у військовому резерві, військовозобов'язаних, призваних на навчальні (або перевірочні) і спеціальні збори, та членів їх сімей здійснюється відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інших нормативно-правових актів.

Соціальний захист працівників ЗСУ забезпечується відповідно до законодавства про працю, про державну службу, інших нормативно-правових актів»³¹².

Останнім часом були впроваджені зміни щодо нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей, що дозволило покращити реалізацію прав даної категорії осіб.

Важливим досягненням в сфері соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей є «нормативне закріплення загального порядку організації соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей щодо: прав і свобод, пільг і соціальних гарантій, спрощення на порядок набуття статусу учасника бойових дій, покращення матеріального та медичного забезпечення»³¹³.

Також можна вважати досягненнями в сфері соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи

³¹² Там само.

³¹³ Шевченко Р. П. Державне регулювання соціального захисту ветеранів війни та членів їх родин: нормативно-правове забезпечення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 10. 2023. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.15> (дата звернення: 10.10.2024).

МВС України та їх сімей наступні: «По-перше, це можливість отримання грошової компенсації на придбання житла учасниками бойових дій та членами їхніх сімей. По-друге, вирішення питання щодо отримання статусу учасника бойових дій серед добровольців, що підкріплено бажанням органів публічної влади зняти соціальну напругу (попередити її виникнення) серед учасників добровольчих формувань, що не були включені до складу військових формувань або правоохоронних органів, унормованих законом, і не отримували соціальних пільг і державних гарантій. По-третє, прийняття Урядом Державної програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року»³¹⁴.

При цьому, в українському законодавстві не існує чіткого переліку суб'єктів (установ та організацій), які відповідають за реалізацію політики соціального захисту ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей. Тому важливо створити нормативно-правову базу, яка буде регулювати це питання.

Аналізуючи нормативно-правове забезпечення соціально-правового захисту ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей, слушно зазначає А. Кириченко: «основи нормативно-правового забезпечення захисту учасників бойових дій становлять Конституція України, відповідні закони, укази становлять Президента України та урядових рішень, програм органи регіонального та місцевого самоврядування. Регулюються сотнями нормативно-правових актів суспільні відносини у сфері соціально-правового захисту військовослужбовців та їх осіб сім'ї. Незважаючи на це, система

³¹⁴ Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2018 № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

соціального захисту учасників бойових дій зберігається і сьогодні неврегульованість на законодавчому рівні»³¹⁵.

Деякі сучасні вчені вважають, що положення нормативно-правових актів, які регулюють соціально-правове забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей, є декларативними.

На думку Н. Статівки «у першу чергу, потребують змін підходи та методи щодо дотримання і реалізації конституційних прав осіб з інвалідністю, у тому числі унаслідок війни (до яких прирівняні учасники бойових дій); потребують розв'язання нагальні проблеми даної категорії осіб, серед яких: доступність послуг, рівні можливості, у тому числі з урахуванням їх індивідуальних потреб, гостро стоять питання працевлаштування, включення у повноцінне життя суспільства»³¹⁶.

Потребують подальшого вдосконалення також наступні питання нормативно-правового забезпечення соціально-правового захисту ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей:

- «про страхування життя УБД;
- про затвердження державних цільових програм (щодо забезпечення реалізації права на житло, реінтеграції у громадянське суспільство), державних стандартів соціальної та психологічної реабілітації;
- запровадження дієвої системи кредитування УБД;
- реформування системи пільгового забезпечення. За межами правового поля залишаються питання щодо соціального захисту військовополонених УБД та гендерної рівності»³¹⁷.

В свою чергу М. Чорна зазначає, що наразі існують наступні питання, які потребують вдосконалення нормативно-правового врегулювання в

³¹⁵ Кириченко А. Нормативно-правові механізми забезпечення медико-соціального захисту учасників АТО в Україні. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2016. № 25, С. 435–444.

³¹⁶ Статівка Н. В. Соціально-економічне забезпечення реалізації держаної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2021. Вип. 1. С. 208–218. (С. 215).

³¹⁷ Див.: Гордієнко Є.П. 2021. (С. 86).

аспекті соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей:

- «захист прав, грошове забезпечення та визначення механізму виплати компенсацій сім'ям у разі загибелі учасника бойових дій;
- страхування життя та здоров'я військовослужбовців;
- затвердження програм медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій;
- реформування системи пільгового забезпечення;
- впровадження ефективної системи кредитування житла;
- затвердження програм соціального забезпечення учасників бойових дій, які демобілізувалися або закінчили контракт»³¹⁸.

На важливість соціального страхування ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей звертає увагу К. Спицька, зазначаючи, що «особливо актуальним для учасників бойових дій, враховуючи відомі ризики, пов'язані з їхньою участю у війні, можна назвати соціальне страхування»³¹⁹.

Наразі питання соціального страхування ветеранів та учасників бойових дій регулюють такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»³²⁰, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»³²¹, Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»³²². Але на думку Є. Гордієнко дане нормативно-правове забезпечення є недосконалим та його недостатньо³²³.

³¹⁸ Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Конституційне право*. 2019. Вип. 4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/29.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

³¹⁹ Див.: Спицька К., 2022. (С. 175).

³²⁰ Див.: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

³²¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³²² Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

³²³ Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 117–125. (С. 123).

Тому одним із важливих напрямів вдосконалення нормативно-правового забезпечення є створення механізму щодо надання допомоги в аспекті соціального страхування ветеранам, учасникам бойових дій та їх сім'ям спільними зусиллями державної, регіональної та місцевої влади.

Недосконалості та проблеми соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей аналізує Р. Шевченко. На основі даних опитувань даної категорії осіб вчений стверджує, що основна проблема соціально-правового забезпечення – це отримання послуг та пільг ветеранами, учасниками бойових дій та їх сім'ями:

- «забезпечення автомобілями людей з інвалідністю внаслідок війни: з 27 респондентів, які зазначили при спробах скористатися цією пільгою автомобіль отримав лише один респондент;

- покращення житлових умов: 62% бажаючих не змогли скористатися цією перевагою головним чином тому, що відсутність фінансування. Респонденти також відзначили, що важко довести підстави для покращення житлово-побутові умови. Серед решти лише кожен десятий із тих, хто поставлений на чергу, станом на момент обстеження вдалося поліпшити житлові умови;

- безкоштовна участь у державних програмах професійна адаптація, курси підвищення кваліфікації та професійне навчання: 51% бажаючих не змогли скористатися цією пільгою в основному через відсутність необхідних курсів або відмову від участі на безкоштовних курсах;

- протезування людей з інвалідністю внаслідок війни: 40% бажаючих не змогли цим скористатися. Обслуговування в основному через незнання того, де воно доступне отримати або відмовитися від надання цієї послуги;

- залишення роботи під час скорочення або реорганізація підприємства, для працевлаштування при ліквідації підприємства, організації: не змогли скористатися цим правом переважно 40% бажаючих через вимушене звільнення або відсутність документів, необхідних для нового працевлаштування;

– отримання безкоштовних ліків: 39% бажаючих не бажають змогли скористатися цією перевагою головним чином тому, що те, що аптека відмовилася надати ліки безкоштовно, або не було необхідних ліків, або лікарів відмовився виписати відповідний рецепт (мотивуючи це тим, що відповідачу все одно не буде надано ліки безкоштовно);

– санаторно-курортне лікування: 39% бажаючих не бажають скористалися цією послугою переважно через відмову безкоштовно надати путівку або через відсутність показань до такого лікування. Крім того, деякі респонденти вказали, що їм пропонували екскурсію в санаторій, до якого дуже далеко і важко дістатися;

– протезування зубів: 34% бажаючих ним не користувалися ця послуга в основному через відмову в наданні дана послуга в стоматологічному кабінеті, брак необхідні матеріали або не знаєте, де їх взяти обслуговування;

– першочергове відведення земельної ділянки: 32% заявників не змогли скористатися цією пільгове в основному через відсутність сайту в межах адміністративної одиниці, яка відповідає відповідачу, або відсутність будь-якої вільної ділянки, або відсутність землі бажаного призначення та площі відповідно до встановлених нормативів»³²⁴.

Окрім вказаних проблем, досить гостро стоїть питання безробіття серед ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України. Так, «серед ветеранів гостро стоїть проблема безробіття 19% опитаних шукають роботу. При цьому охоплення ветеранів послугами центрів зайнятості є високим 83% безробітних ветеранів звернулися до центрів зайнятості, 75% стоять на обліку в центрах зайнятості. Верховна Рада розглядає ряд законопроектів, спрямованих на їх вирішення, однак швидкість їх розгляду дуже низька»³²⁵.

На думку К. Спицької, вдосконалити нормативно-правове врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників

³²⁴ Див.: Шевченко Р. П., 2023.

³²⁵ Там само.

бойових дій та їх сімей можливо шляхом залучення громадських та ветеранських організацій, профспілок та інших сторін соціального партнерства до законотворчого процесу. «Як показує практика, їх члени досить ґрунтовно обізнані з усіма проблемними питаннями соціального захисту учасників бойових дій й готові запропонувати власні конструктивні підходи до їх вирішення»³²⁶.

Існуюча нормативно-правова база в сфері надання соціально-правового захисту ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей не є послідовною, цілісною, системною, вона не відповідає сучасним викликам.

Тому важливим кроком для вдосконалення нормативно-правового врегулювання соціально-правового захисту ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей буде систематизація нормативно-правових актів за наступними критеріями:

- 1) «за їх юридичною силою;
- 2) за галузевою належністю (загальні норми трудового законодавства та спеціальні норми, що регулюють соціальний захист та гарантії його реалізації військовослужбовців)»³²⁷.

При цьому, створюючи класифікацію нормативно-правових актів, які регулюють соціально-правове забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей варто звернути увагу на той факт, що один документ може належати до різних класів.

Підсумовуючи аналіз нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів та учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей, доцільно зазначити думку українських вчених: «аналіз наведених нормативних актів дає підстави стверджувати, що вони не відповідають дійсному стану суспільних відносин у цій сфері, чинним показникам у соціальній сфері, рівню мінімальних показників соціальних виплат у державі.

³²⁶ Див.: Спицька К., 2022. (С. 177).

³²⁷ Див.: Хортюк Н. В., 2024. (С. 94).

Також науковці зазначають, що «у законодавчих актах, що регулюють порядок створення і діяльність різних військових формувань, спостерігається дублювання правових норм, які містяться у Законі України Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Також у цих нормативних актах наявна велика кількість норм, чинність яких призупинена іншими законами»³²⁸.

Висновки

Внаслідок повномасштабної війни росії проти України питання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей досить гостро стоїть в українській державі. Останнім часом в Україні впроваджуються зміни в законодавстві, яке регулює сферу соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей. При цьому в нормативно-правових актах в цій сфері існують недоліки та прогалини, що призводить до зниження ефективності надання соціальних послуг та реалізації прав вказаної категорії осіб. Тому існує потреба вдосконалення нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей.

Визначено, що законодавча база щодо соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей складається з низки нормативно-правових актів, основним із яких є Конституція України. Також вказане питання регулюють такі нормативно-правові акти, як: Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про Збройні Сили України», в сфері соціального страхування Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), в сфері пенсійного забезпечення Закони України

³²⁸ Див.: Долинна А., Колесник О., 2024. (С. 8125).

«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», в фінансовій сфері Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». Окрім цього вказане питання регулюють спеціальні Укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України.

Не дивлячись на те, що існуюча нормативно-правова база в сфері соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей є досить широкою, залишається багато питань, потребуючих подальшого врегулювання. Однією із проблем існуючої законодавчої бази є відсутність систематизації нормативно-правових актів. Тому доцільно розробити чітку ієрархічну класифікацію нормативно-правових актів, які регулюють соціально-правове забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей за юридичною силою, за суб'єктами, за обсягом і типом дії поширення нормативно-правових актів.

Наступна проблема – декларативний характер нормативно-правової бази та відсутність контролю за наданням соціальних гарантій та реалізації прав ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей. Тому необхідно на законодавчому рівні розробити механізм контролю за реалізацією соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей.

Наразі законодавчо неврегульованими залишаються питання щодо зниклих безвісти та військовополонених, надання статусу ветерана війни та учасника бойових дій, впровадження стандартів надання соціальних послуг.

Ще одна проблема українського законодавства щодо соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей – це відсутність переліку установ та організацій, які реалізують соціально-правове забезпечення вказаної категорії осіб. Тому важливо розробити нормативно-правову базу, що регулюватиме вказане питання.

Підвищити ефективність соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей

можливо шляхом залучення до законотворчого процесу громадських та ветеранських організацій, профспілок та інших сторін соціального партнерства, які досить обізнані в сфері соціально-правового забезпечення вказаної категорії осіб та можуть запропонувати конструктивні рішення.

§ 3.3. Зарубіжний досвід та перспективи подальшого удосконалення механізмів соціально-правового забезпечення ветеранів і учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України і членів їх сімей

Устінова-Бойченко Г. М., Абдель Фатах А. С.

***Анотація.** У підрозділі розглядаються міжнародні підходи до соціально-правового забезпечення ветеранів і учасників бойових дій, зокрема, механізми соціального захисту в таких країнах, як Німеччина, Франція та США. Автори детально розглядають різноманітні доступні служби підтримки, які охоплюють фінансову допомогу, медичне обслуговування та реабілітацію для ветеранів, а також програми, розроблені, щоб допомогти їм перейти до цивільного життя шляхом перенавчання та працевлаштування. Значна увага приділяється законодавчій базі та розгортанню нових ініціатив підтримки, спрямованих на полегшення переходу від військової кар'єри до цивільної. Авторами зроблено висновки щодо можливого вдосконалення механізмів соціально-правового захисту ветеранів в Україні на основі зарубіжного досвіду.*

***Ключові слова:** соціально-правове забезпечення, ветерани, учасники бойових дій, права ветеранів, соціальні гарантії, захист ветеранів, соціальна підтримка, реабілітація.*

Вступ

Забезпечення соціальних прав та підтримка ветеранів і учасників бойових дій є ключовим завданням держави, особливо для представників підрозділів МВС України, які брали участь у захисті національної безпеки та порядку. Виходячи з реалій сьогодення, соціально-правовий захист цієї категорії громадян набуває особливої актуальності.

В умовах, що склалися, соціальний та правовий захист цієї категорії громадян є як ніколи актуальним. У багатьох країнах світу система соціального забезпечення ветеранів охоплює різні аспекти, зосереджуючись насамперед на фінансовій підтримці, яка включає пільги, адаптовані до їхніх

конкретних потреб. Ці системи часто підкріплюються ініціативами соціальної підтримки, які пропонують комплексне уявлення про благополуччя ветеранів, забезпечуючи їм доступ до основних послуг і фінансової допомоги. У короткостроковій перспективі нагальні потреби ветеранів, такі як медична, психологічна та юридична допомога, а також житло, вирішуються за допомогою цільових програм. Ця багатогранна стратегія підкреслює необхідність міцної структури, яка не тільки задовольняє нагальні потреби, але й закладає основу для середньо- та довгострокових систем підтримки. Для ефективного впровадження цих систем важливо мати чітке розуміння мінливих потреб ветеранів, що підкреслює важливість поточної реформи та адаптації політики, щоб залишатися актуальною та ефективною. Тому механізми соціальної та правової підтримки мають бути гнучкими та чуйними, щоб гарантувати ветеранам повну допомогу, на яку вони по праву заслуговують.

Соціальний захист ветеранів і співробітників підрозділів МВС України зазвичай є надійним, що відображає унікальні ризики та жертви, пов'язані з їхньою службою. Соціальна підтримка для цих осіб часто має різні форми, як фінансові, так і нефінансові. Основні форми надання соціального забезпечення передбачені Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист».

Виклад основного матеріалу

Відповідно до зазначеного Закону ветеранами військової служби, ОВС, НПУ, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України визнаються громадяни України:

1) які бездоганно прослужили на військовій службі, в ОВС, Національній поліції, податковій міліції, Бюро економічної безпеки України, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі

України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України 25 і більше років у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні) і звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства України або колишнього СРСР чи держав СНД;

2) особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби, служби у військовому резерві під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, чи при виконанні службових обов'язків по охороні громадського порядку, боротьбі із злочинністю та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

3) особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, одержаного в період проходження військової служби, служби в органах внутрішніх справ, НПУ, податковій міліції, Бюро економічної безпеки України, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, які мають вислугу військової служби і служби в органах внутрішніх справ, НПУ, податковій міліції, Бюро економічної безпеки України, державній пожежній охороні, Державній кримінально-виконавчій службі України, органах і підрозділах цивільного захисту, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України 20 років і більше;

4) військові пенсіонери, нагороджені медаллю «Ветеран Збройних Сил СРСР» за законодавством колишнього СРСР;

5) які бездоганно прослужили на військовій службі 20 і більше років у календарному або 25 та більше років у пільговому обчисленні і звільнені з військової служби у зв'язку з реформуванням ЗСУ.

Законом передбачені такі пільги, як:

1) безоплатне користування закладами охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, МВС України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань;

2) першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів;

3) першочергове медичне обстеження, диспансеризація та госпіталізація;

4) першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами;

5) переважне право на забезпечення санаторно-курортним лікуванням у санаторіях Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань ветеранам військової служби, органів внутрішніх справ, НПУ, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членам їхніх сімей з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, визначених КМУ;

6) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги), користування квартирним телефоном ветеранами військової служби, ветеранами органів внутрішніх справ,

ветеранами НПУ, ветеранами податкової міліції, ветеранами державної пожежної охорони, ветеранами Державної кримінально-виконавчої служби України, ветеранами служби цивільного захисту, ветеранами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і членами їх сімей, які проживають разом з ними, в жилих будинках усіх форм власності в межах норм, передбачених законодавством, або 50-відсоткова знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;

7) першочергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Позачергово забезпечуються житлом ветерани військової служби, які при звільненні з військової служби здали державним органам займане ними у військових містечках жиле приміщення та не були забезпечені іншим жилим приміщенням для постійного проживання та яким виповнилося 60 і більше років, а також сім'ям померлих ветеранів.

8) право на безоплатне отримання у власність займаного ними та членами їх сімей житла незалежно від розміру його загальної площі в будинках державного житлового фонду;

9) безоплатний проїзд і перевезення багажу ними та членами їх сімей при переїзді до вибраного місця проживання після звільнення з військової служби в порядку, що визначається КМУ та міжнародними договорами України;

10) безоплатний проїзд (туди і назад) у межах України один раз на рік залізничним транспортом у купейному вагоні швидкого чи пасажирського потягу або водним чи автомобільним транспортом міжміського сполучення для лікування та відпочинку у санаторіях та будинках відпочинку;

11) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі) за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду

– також електронного квитка, який видається на безоплатній основі, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів у межах України;

12) право на першочергове придбання квитків на всі види транспорту;

13) використання чергової відпустки за місцем роботи у зручний для них час, а також отримання додаткової відпустки без збереження заробітної плати терміном до 14 календарних днів на рік;

14) право на щорічну відпустку повної тривалості до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві, в установі чи організації;

15) право переважного залишення на роботі, на яку вони були зараховані вперше після звільнення з військової служби, при скороченні чисельності або штату працівників;

16) переважне право на вступ до гаражних, садово-городніх, житлових та інших кооперативів.³²⁹

Основні проблеми соціальних гарантій ветеранам МВС та їхнім родинам в Україні – недоліки законодавчої бази, відсутність єдиної системи надання соціальних послуг, та недостатнє фінансування. Тому вкрай важливо вивчити міжнародні практики, які могли б стати основою для посилення механізмів підтримки ветеранів в Україні. Для зміцнення системи соціальної та правової підтримки ветеранів в Україні необхідно ознайомитися з досвідом провідних країн, які створили ефективні механізми підтримки ветеранів та їхніх родин. Думки цих країн можуть дати цінні ідеї щодо реформування системи МВС в Україні. Система соціального захисту ветеранів Німеччини відрізняється своїм комплексним і добре організованим підходом, що робить її однією з найпередовіших у світі. Він пропонує ветеранам широкий спектр послуг, включаючи фінансову допомогу, медичне обслуговування та

³²⁹ Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 24.03.1998 р. № 203/98-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-вр#Text> (дата звернення: 02.10.2024).

програми реабілітації. Основою цієї системи є Соціальний кодекс Німеччини (далі – SGB)³³⁰, який визначає механізми соціальної підтримки для різних категорій населення, включно з ветеранами та Закон про посилення участі та самовизначення людей з обмеженими можливостями (Закон про федеральну участь (далі – BTHG))³³¹, – спрямований на покращення участі та самовизначення людей з інвалідністю.

Ветерани з інвалідністю отримують щомісячну пенсію, яка визначається залежно від ступеня втрати працездатності. Виплати встановлюються на основі встановлення ступені інвалідності. Додаткові виплати можуть бути призначені для ветеранів з високим ступенем інвалідності, що потребують постійного догляду. Зокрема виплачуються одноразові компенсації для ветеранів, які отримали серйозні поранення або мають хронічні захворювання, спричинені військовими діями. Пенсії можуть також бути призначені у випадку смерті ветерана, де члени сім'ї, включаючи вдову(-вця) та дітей, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника (ст. 46 SGB VI). Наприклад, вдови отримують до 70% від пенсії чоловіка, а діти – до 30% від цієї суми.³³²

Окремі питання, які стосуються пенсійних та соціальних виплат будуть регулюватися Законом про компенсацію солдатам і про реорганізацію закону про пенсійне забезпечення солдатів (Soldatenversorgungsgesetz, (далі – SEG)) який набуде чинності з 1 січня 2025 року. Відповідно до закону право на пенсію мають ветерани, які мають вислугу понад 5 років. Розмір пенсії визначається за рангом і вислугою років. Наприклад, офіцери, які пройшли 12 років служби, отримують базову пенсію, яка може бути підвищена додатковими виплатами за заслуги. Військовослужбовці, які отримали поранення під час виконання службових обов'язків, мають право на додаткову компенсацію та медичну допомогу, розмір якої залежить від рівня

³³⁰ Neuntes Buch Sozialgesetzbuch : of 23.12.2016 : as of 22 December 2023. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/BJNR323410016.html (date of access: 30.09.2024).

³³¹ Bundesteilhabegesetz : of 23.12.2016 : as of 2 June 2021. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bthg/BJNR323400016.html> (date of access: 30.09.2024).

³³² Die Versorgungsbezüge von Soldaten, Beamten und Hinterbliebenen im Überblick. *DBwV - Deutscher BundeswehrVerband*. URL: <http://surl.li/yasyha> (date of access: 30.09.2024).

інвалідності та тяжкості поранень. Ветерани можуть отримати до 50% основної пенсії як додаткову компенсацію³³³.

Ветерани також мають право на безкоштовне медичне обслуговування та реабілітаційні послуги, які включають фізіотерапію, психотерапію, лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та спеціалізовану допомогу у військових госпіталях. Уряд покриває витрати на охорону здоров'я, включаючи витрати на медикаменти, медичні процедури та операції, забезпечуючи ветеранам доступ до послуг у разі травм або захворювань, пов'язаних зі службою. Медична реабілітація спрямована на виявлення, зменшення або компенсацію інвалідності та запобігання її прогресуванню. Це включає підтримання психологічної стабільності та підвищення загальної працездатності (ст. 42 ВТНГ)³³⁴.

Однак у Німеччині ветерани, які потребують стандартної медичної допомоги, не пов'язаної з військовою службою, можуть отримати доступ до загальної системи медичного страхування. Це означає, що їхні медичні витрати покриваються державним (обов'язковим) або приватним медичним страхуванням, залежно від того, що вибрав ветеран. Згідно з державною системою медичного страхування пацієнти зазвичай сплачують близько 14,6% свого доходу. Проте певні медичні послуги можуть вимагати від ветерана додаткових платежів із власної кишені, наприклад, лікування зубів або протезування³³⁵.

Згідно зі ст. 27 SGB, медична допомога надається як ветеранам, так і членам їх сімей шляхом обов'язкового медичного страхування, яке покриває витрати, пов'язані з лікуванням, реабілітацією та профілактикою³³⁶.

Загальна система страхування в Німеччині покриває більшість стандартних медичних витрат для ветеранів, хоча деякі витрати все ще

³³³ Soldatenentschädigungsgesetz - Informationsseite. *Startseite - Bundeswehr*. URL: <http://surl.li/kgqxgk> (date of access: 30.09.2024).

³³⁴ Bundesteilhabegesetz : of 23.12.2016 : as of 2 June 2021. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bthg/BJNR323400016.html> (date of access: 30.09.2024).

³³⁵ Davis J. 7 Important Key Points to Understand German Health Insurance - Life in Germany. *Life in Germany*. URL: <https://lifeingermany.com/understand-german-health-insurance/> (date of access: 30.09.2024).

³³⁶ Neuntes Buch Sozialgesetzbuch : of 23.12.2016 : as of 22 December 2023. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/BJNR323410016.html (date of access: 30.09.2024).

можуть покривати пацієнти, залежно від обраного ними плану страхування та конкретної послуги, які їм потрібні. Федеральне агентство соціального забезпечення (Bundesamt für Soziale Sicherung) відіграє вирішальну роль в управлінні медичними послугами для ветеранів. Для тих, хто потребує тривалого догляду через службу, підтримка доступна у формі соціального догляду. Статті XI SGB окреслюють компенсацію за послуги з догляду вдома чи в спеціалізованих закладах. Крім того, виплати доступні для осіб, які доглядають за ветеранами вдома (ст. 37 SGB XI).³³⁷

Ветерани в Німеччині, які мають інвалідність або інші обмеження, що виникли під час служби, можуть отримати фінансову допомогу на адаптацію житла, щоб зробити його безбар'єрним. Це включає такі заходи, як установка пандусів, розширення дверних отворів для забезпечення доступу в інвалідних візках, а також адаптація ванних кімнат і кухонь для зручності використання людьми з обмеженими можливостями. Фінансувати ці програми допомагають різні гранти та субсидії від держави. Наприклад, згідно зі стандартом DIN 18040 доступне житло має відповідати певним критеріям, таким як безбар'єрні двері, доступні ліфти та спеціально розроблені приміщення³³⁸. Ця підтримка дає змогу ветеранам жити більш незалежно та комфортніше.

Якщо ветерани або їхні родини мають фінансові труднощі, вони можуть подати заяву на соціальну допомогу відповідно до ст. 19-23 SGB XII. Ця допомога може включати фінансову підтримку, а також допомогу на житло та основні потреби. Крім того, існують програми допомоги покупцям житла для ветеранів, які пропонують субсидії або спеціальні іпотечні кредити. Закони дозволяють ветеранам отримувати пільги на житло або фінансову допомогу на покупки залежно від їх соціального статусу. Федеральні програми спрямовані на покращення соціального житла шляхом фінансової підтримки штатів і муніципалітетів. Наприклад, починаючи з 2023 року федеральний уряд виділив 2,5 мільярда євро на підтримку соціального

³³⁷ Там само

³³⁸ DIN 18040 - Norm Barrierefreies Bauen. *DIN 18040 - Norm Barrierefreies Bauen.*
URL: <https://www.din18040.de/> (date of access: 30.09.2024).

житла, зокрема для вразливих груп населення, зокрема ветеранів³³⁹. програма KfW у Німеччині надає іпотечні кредити під низькі відсотки, спрямовані на те, щоб допомогти людям купити житло. Ветерани можуть отримати ці позики за пільговими ставками, зокрема через ініціативи, розроблені для молодих сімей та людей з низькими доходами. Наприклад, Баварія запровадила програму «WFB 2023», яка пропонує субсидії та вигідні кредити на купівлю чи будівництво житла. Ця програма спрямована саме на соціально незахищені верстви населення, включно з особами зі статусом ветеранів³⁴⁰.

Ключовим елементом німецької системи соціального захисту ветеранів є програма професійної перепідготовки, спрямована на допомогу військовослужбовцям у переході до цивільного життя. Метою ініціатив, спрямованих на участь у трудовій діяльності, є збереження, відновлення та гарантування залучення людей з обмеженими можливостями до робочої сили. Це включає надання допомоги у працевлаштуванні, професійне навчання, підтримку самозайнятості та різноманітні інші послуги, які сприяють інтеграції цих осіб на ринок праці (ст.ст. 49, 111 BTHG)³⁴¹.

Ця програма працює з 1960 року, у ній працює понад 1000 людей. В першу чергу він спрямований на військовослужбовців за контрактом зі строком служби від 4 до 20 років. Послуга перепідготовки не тільки допомагає з працевлаштуванням, але й покриває витрати, пов'язані з переїздом на нову роботу, полегшуючи адаптацію ветеранів до нових умов праці. Крім того, роботодавці, які наймають ветеранів, отримують компенсацію, якщо їхнім новим працівникам важко відразу досягти стандартів продуктивності, що стимулює наймання ветеранів і мінімізує фінансові ризики для бізнесу. Період перепідготовки може тривати від 7 до 36

³³⁹ Bundesministerium für Wohnen, Stadtentwicklung und Bauwesen. Förderprogramme des BMWBSB – Ein Überblick. *Bundesministerium für Wohnen, Stadtentwicklung und Bauwesen*. URL: <https://www.bmwbsb.bund.de/SharedDocs/topthemen/Webs/BMWBSB/DE/foerderprogramme-bmwbsb/foerderprogramme-bmwbsb-artikel.html> (date of access: 30.09.2024).

³⁴⁰ WFB 2023: 2330-B Wohnraumförderungsbestimmungen 2023 (WFB 2023) Bekanntmachung des Bayerischen Staatsministeriums für Wohnen, Bau und Verkehr vom 13. April 2023, Az. 31-4731.1-2-12 (BayMBl. Nr. 206) - Bürgerservice. *Bürgerservice*. URL: https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVV_2330_B_13734 (date of access: 30.09.2024).

³⁴¹ Bundesteilhabegesetz: of 23.12.2016: as of 2 June 2021. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bthg/BJNR323400016.html> (date of access: 30.09.2024).

місяців залежно від тривалості служби, що дає змогу застосувати індивідуальний підхід для підтримки різноманітних потреб військовослужбовців, які переходять на цивільну кар'єру³⁴². Така комплексна система підтримки підкреслює прагнення уряду Німеччини інтегрувати ветеранів у цивільну робочу силу, зрештою сприяючи їх довгостроковій економічній стабільності та соціальній реінтеграції.

Французька система соціального захисту для ветеранів має багату історію, яка сягає першої світової війни. Наприклад, після війни було створено Національне управління у справах ветеранів і жертв війни (ONAC-VG), яке продовжує функціонувати сьогодні, зосереджуючись на соціальному захисті та реінтеграції ветеранів³⁴³. У Франції існує своєрідне поняття *ancien combattant* (veteran), яке надає ветеранам значний статус і права, що робить систему підтримки ветеранів невід'ємною частиною національної соціальної політики.

Основним нормативним актом, що регулює права ветеранів на отримання військових пенсій і пільг для жертв війни є Кодекс військових пенсій по інвалідності та потерпілих від війни (CPMIVG)³⁴⁴. Він охоплює пенсії за інвалідність, що виникла в результаті служби, а також надання фінансової підтримки сім'ям загиблих ветеранів. Цей кодекс закріплює право на компенсацію за військові поранення, хвороби та інші наслідки служби. Ветерани мають право на пенсію, яка залежить від стажу роботи та тяжкості інвалідності. Вони також можуть претендувати на додаткові пільги для задоволення медичних і соціальних потреб, якщо їх інвалідність пов'язана з бойовими діями. Наприклад, ст. L121-1-L121-9 Кодексу визначають критерії для призначення пенсії військовослужбовцям, вказуючи, що ті, хто брав участь у бойових діях, мають право на особливий розрахунок пенсії. Їм

³⁴² Understanding the Veteran Readiness and Employment Program. *Military.com*. URL: <https://www.military.com/benefits/veteran-benefits/understanding-the-va-vetsuccess-program.html> (date of access: 30.09.2024).

³⁴³ Veteran policy since the First World War in France | Chemins de mémoire. Chemins de mémoire | Ministère des Armées. URL: <https://www.cheminsdememoire.gouv.fr/en/veteran-policy-first-world-war-france> (date of access: 30.09.2024).

³⁴⁴ Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre - Légifrance. *Légifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074068/ (date of access: 30.09.2024).

нараховується додаткова служба за кожен рік служби в умовах підвищеного ризику (наприклад, один рік бойової служби може зараховуватися як 1,5 роки для розрахунку пенсії).

Кодекс також надає окремі права на виплату пенсії військовослужбовцям, які втратили працездатність під час виконання службових обов'язків, з підвищенням виплат за рівнем інвалідності та можливістю призначення додаткової пенсії. Ветерани, які мають право на пенсію за вислугу років, можуть отримувати додаткові пільги, які визначаються рівнем участі в бойових діях та особливими умовами служби (наприклад, служба в районах підвищеної небезпеки). Крім того, ветерани мають можливість вийти на пенсію раніше стандартного пенсійного віку, враховуючи додатковий кредит за вислугу років, отриманий на особливих умовах (наприклад, ветеранам війни пенсійний вік може бути знижений на 5-10 років, залежно від їхньої ситуації)³⁴⁵.

У Франції великий акцент приділяється наданню медичної допомоги ветеранам. Французькі ветерани можуть отримати безкоштовні або субсидовані медичні послуги. У країні діє мережа спеціалізованих клінік і реабілітаційних центрів для ветеранів, які пропонують допомогу тим, хто зазнав фізичних або психологічних травм під час служби. Яскравим прикладом є Національний військовий госпіталь у Вал-де-Грас, який відомий своїм відділенням неврологічної реабілітації, яке обслуговує ветеранів із травмами центральної нервової системи.

Консультації та терапія для ветеранів, які перенесли посттравматичний стресовий розлад, є важливими компонентами системи підтримки. Психологічні служби пропонують як амбулаторне, так і стаціонарне лікування. Спеціальні програми включають групову терапію, когнітивно-поведінкову терапію та медикаментозне лікування, якщо це

³⁴⁵Titre II : DÉTERMINATION DU DROIT À PENSION D'INVALIDITÉ (Articles L121-1 à L125-11) - Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006074068/LEGISCTA0000031709171/#LEGISCTA0000031711461 (date of access: 01.10.2024).

необхідно. Окрім медичного обслуговування, ветерани можуть брати участь у програмах соціальної інтеграції, розроблених для того, щоб допомогти їм повернутися до цивільного життя. Ці програми включають курси з профорієнтації, діяльність з підвищення кваліфікації та допомогу в пошуку роботи. Наприклад, PTSD France надає різноманітні ресурси для ветеранів, які постраждали від посттравматичного стресового розладу, включаючи інформацію про симптоми, варіанти лікування та підтримку, доступну онлайн або по телефону³⁴⁶.

Додатково до традиційних методів лікування у Франції впроваджуються альтернативні підходи, такі як терапія за допомогою тварин (наприклад, іпотерапія). Ці програми вже діють у кількох військових госпіталях по всій країні та продемонстрували позитивні результати у зменшенні стресу та тривоги серед ветеранів.

Французька модель підтримки ветеранів також характеризується активним залученням ветеранських організацій до формування політики. Такі групи, як Національний союз комбатантів (UNC) і Національна федерація стародавніх комбатантів в Алжирі (FNACA), співпрацюють з урядом, щоб відстоювати інтереси ветеранів. Ця співпраця надає французькій системі унікальну здатність адаптуватися до потреб ветеранів.³⁴⁷

У США є комплексна система підтримки для ветеранів, яка стосується різних аспектів їхнього життя після військової служби. Ця система включає медичні послуги, фінансову допомогу, соціальні виплати, реабілітацію, навчання та працевлаштування. Департамент у справах ветеранів США (VA) головним чином відповідає за реалізацію програм для ветеранів, забезпечуючи реалізацію широкого спектру ініціатив відповідно до закону.

Одним із найбільш значущих законодавчих актів у США є GI Bill, який вперше був прийнятий в 1944 році (остання редакція Post-9/11 GI Bill, 2008

³⁴⁶ Site web pour les victimes de stress post-traumatique | PTSD France. *PTSD France*. URL: <https://ptsd-france.fr/> (date of access: 30.09.2024).

³⁴⁷ Understanding French Veterans Affairs: Key Policies and Support - Total Military Insight. *The Insurance Universe*. URL: <https://totalmilitaryinsight.com/french-veterans-affairs/> (date of access: 30.09.2024).

рік). Цей закон пропонує ветеранам значні освітні переваги, допомагаючи покрити витрати на навчання. відвідування коледжів, університетів, професійно-технічних училищ. Наприклад, ветеран, який відслужив принаймні 90 днів, може отримати повну оплату навчання в державному університеті разом із щомісячною стипендією на житло та підручники. Якщо вони обирають приватний навчальний заклад, вони можуть отримувати до 26 000 доларів США на рік для покриття витрат на навчання³⁴⁸.

Право на медичну допомогу та реабілітацію для ветеранів закріплено в Законі про реформування системи охорони здоров'я ветеранів від 1996. Він гарантує, що всі ветерани, які отримали поранення або захворіли під час служби, мають право на безкоштовну медичну допомогу³⁴⁹. До прийняття цього закону доступ до послуг охорони здоров'я VA був обмежений для ветеранів, які мали низькі доходи або інвалідність, пов'язану з їхньою службою. Завдяки новому законодавству всі ветерани тепер мають право на безкоштовні медичні послуги в державних лікарнях Вірджинії. Наприклад, ветеран, який отримав поранення під час війни в Іраку, може отримати безкоштовну стаціонарну та амбулаторну допомогу в будь-якому медичному центрі VA. Крім того, цей закон забезпечує лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших проблем психічного здоров'я, пов'язаних із військовою службою.

Система охорони здоров'я ветеранів у Сполучених Штатах вважається однією з найкращих у світі, багато в чому завдяки розгалуженій мережі лікарень і медичних центрів, якими керує Департамент у справах ветеранів. Понад 9 мільйонів ветеранів мають право на медичне обслуговування через VA, яке включає покриття як фізичних, так і психічних захворювань, таких як посттравматичний стресовий розлад та інші розлади, пов'язані зі службою. Програми VA також зосереджені на реабілітації ветеранів, які зазнали

³⁴⁸ Post-9/11 GI Bill (Chapter 33) | Veterans Affairs. *Veterans Affairs*. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/post-9-11/> (date of access: 30.09.2024).

³⁴⁹ Veterans' Health Care Eligibility Reform Act : of 20.03.1996 no. 3118 : as of 9 September 1996. URL: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/3118> (date of access: 30.09.2024).

фізичних або психічних травм під час служби. Ключовим компонентом цієї системи є Програма професійної реабілітації та працевлаштування (VR&E), яка допомагає ветеранам повернутися на роботу після служби. Ця програма передбачає навчання, консультації та підтримку в працевлаштуванні. Законодавчі рамки, що регулюють працевлаштування ветеранів, встановлені Законом про можливості працевлаштування ветеранів 1998 року. Цей закон надає ветеранам пріоритет у працевлаштуванні в уряді та вимагає від роботодавців віддавати перевагу найму ветеранів³⁵⁰.

Закон передбачає різні заходи, які допомагають ветеранам перейти на роботу, наприклад, професійне навчання, програми перепідготовки та консультування з питань кар'єри. Примітно, що ветерани, які претендують на роботу в державних установах, мають пріоритет перед цивільними кандидатами на аналогічні посади. Такий підхід допомагає ветеранам швидше звикнути до цивільного життя та отримати надійне джерело доходу. Крім того, ветерани мають доступ до ряду варіантів соціальної підтримки, включаючи пенсії, компенсації за травми, страхування життя та допомогу з житлом.

Пенсійна програма для ветеранів пропонує фінансову підтримку малозабезпеченим ветеранам віком від 65 років або особам з обмеженими можливостями, надаючи їм щомісячні пенсійні виплати. Програма страхування життя ветеранів призначена для захисту сімей ветеранів у разі їх смерті або інвалідності. Ветерани з низьким рівнем доходу, які досягли 65-річного віку, також можуть претендувати на пенсійні виплати від VA та можуть скористатися програмою субсидій на житло, щоб купити або орендувати житло за нижчою ціною. Фактично, майже 90% усіх кредитів на житло, забезпечених VA, видаються без попереднього внеску³⁵¹.

³⁵⁰ Veterans Employment Opportunities Act of 1997, H.R.240, 105th Cong. (1997), URL: <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/240>(date of access: 30.09.2024).

³⁵¹ VA home loan types | Veterans Affairs. *Veterans Affairs*. URL: <https://www.va.gov/housing-assistance/home-loans/loan-types/> (date of access: 30.09.2024).

Незважаючи на численні програми та закони, система підтримки ветеранів США стикається з кількома серйозними проблемами. Такі проблеми, як обмежена доступність послуг і недостатнє фінансування певних програм, залишаються.

Висновки

Вивчення міжнародної практики виявляє кілька ключових напрямів, які можуть бути корисними для впровадження в Україні:

– досвід США та Німеччини підкреслює важливість створення мережі спеціалізованих медичних закладів для ветеранів. Ці заклади мають надавати не лише загальну медичну допомогу, а й комплексну психологічну підтримку та реабілітаційні послуги. Наприклад, створення клінік спеціально для лікування посттравматичних стресових розладів та інших психічних розладів, подібних до клінік у США, може бути дуже ефективним;

– існує потреба в більш ефективних програмах, спрямованих на реінтеграцію ветеранів у цивільне життя, подібних до програм у Франції. Це може включати розширення існуючих реабілітаційних центрів і розробку програм перепідготовки, щоб допомогти ветеранам адаптуватися до цивільного ринку праці;

– прийняття елементів американської програми GI Bill, яка надає ветеранам доступ до безкоштовної освіти та фінансової допомоги під час навчання, може бути корисним. Ця ініціатива дозволить ветеранам отримати нові навички та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці;

– для покращення доступу ветеранів до соціальних виплат та медичних послуг необхідно зменшити бюрократичні перешкоди. Одним з потенційних рішень є створення централізованого порталу для ветеранів, який дозволить їм подавати заявки на послуги та відстежувати хід виконання своїх запитів.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання дослідження було сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, які є новими для вітчизняної правової доктрини та правозастосовної практики, а саме:

I. Отже, на сучасному етапі (у контексті збройної агресії російської федерації проти України), підрозділи системи МВС змушені адаптувати свою діяльність до нових викликів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, боротьбою з правопорушеннями, забезпеченням життєдіяльності населення країни.

Діяльність підрозділів системи МВС України на сучасному етапі у сукупності спрямована на забезпечення таких пріоритетних функцій держави як:

1) *правоохоронної функції*: ця функція є однією з основних в діяльності цього Міністерства, зокрема, в умовах війни. Вона охоплює боротьбу зі злочинністю, антитерористичні заходи, документування воєнних злочинів, розмінування територій та ліквідацію наслідків воєнних дій. Підрозділи МВС, такі як НПУ та НГУ, виконують ключові завдання щодо підтримання правопорядку та безпеки як всередині країни, так і на окупованих територіях;

2) *соціальної функції*: вона проявляється через надання допомоги населенню, зокрема внутрішньо переміщеним особам та постраждалим від війни. Держава підтримує військовослужбовців та їх родини, а також працює над забезпеченням інформаційної безпеки, щоб запобігати поширенню дезінформації та підтримувати стабільність в суспільстві. Підрозділи МВС також залучені до гуманітарних операцій, таких як: евакуація цивільного населення, ліквідація наслідків повітряних атак противника, надання допомоги в ускладнених умовах життєзабезпечення (як-то нестача електроенергії, тривала відсутність водопостачання, підтоплення тощо);

3) *сервісної функції*: ця функція полягає, по-перше, у наданні адміністративних послуг населенню (зокрема у сферах реєстрації транспорту,

видачі водійських прав, дозвільних документів тощо) та інших послуг, які надаються згідно з основною діяльністю за зверненням фізичних та/чи юридичних осіб; по-друге, наближенню правоохоронної діяльності підрозділів МВС України до потреб громади та окремих громадян. Важливим елементом цієї функції є: впровадження сучасних комплексних підходів налагодження постійної комунікації правоохоронців з населенням (Community Policing) та окремих практик діяльності правоохоронних органів (наприклад, проєкти «Поліцейський офіцер громади», «Мобільні групи для протидії домашньому насильству «Поліна»», «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі»); цифровізація та впровадження сучасних інтегрованих технологій (таких як система «Custody Records», «Безпечне місто») у діяльність підрозділів Міністерства.

Серед особливостей реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в діяльності підрозділів системи МВС на сучасному етапі слід виділити:

1) *симбіоз правоохоронної та соціальної функцій*: правоохоронна функція держави не є відокремленою і щільно пов'язана з іншими функціями, зокрема соціальною. Зокрема, соціальні інструменти допомагають реалізації правоохоронної функції через правове виховання населення, розвиток юридичної освіти та захист соціальних прав працівників правоохоронних органів. З іншого боку в надзвичайних умовах, викликаних загрозами військової агресії, посилюється роль підрозділів МВС України в оперативному забезпеченні життєдіяльності людей;

2) *еволюція функцій під впливом зовнішніх умов*: функції держави еволюціонують під впливом зовнішнього середовища, що відображає сучасні виклики, зокрема, в умовах війни. Це стосується як адаптації правоохоронної функції до захисту громадської безпеки, так і трансформації соціальної функції для підтримки постраждалого населення та забезпечення стабільності функціонування критичної інфраструктури;

3) *публічно-сервісний аспект діяльності правоохоронних підрозділів та інших установ системи МВС України*: сервісна функція держави, особливо в контексті діяльності МВС, полягає у наданні адміністративних послуг населенню. Це включає видачу дозволів, реєстрацію транспортних засобів, надання соціальних послуг та обслуговування громадян. Цей підхід спрямований на забезпечення доступності та якості послуг, що має підвищити довіру до правоохоронних органів;

4) *суспільний контроль та соціальний захист*: правоохоронна діяльність також відіграє роль соціального контролю, забезпечуючи захист громадян від девіантної поведінки та підтримуючи стабільність суспільства. Одночасно, система соціального захисту працівників МВС забезпечує соціальну підтримку співробітникам, які виконують небезпечні завдання, що також є елементом інтеграції соціальної та правоохоронної функцій;

5) *превентивний підхід та співпраця з громадою*, що характеризується активною участю населення у реалізації завдань створення безпечного середовища. Таким чином, правоохоронна функція інтегрується із сервісною та соціальною через співпрацю з населенням, що підвищує ефективність правоохоронної діяльності та підтримку правопорядку.

II. Встановлено, що пріоритетними завданнями державної політики в стратегії впровадження дієвих механізмів в практику надання адміністративних послуг мають стати: продовження більш глибокої політики децентралізації повноважень з надання адміністративних послуг; розвиток мережі ЦНАП з інтегрованими сервісами надання послуг; реалізація принципів якості менеджменту стандартів ISO 9001 в моделі надання адміністративних послуг органами державної влади; реалізація та інтеграція сучасних е-технологій в архітектуру діяльності інститутів публічного управління; залучення всіх користувачів послуг до процесу контролю якості адміністративних послуг з формуванням інтерактивної системи зауважень і пропозицій для ефективного впливу на формування моделі якості таких послуг, реалізація демократичних принципів управління через систему

моніторингу та оцінювання якості надання адміністративних послуг як платформи взаємодії інститутів державно влади та громадянського суспільства.

Для ефективного подальшого розвитку електронних адміністративних послуг необхідно: розробити покрокову стратегію органів публічної влади щодо запровадження електронних послуг із моніторингом результативності та запитуваності громадянами; забезпечити створення загальнодержавних галузевих інформаційних систем; забезпечити удосконалення адміністративних процесів в органах державної влади з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій; прискорити створення інформаційної інфраструктури електронного урядування; розробити систему оцінювання якості надання електронних адміністративних послуг; визначити права, обов'язки і відповідальність сторін та посадових осіб, що беруть участь у процесі надання електронних адміністративних послуг; впорядкувати та розмежувати відповідальність за надання послуг користувачам між різними органами публічної влади.

Таким чином, ураховуючи наведені вище завдання та механізми реалізації електронних адміністративних послуг, слід зазначити, що побудована національна система електронних послуг забезпечить: надання широкого спектру медіа-засобів для запиту послуг, зворотний зв'язок щодо змісту і якості наданих послуг; групування послуг відповідно до їх орієнтування на різні випадки життя; організацію різнобічного аналізу інформації з різних моделей використання послуг; залучення користувачів послуг до перепроєктування і модернізації послуг в електронному форматі та сегментацію ринку з урахуванням специфічних потреб різних груп населення.

Якісно побудована система електронних адміністративних послуг буде позитивно впливати на розбудову соціальної держави з впливовими інституціями громадянського суспільства, особливо з тих питань, де велике значення мають методи та форми взаємодії органів державного управління з

громадянами та суб'єктами господарювання. Одним із перспективних напрямів удосконалення системи електронних адміністративних послуг є розробка національної моделі державно-приватного партнерства в розбудові складових електронного врядування.

III. Вивчення проблематики запобігання корупційним проявам у діяльності підрозділів системи МВС, як складової підвищення якості надання ними адміністративних послуг дозволило сформулювати наступні висновки.

Для розуміння загального рівня корупційної ураженості суспільства та здійснення оцінки загального стану корупції в країні на тлі всього світового простору, скориставшись Індексом сприйняття корупції, розрахованого міжнародною організацією Transparency International з'ясовано, що Україна за останні 10 років підвищила свої показники та займає 104 позицію поміж 180 країн світу. Також зі звіту стає зрозумілим, що Україна продовжує боротьбу з корупцією навіть в умовах війни. Проте варто розуміти, що весь успіх антикорупційної реформи за останнє десятиліття може швидко зійти нанівець, якщо не продовжити реформування окремих механізмів запобігання корупційними проявам.

Для з'ясування рівня довіри громадян до діяльності МВС України, як до соціального інституту проаналізували результати соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова, які засвідчили значний рівень довіри до підрозділів системи МВС. Найбільшим рейтингом довіри вирізняються Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України та Національна поліція України.

Аналіз опитування, проведеного соціологічною компанією Info Sapiens за підтримки НАЗК на початку 2024 року допоміг з'ясувати, що за поширеністю корупційних проявів «пальму першості» отримали сервісні центри МВС, що негативно впливає на антикорупційний рейтинг Міністерства в цілому. Крім того, сформовано список найпоширеніших корупційних ситуацій, серед яких: а) реєстрація або зняття з обліку

транспортних засобів; б) корупційні ситуації, які пов'язані з видачею (заміною, обміном тощо) посвідчень на право керувати транспортним засобом, ситуації, пов'язані з отриманням номерних знаків та коли клієнти сервісних центрів могли вирішувати власні питання через працівників автошкіл. Ініціаторами корупційних ситуацій частіше виступали співробітники сервісних центрів МВС.

Ураховуючи вищевикладене, можемо узагальнити, що сучасний механізм протидії корупції всередині системи органів МВС України має спрямовуватися перш за все на забезпечення відповідності правотворчої діяльності МВС України нормам Конституції України та законодавства. Тобто, будь-які правові акти, керівні інструкції та інші документи, що приймаються міністерством внутрішніх справ України, мають відповідати нормам чинного антикорупційного законодавства.

IV. Попри загальні цілі двох розглянутих підходів до протидії тяжким злочинам проти особи, основна відмінність між ними полягає у тому, що кримінально-правовий напрям протидії тяжким злочинам проти особи реалізується шляхом оперативного реагування та застосування покарання, тоді як кримінологічний підхід діє превентивно, попереджаючи вчинення злочинів і знижуючи загальний рівень загрози. Разом з тим, застосуванням тільки заходів кримінально-правового впливу неможливо забезпечити ефективну протидію тяжким злочинам проти особи. Для цього проводиться цілеспрямована діяльність з посилення взаємодії підрозділів Національної поліції з органами державної влади та за необхідності з громадськими організаціями з метою підвищення ефективності здійснення профілактичних та соціальних заходів впливу на вразливі групи населення, що схильні до вчинення злочинів проти особи.

В кримінологічному вимірі протидія тяжким злочинам проти особи виходить за межі реагування на факт вчинення злочину, які посягають не лише на життя та здоров'я людини, але й порушують кримінологічну безпеку суспільства. Основна роль у системі протидії тяжким злочинам проти особи

відводиться профілактичним заходам, оскільки попередити та усунути детермінанти злочинності набагато легше, ніж здійснювати розслідування вчиненого злочину. Проте безумовним є факт, що основним заходом протидії тяжким злочинам проти особи має бути швидке притягнення до відповідальності осіб, які допустили вчинення протиправних дій проти інших осіб.

V. На сьогодні в Україні створено достатньо розгалужену нормативно-правову базу запобігання кримінальним правопорушенням, в тому числі тяжким насильницьким злочинам проти особи. В той же час, вона має певні недоліки, що ускладнюють реалізацію кримінально-профілактичної функції держави, знижують ефективність відповідної діяльності. Для удосконалення нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам, в тому числі тяжким насильницьким проти особи доцільно: прийняти окремий законодавчий акт, що регулював би діяльність з запобігання кримінальним правопорушенням; повернутися до практики затвердження державних програм з запобігання кримінальним правопорушенням, з урахуванням недоліків, виявлених при створенні та реалізації попередніх; внести зміни до КПК України, наділивши слідчого правом вимагати від підприємств, установ, організацій та посадових осіб вжиття заходів з усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, виявлених під час досудового розслідування; збалансувати показники роботи підрозділів Національної поліції, оцінюючи їх діяльність не лише за кількістю розкритих злочинів, а й за обсягами та результатами профілактичної роботи.

VI. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції з реалізації заходів у сфері протидії тяжким злочинам проти особи, передбачає посилення правоохоронної функції й соціальної функцій держави у цьому напрямку. Враховуючи міжнародний досвід у сфері протидії Національною поліцією вчиненню тяжких злочинів проти особи перш за все, ключовим є напрям подальшої оптимізації діяльності підрозділів

Національної поліції нашої держави з вироблення й реалізації дієвих механізмів взаємодії й співпраці з населенням. Саме налагоджена належна співпраця представників Національної поліції з населенням, врешті-решт, є одним з важливіших векторів протидії вчиненню тяжким злочинам проти особи у сучасному суспільстві.

Таким чином потребує нормативного удосконалення сфера законодавчої регламентації діяльності Національної поліції у контексті взаємодії із населенням за для протидії скоєнню тяжким злочинів проти особи. Крім цього пріоритетним й прогресивним слід визнати напрям подальшого широкого використання Національною поліцією нашої держави комп'ютерних програм, штучного інтелекту тощо для подальшої дієвої протидії вчиненню тяжким злочинам у вітчизняному суспільстві. Це у свою чергу потребує формування й запровадження відповідної державної програми, яка попередньо має бути обговорена й погоджена на всіх рівнях вітчизняного соціуму. Саме використання сучасних комп'ютерних технологій, як вбачається, є одночасно як найбільш перспективним так й фактично подальшим логічним вектором розвитку сфери практичної діяльності Національної поліції у напрямку протидії тяжким злочинам проти особи.

VII. Під механізмом адміністративно-правового захисту прав ветеранів війни і учасників бойових дій пропонується розуміти систему правових, організаційних та інших засобів, які спрямовані на захист прав ветеранів війни на рівні публічних органів управління. Встановлено, що *основна мета цього механізму* – забезпечення відновлення порушених прав ветеранів війни і учасників бойових дій та охорона їх прав в майбутньому. Це досягається за допомогою спеціальних правових норм, організаційних заходів, механізмів контролю за дотриманням прав ветеранів і учасників бойових дій та відповідальності за порушення цих прав³⁵².

³⁵² Погосян Р.Е. Поняття та елементи механізму адміністративно- правового захисту прав ветеранів війни Наукові записки. серія: право 2023 №14 С. 152-156

Складовими цього механізму є: а) норми права (система законів та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають права ветеранів війни і учасників бойових дій); б) об'єкт (суспільні відносини, що виникають під час реалізації ветеранам війни і учасникам бойових дій права на різноманітні види підтримки та соціального захисту, такі як пенсійне забезпечення, безкоштовне медичне обслуговування, психологічну та медичну допомогу, працевлаштування, житло та інші соціальні пільги); в) суб'єкти (тобто організаційно-структурні формування, що становлять систему органів та установ, а також інших інститутів на які покладено захист прав ветеранів війни); г) юридичні засоби забезпечення реалізації відповідного права (які передбачають розгалужену систему правових прийомів, що використовуються державою для надання пільг та допомоги ветеранам війни і учасникам бойових дій). Ці засоби можуть включати пенсійне забезпечення, соціальні пільги, підтримку у працевлаштуванні, надання медичної допомоги та реабілітації, психологічну допомогу, надання вільного доступу до інформації про охорону здоров'я та інші заходи, спрямовані на забезпечення повноцінного життя ветеранів війни і учасникам бойових дій та їхню соціальну інтеграцію.

Система соціального захисту ветеранів загалом поділяється на дві ключові складові: а) фінансову підтримку (наприклад, пільги та виплати); б) соціальні послуги (включаючи психологічну підтримку, медичне обслуговування та реабілітацію).

Для покращення доступу ветеранів до соціальних послуг та оптимізації надання послуг необхідний більш скоординований підхід між державними органами та місцевими адміністраціями. Можна розглянути кілька потенційних кроків: 1) співфінансування соціальних послуг; 2) обмін даними та доступ; 3) оцінка потреб громади; 4) безбар'єрна інфраструктура; 5) професійна підготовка соціальних працівників; 6) психологічна підтримка та профілактика професійного вигорання; 7) дорожня карта ветеранської служби; 8) розвиток інклюзивних соціальних послуг. Ці заходи разом із

продовженням державних інвестицій у ветеранську допомогу сприятимуть розбудові більш надійної та ефективної системи підтримки тих, хто захищав Незалежність України.

VIII. Внаслідок повномасштабної війни росії проти України питання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей досить гостро стоїть в українській державі. Останнім часом в Україні впроваджуються зміни в законодавстві, яке регулює сферу соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей. При цьому в нормативно-правових актах в цій сфері існують недоліки та прогалини, що призводить до зниження ефективності надання соціальних послуг та реалізації прав вказаної категорії осіб. Тому існує потреба вдосконалення нормативно-правового врегулювання соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей.

За результатами дослідження виокремлено декілька визначальних проблем соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей досить:

1) однією із проблем чинної законодавчої бази є *відсутність систематизації нормативно-правових актів*. Тому доцільно розробити чітку ієрархічну класифікацію нормативно-правових актів, які регулюють соціально-правове забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей за юридичною силою, за суб'єктами, за обсягом і типом дії поширення нормативно-правових актів;

2) наступна проблема – *декларативний характер нормативно-правової бази та відсутність контролю* за наданням соціальних гарантій та реалізації прав ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей. Тому необхідно на законодавчому рівні розробити механізм контролю за реалізацією соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій та їх сімей. Наразі законодавчо неврегульованими залишаються питання щодо зниклих безвісти

та військовополонених, надання статусу ветерана війни та учасника бойових дій, впровадження стандартів надання соціальних послуг;

3) ще одна проблема – це *відсутність переліку установ та організацій, які реалізують соціально-правове забезпечення вказаної категорії осіб*. Тому важливо розробити нормативно-правову базу, що регулюватиме вказане питання.

Підвищити ефективність соціально-правового забезпечення ветеранів, учасників бойових дій органів і підрозділів системи МВС України та їх сімей можливо шляхом залучення до законотворчого процесу громадських та ветеранських організацій, профспілок та інших сторін соціального партнерства, які досить обізнані в сфері соціально-правового забезпечення вказаної категорії осіб та можуть запропонувати конструктивні рішення.

ІХ. Вивчення міжнародної практики виявляє кілька ключових напрямів, які можуть бути корисними для впровадження в Україні: а) досвід США та Німеччини підкреслює важливість створення мережі спеціалізованих медичних закладів для ветеранів. Ці заклади мають надавати не лише загальну медичну допомогу, а й комплексну психологічну підтримку та реабілітаційні послуги. Наприклад, створення клінік спеціально для лікування посттравматичних стресових розладів та інших психічних розладів, подібних до клінік у США, може бути дуже ефективним; б) існує потреба в більш ефективних програмах, спрямованих на реінтеграцію ветеранів у цивільне життя, подібних до програм у Франції. Це може включати розширення існуючих реабілітаційних центрів і розробку програм перепідготовки, щоб допомогти ветеранам адаптуватися до цивільного ринку праці; в) прийняття елементів американської програми GI Bill, яка надає ветеранам доступ до безкоштовної освіти та фінансової допомоги під час навчання, може бути корисним. Ця ініціатива дозволить ветеранам отримати нові навички та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці; г) для покращення доступу ветеранів до соціальних виплат та медичних послуг необхідно зменшити бюрократичні перешкоди. Одним з потенційних

рішень є створення централізованого порталу для ветеранів, який дозволить їм подавати заявки на послуги та відстежувати хід виконання своїх запитів.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Beviá J. G. Predictive policing and predictive justice in the Spanish legal system: current situation and lege ferenda ideas before future applications. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://penal.org/sites/default/files/files/Spanish%20report%20-English%20Version-.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Bundesteilhabegesetz : of 23.12.2016 : as of 2 June 2021. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bthg/BJNR323400016.html> (date of access: 30.09.2024).
3. Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre - Légifrance. *Légifrance*. URL: <http://surl.li/gnylyc> (дата звернення: 30.09.2024).
4. Conser, James A., Paynich, Rebecca & Gingerich, Terry E. (2011). *Law Enforcement in the United States*. 3-rd ed. Jones & Bartlett Publishers. 488 p.
5. Cutting Crime Impact (CCI). URL: <http://surl.li/htvhcw> (дата звернення: 10.10.2024).
6. Davis J. 7 Important Key Points to Understand German Health Insurance - Life in Germany. *Life in Germany*. URL: <https://lifeingermany.com/understand-german-health-insurance/> (date of access: 30.09.2024).
7. Die Versorgungsbezüge von Soldaten, Beamten und Hinterbliebenen im Überblick. *DBwV - Deutscher BundeswehrVerband*. URL: <http://surl.li/yasyha> (дата звернення: 30.09.2024).
8. DIN 18040 – Norm Barrierefreies Bauen. *DIN 18040 - Norm Barrierefreies Bauen*. URL: <https://www.din18040.de/> (date of access: 30.09.2024).
9. Elyctis e-ID expert. URL: <https://www.elyctis.com/> (дата звернення: 10.10.2024).
10. EU eGovernment Action Plan 2016-2020 Accelerating the digital transformation of government; European Commission. Brussels, 19.04.2016. 11 p. URL: <http://surl.li/kmhaux> (дата звернення: 01.10.2024).
11. France Authorizes Police Spying on Suspects through Connected Devices. URL: <http://surl.li/egojzs> (дата звернення: 10.10.2024).
12. Gemeinsam-Sicher in Österreich. (n. d.). URL: <https://www.gemeinsamsicher.at/> (дата звернення: 10.10.2024).
13. Kelly J. M. The dilemma of the unsatisfied customer in a market model of public administration. *Public Administration Review*. 2005. № 65 (1). P. 76–84.
14. Костенко О. М. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології. *Політичний менеджмент*. 2009. № 1. С. 49–54.
15. Kusak M. AI and administration of justice – predictive policing and predictive justice. URL: <https://penal.org/sites/default/files/files/A-20-2023.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

16. Malone, M.F.T., & Dammert, L. (2021). The police and the public: policing practices and public trust in Latin America. *Policing and Society*, 31(4), 418–433. <https://doi.org/10.1080/10439463.2020.1744600>.
17. Mills, C. B., Kwon, A. C., & Brown, K.A. (2021). Examining the COMM in COMMunity Policing: Communication Accommodation, Perception, and Trust in Law Enforcement-Suspect Encounters. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 36(2), 333–341. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09445-y>.
18. Neuntes Buch Sozialgesetzbuch : of 23.12.2016 : as of 22 December 2023. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/BJNR323410016.html (дата звернення: 30.09.2024).
19. Neuntes Buch Sozialgesetzbuch : of 23.12.2016 : as of 22 December 2023. URL: <http://surl.li/pkxgb> (дата звернення: 30.09.2024).
20. Oosthuizen, J. (2021). Community Policing. In: *Modern Police Leadership: Operational Effectiveness at Every Level* (pp. 405–421). https://doi.org/10.1007/978-3-030-63930-3_30.
21. Police in Denmark to implement facial recognition technology to combat violent crimes. URL: <http://surl.li/xbuqmj> (дата звернення: 10.10.2024).
22. Policy for the development of artificial intelligence in Poland from 2020. URL: <https://www.gov.pl/web/ai/polityka-dla-rozwoju-sztucznej-inteligencji-w-polsce-od-roku-2020> (дата звернення: 10.10.2024).
23. Polidano C. (1999). The new public management in developing countries. – IDPM Public Policy and Management Working Paper no. Institute for Development Policy and Management University of Manchester.
24. Popovich, I., Rusetskyi, A., Nazymko, E., Korniienko, M., & Polianskyi, A. (2024). Peculiarities of law enforcement system functioning in the context of digitalization. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(4), 2348–2355. DOI: doi.org/10.55214/25768484.v8i4.1603/.
25. Post-9/11 GI Bill (Chapter 33) | Veterans Affairs. *Veterans Affairs*. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/post-9-11/> (date of access: 30.09.2024).
26. Роуз-Екерман Сьюзен. Корупція та урядування: причини, наслідки та зміни / пер. з англ. С. Кокізьюка та Р. Ткачука. Київ : К.І.С., 2004. 296 с.
27. Predictive Policing in France. URL: <https://www.laquadrature.net/en/2024/01/18/predictive-policing-in-france-against-opacity-and-discrimination-the-need-for-a-ban/> (дата звернення: 10.10.2024).
28. Pro Mobil helymeghatározó rendszerrel történő ellenőrzés. URL: <https://adatvedelem.police.hu/en/home> (дата звернення: 10.10.2024).
29. Riccio G. Jupiter's eye on Italy: the police has its first 'pre-crime' tool. URL: <https://en.futuroprossimo.it/2023/06/locchio-di-giove-sullitalia-la-polizia-ha-il-suo-primo-strumento-pre-crimine/> (дата звернення: 10.10.2024).
30. Saraiva M. Crime Prediction and Monitoring in Porto, Portugal, Using Machine Learning, Spatial and Text Analytics. *International Journal of Geo-Information*. 2022. № 11. P. 9.

31. Sicherheitsinformationen Wien (n. d.). URL: <http://surl.li/qtrmtf> (дата звернення: 10.10.2024).
32. Site web pour les victimes de stress post-traumatique | PTSD France. *PTSD France*. URL: <https://ptsd-france.fr/> (дата звернення: 30.09.2024).
33. Skelton S. K. Ban predictive policing and facial recognition, says civil society. URL: <https://www.computerweekly.com/news/366599014/Ban-predictive-policing-and-facial-recognition-says-civil-society> (дата звернення: 10.10.2024).
34. Skogan, W. G. (2019). Community policing. In: Weisburd, D., & Braga, A.A. (eds.), *Police Innovation: Contrasting perspectives* (pp. 27–44). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108278423>.
35. Smart policing. URL: <https://teknologiradet.no/en/smart-policing/> (дата звернення: 10.10.2024).
36. Transforming the citizen experience, One Stop Shop for public services. PwC. Public Sector Research Centre. URL: <http://surl.li/rpygla> (дата звернення: 10.10.2024).
37. Tulinov, V.S., Bilykh, I.V., Merdova, O.M., Volobuieva, O.O. & Veselov, M.Y. (2022). Activities of Law Enforcement Agencies in the Context of the Introduction of Innovative Technologies (Comparative Legal Aspect). *Cuestiones Políticas*, 40/72: 145–163. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.08>.
38. UN E-Government Knowledgebase: офіційний сайт. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index> (дата звернення: 04.10.2024).
39. Understanding French Veterans Affairs: Key Policies and Support - Total Military Insight. *The Insurance Universe*. URL: <https://totalmilitaryinsight.com/french-veterans-affairs/> (date of access: 30.09.2024).
40. Understanding the Veteran Readiness and Employment Program. *Military.com*. URL: <https://www.military.com/benefits/veteran-benefits/understanding-the-va-vetsuccess-program.html> (date of access: 30.09.2024).
41. VA home loan types | Veterans Affairs. *Veterans Affairs*. URL: <https://www.va.gov/housing-assistance/home-loans/loan-types/> (date of access: 30.09.2024).
42. Veselov, M., Holodnyk, Y., Svoboda, I., Horbach-Kudria, I., & Beikun, A. (2023). Effectiveness of administrative and legal mechanisms for the implementation of community police in EU countries: the case of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 12(69), 227–238. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.69.09.20>.
43. Veteran policy since the First World War in France | Chemins de mémoire. Chemins de mémoire | Ministère des Armées. URL: <https://www.cheminsdememoire.gouv.fr/en/veteran-policy-first-world-war-france> (дата звернення: 30.09.2024).
44. Veterans Employment Opportunities Act of 1997, H.R.240, 105th Cong. (1997), URL: <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/240> (дата звернення: 30.09.2024).

45. Veterans' Health Care Eligibility Reform Act : of 20.03.1996 no. 3118 : as of 9 September 1996. URL: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/3118> (дата звернення: 30.09.2024).
46. Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994. Office of Justice Programs. URL: <https://www.ncjrs.gov/txtfiles/billfs.txt> (дата звернення: 10.10.2024).
47. WFB 2023: 2330-B Wohnraumförderungsbestimmungen 2023 (WFB 2023) Bekanntmachung des Bayerischen Staatsministeriums für Wohnen, Bau und Verkehr vom 13. April 2023, Az. 31-4731.1-2-12 (BayMBl. Nr. 206) - Bürgerservice. URL: <http://surl.li/jxkydc> (дата звернення: 30.09.2024).
48. Адміністративна діяльність органів поліції України: Академічний курс : підручник / За заг. ред. П. А. Трачука. Ужгород : ТОВ «РІК-У». 2024. 316 с.
49. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128–131.
50. Бабенко А. М. Запобігання і протидія злочинності в регіонах: питання теорії, законодавства та практики. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 26–28.
51. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–175.
52. Бандурка О. М. Профілактика злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 115–124.
53. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 318 с.
54. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпропетровська державна фінансова академія, 2010. 276 с.
55. Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : автореф. дис. канд. ... юрид. наук. Харків : Одиссей, 2003. 20 с.
56. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків. : ХНУВС, 2014. 544 с.
57. Бесчасний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків, 2017. 360 с.
58. Бесчасний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні : дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2018. 400 с.
59. Босак Х. З. Щодо вдосконалення соціального захисту співробітників органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 154–166.

60. Бурбело Б. А. Вивчення особи підозрюваного слідчим як елемент окремої криміналістичної методики: автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2021. 27 с.; Іщенко Т.В. Розслідування домашнього насильства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2021. 20 с.

61. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

62. Веселов М. Концептуальні питання реалізації правоохоронної, соціальної та сервісної функцій держави в умовах війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану*: матеріали міжкафедрального круглого столу, (м. Кривий Ріг, 20 вересня 2024 р.). Кривий Ріг: КННІ ДонДУВС, 2024. С. 35–37.

63. Веселов М. Ю., Пилипів Р. М., Єднак Д. Д. Навчання поліцейських діям у надзвичайних ситуаціях в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83. Ч. 2. С. 164–169. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.23>. – С. 166.

64. Веселов, М., Забеділіна, А. Цивільний захист населення в умовах воєнного стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 129(4). С. 98–114. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)09](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)09). – С. 100-101.

65. Взаємодія міліції та громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції в Великобританії): навч. посіб. / О. М. Бандурка, О. Н. Ярмиш, О. В. Поволоцький та ін. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. С. 76-77.

66. Гончарук Г. О., Осика І. М. Внутрішній контроль в системі МВС. URL: http://police-reform.org/articles/vnutrishnij_kontrol_v_sistemi_mvs (дата звернення: 09.09.2024).

67. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ: ВАІТЕ, 2021. 228 с.

68. Глущенко О. О. Оборонна функція держави в сучасних умовах. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 45–48. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2023.08.

69. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні. Харків: Право, 2012. 304 с.

70. Голіна В. В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу. *Проблеми законності*. 2015. № 130. С. 145–154.

71. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні: дис. док. філософії. 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків, 2021. 296 с.

72. Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 117–125.

73. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.
74. Грабар Н. С. Шляхи підвищення якості надання адміністративних послуг в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 33–39.
75. Гриценко В. Г. Становлення та розвиток правоохоронної системи України: історико-правовий генезис. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 25. С. 22–25.
76. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2009. 360 с. – С. 216.
77. Гусєва В. О. Способи протидії розслідуванню тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи та шляхи їх подолання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 84–88.
78. Денисюк Д. С. Завдання Національної поліції України: проблеми законодавчого закріплення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8(246). С. 100–104. – С. 101.
79. Державне управління: Європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерещ, А. М. Школик та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юстініан, 2007. 288 с. (С. 243-244).
80. Десятник О. В. Теоретико-правові засади виявлення причин правопорушення та умов, які сприяли його вчиненню, у кримінальному провадженні : автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Ірпінь, 2015. 22 с.
81. Деякі питання надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.05.2014 № 523-р. Дата оновлення: 02.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
82. Джафарова О. В. Публічно-сервісна діяльність Міністерства внутрішніх справ України: питання сьогодення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2(89). С. 143–152.
83. Джафарова О. В., Мозговий О. О. Публічно-сервісна діяльність Міністерства внутрішніх справ України: питання сьогодення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2(89). С. 143–152. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.2.14>.
84. Джураєва О. О. Функції сучасної держави : автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. Одеса, 2006. 15 с.
85. Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / Ю. І. Давигора, В. А. Молотай, О. В. Коломієць, Ю. В. Демченко, А. О. Кудлай. Київ : НАВС, 2020. 156 с.
86. Дмитрик А., Ілюшик О. Соціальна функція в системі функцій держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2020. № 2(113). С. 8–12. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2020/2.113-2>.

87. Долинна А., Колесник О. Соціально-правовий захист військовослужбовців: міжнародно-правовий аспект. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Вип. 1 (19). С. 809–816.

88. Драп'ятий Б. Домашнє насильство під час війни. Що з ним робитиме МВС? *ZN,UA. Дзеркало тижня*: 20 травня, 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-shcho-z-nim-robitime-mvs.html> (дата звернення: 06.09.2024).

89. Дрозд О. Ю. Прийняття закону України «Про профілактику правопорушень» як передумова підвищення ефективності превентивної діяльності Національної поліції України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.- практ. круглого столу (с. Київ, 28 трав. 2020 р.) / у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. 270 с.

90. Дручек О. В., Легенький В. В. Протидія злочинам, здійсненим на ґрунті ненависті: поняття, зміст, ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 450–453.

91. Заворіна О. П. Міжнародний досвід протидії підрозділами національної поліції вбивствам, які вчиняються неповнолітніми. *Форум Права*. 2017. № 5. С. 148–156.

92. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : к 3-х кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. 424 с.

93. Звіт за 2023 рік. Міністерство юстиції України, 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/zvitnist> (дата звернення: 10.10.2024).

94. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. Веб-сайт Національної поліції України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf (дата звернення: 06.09.2024).

95. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. Веб-сайт Національної поліції України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/%20%D0%9D%D0%9F%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D1%80%D1%96%D0%BA_.pdf (дата звернення: 06.09.2024).

96. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. Веб-сайт Національної поліції України. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Dialnist/Richni_zvity/zvit_NPU_2023.pdf (дата звернення: 06.09.2024).

97. Зелінська Я. С., Спасенко В. О. Прояви конфлікту інтересів в публічному адмініструванні: теоретичні та практичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 155–158.

98. Зелінський А. Ф. Кримінологія: курс лекцій. Харків : Прапор, 1996. 260 с.

99. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Паливода А.В., 2006. 264 с.

100. Ігнатов О. Протидія злочинності: поняття та сутність. *Юридична Україна*. 2009. № 3. С. 92–97.
101. Індекс сприйняття корупції – 2023. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
102. Інформація про стан виконання у I півріччі 2024 року додатка 1 до Антикорупційної програми МВС на 2023 – 2025 роки. *Офіційний сайт МВС України*. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/7/9/0/5/dodatok-1-do-zvitu.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
103. Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ, 2021. 20 с.
104. Карпенко О. В. Механізм формування та реалізації сервісно-орієнтованої державної політики в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02. Київ, 2016. 466 с.
105. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі Data Science. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (98). С. 202–227.
106. Кацемір Я. В. Теоретичні особливості інноваційної діяльності в сфері побутового обслуговування. *Проблеми економіки та управління*. 2016. № 3. Вип. 847(1). С. 103–106.
107. Кваша О. О., Фріс П. Л., Тростюк З. А. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього. Київ, 2011. 130 с.
108. Кириченко А. Нормативно-правові механізми забезпечення медико-соціального захисту учасників АТО в Україні. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2016. № 25, С. 435–444.
109. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам: монографія. Київ: «Центр учбової літератури». 2020. 160 с. – С. 89
110. Ключев М. М. Функціональна та процедурна характеристики програмування протидії злочинності. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 32. С. 23–31.
111. Князюк О. Г. Адміністративні послуги в діяльності сервісних центрів МВС України: автореф. канд. юрид. наук: 12.00.07. ХНУВС. Харків, 2021. 27 с.
112. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні: монографія. Харків: Право, 2018. 228 с.
113. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://surl.li/tddjrc> (дата звернення: 28.08.2024).
114. Корупція в Україні 2023: погляд та оцінки експертів. Звіт за результатами експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні. URL: <http://surl.li/kokmqm> (дата звернення: 01.10.2024).

115. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

116. Кузюкова Д., Веселов М. Завдання та пріоритети діяльності Національної поліції в умовах війни. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14 березня 2024 р.). Хмельницький: Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2024. С. 310–313.

117. Кузюкова Д., Веселов М. Медіавимір діяльності поліції в умовах війни (на підставі аналізу новин). *Україна у просторі соціальних комунікацій: суспільство, медіа, рефлексії війни*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 27–28 лют. 2024 р.). Київ : ДТЕУ, 2024. С. 66–70.

118. Кушніренко Р. О. Кримінологічна характеристика та запобігання посяганням на життя людини : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Київ. 2023. 170 с.

119. Лілікович П. В. Актуальні механізми у сфері надання адміністративних послуг в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне видання*. 2020. № 2. С. 1–7. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.2.101.

120. Маматова Т. В., Гладка О. М. Інноваційні підходи до розвитку системи надання адміністративних послуг в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 1(44) С. 86–91. DOI: 10.33287/102011.

121. Мачульська О. Е. Право соціального забезпечення. Київ : Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку, 1997. 208 с.

122. Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1(101). С. 23–35. DOI: 10.33766/2524-0323.101.23-35.

123. Миронюк С. Поняття, принципи та види сервісних послуг Національної поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 95–101.

124. Михайлов О. Є. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 565 с.

125. Мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства запрацювали ще в чотирьох містах Дніпропетровської області. Веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://surl.li/jmwdbi> (дата звернення: 06.09.2024).

126. Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі : навч. посіб. для посадових осіб місц. самоврядування. *Асоціація міст України*. ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 124 с.

127. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 34. С. 32.

128. Наливайко І. Основні напрямки та підходи щодо соціальної реабілітації учасників бойових дій в сучасних збройних конфліктах. 2023. *Ввічливість. Humanitas*. № 4. С. 78–86.
129. Наумова О. С. Кримінально-правова протидія злочинам проти волі особи (за статтями розділу III особливої частини КК України) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 245 с.
130. Невгад В. В. Особа злочинця та потерпілого в криміналістичній характеристиці умисних убивств, вчинених способом, що є небезпечним для життя багатьох осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4, Т. 2. С. 146–150.
131. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
132. Орлов Ю. Ю., Джужа О. М. Застосування фрактального аналізу кримінальної статистики з метою запобігання злочинам (досвід поліції США). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2016. № 3 (100). С. 257–266.
133. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024 р.). *Центр Разумкова офіційний сайт*. URL: <http://surl.li/ibvprku> (дата звернення: 01.10.2024).
134. Петров С. Є. Місце Головного сервісного центру МВС України в системі суб'єктів адміністративного права. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 298–309.
135. Погосян Р. Е. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту прав ветеранів війни *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 152–156.
136. Погребиська А. О. Проблемні питання щодо застосування превентивних поліцейських заходів. *Митна справа*. 2015. № 5 (2). С. 82–86.
137. Попович О. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст.110-2 КК України). *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 2. С. 209–214.
138. Попсуй А. О. Децентралізація та інноваційні системи надання якісних послуг. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління*. 2017. № 1(8). С. 54–58.
139. Порядок отримання статусу учасника бойових дій. Сайт МВС України. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/oos/poryadok-otrimannya-statusu-uchasnika-bojovih-dij> (дата звернення: 10.10.2024).
140. Приходько А., Веселов М. Концепція та досвід реформування поліцейської діяльності європейських країн в контексті підвищення сервісної та соціальної ролі правоохоронних органів. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану*: матеріали міжкафедрального круглого столу, (м. Кривий Ріг, 20 вересня 2024 р.). Кривий Ріг : КННІ ДонДУВС, 2024. С. 47–50.

141. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 03.09.2024).
142. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
143. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#> (дата звернення: 10.10.2024).
144. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 10.10.2024)..
145. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Дата оновлення: 02.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#n12> (дата звернення: 29.08.2024).
146. Про жертв нацистських переслідувань : Закон України від 23.03.2000 № 1584-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1584-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
147. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
148. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
149. Про заохочення військовослужбовців-учасників антитерористичної операції : Указ Президента України від 19.05.2014. № 480/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480/2014#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
150. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8> (дата звернення: 12.09.2024).
151. Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023 – 2025 роки : Наказ МВС України від 29.02.2024 р. № 134. *Офіційний сайт МВС України*. URL: <http://surl.li/hwscogn> (дата звернення: 01.10.2024).
152. Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2018 № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

153. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Наказ МВС України від 31.10.2016 р. № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text> (дата звернення: 05.09.2024).

154. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2007 № 795. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

155. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. Дата оновлення: 20.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

156. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. Дата оновлення: 17.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

157. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. Дата оновлення: 15.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

158. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-п#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

159. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841. Дата оновлення: 17.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#n11> (дата звернення: 08.09.2024).

160. Про затвердження Порядку проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади: Наказ Голодержслужби України від 29.07.2005 № 189. Втратив чинність від 21.05.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0901-05/conv#Text> (дата звернення: 27.08.2024).

161. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

162. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

163. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#n9> (дата звернення: 04.10.2024).

164. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

165. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. Дата оновлення: 27.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#n6> (дата звернення: 29.08.2024).

166. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення: 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n9> (дата звернення: 29.08.2024).

167. Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.11.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0013525-14#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

168. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Дата оновлення: 28.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 09.09.2024).

169. Про організацію роботи з підготовки документів для призначення (перерахунку) пенсій та з інших питань соціального характеру : наказ МВС України від 17.09.2018 № 760. URL: <http://surl.li/bhwxtl> (дата звернення: 10.10.2024).

170. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

171. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

172. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України 24.03.1998. № 203/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

173. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.10.2024).

174. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. Дата оновлення: 21.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.09.2024).

175. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

176. Рабінович П. М. Соціальне право: деякі питання загальної теорії. *Право України: наук. журнал*. 2003. № 1. С. 104–107.

177. Рожик Є. М. Особа злочинця та наслідки злочину: криміналістичний аналіз. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 83. С. 83–87.

178. Романов С. Ю., Лактіонова Т. В. Щодо поняття віктимологічної профілактики злочинів у кримінології. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 147–150.

179. Руденко М. В., Шайгуро О. П. Щодо визначення поняття «органи правопорядку». *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: Серія: Право*. 2017. Вип. 23. С. 158–160.

180. Самороков В. О., Батарчук І. І. Віктимна поведінка жертв злочину, як елемент кримінологічного аналізу. In: *The 5 th International scientific and practical conference «European scientific congress»* (June 12-14, 2023). Madrid, Spain. 2023. 503 p.

181. Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 340–343.

182. Сервіс. *Словник української мови : академічний тлумачний словник (1970–1980)*; в 11 т. Т. 9, 1978. С. 129. URL: <https://sum.in.ua/s/servis> (дата звернення: 01.09.2024).

183. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*, № 2. 2022. С. 171–181. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2336>.

184. Статистичний збірник. Державний бюджет. Міністерство фінансів України, 2023 URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 10.10.2024).

185. Статівка Н. В. Соціально-економічне забезпечення реалізації держаної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2021. Вип. 1. С. 208–218.

186. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект-2017. *UN DP Україна*. URL: <http://surl.li/youyug> (дата звернення: 04.10.2024).

187. Суббот А. І. Застосування в Україні передових світових стандартів організації ефективної діяльності правоохоронних органів. *Віче*. 2014. № 10. С. 5–8.
188. Табака Т. Сутність правоохоронної діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1(37). С. 257–261. DOI: 10.35774/app2024.01.257.
189. Теорія держави і права: навчальний посібник / за ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 368 с.
190. Титаренко О. О. Стан стратегічного планування та програмного забезпечення у сфері протидії злочинності в сучасних умовах. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1(20). С. 66-79.
191. Тихонова О. В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 8. С. 246–249.
192. Токар-Остапенко О. В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні. Київ: НІСД, 2013. 57 с.
193. Триньова Я. О. Кримінально-правове забезпечення *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту*. 2013. № 1 (65). С. 109–110.
194. Троян В. А. Публічно-сервісна діяльність національної поліції України: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Харків, 2023. 235 с.
195. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне за-безпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95.
196. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української Держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ, 2005. 332 с.
197. Хижняк Є. С. Напрями впровадження зарубіжного досвіду оперативно-розшукової протидії умисним убивствам підрозділами кримінальної поліції (на прикладі Канади та США). *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 104–115.
198. Цифрове майбутнє соціальної сфери: допомога, яку можна отримати просто і зручно. Міністерство соціальної політики України, 2023 URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24065.html> (дата звернення: 10.10.2024).
199. Цілі і задачі міністерства. *Єдиний портал органів системи МВС України*: офіц. сайт. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/4584_goals.htm/ (дата звернення: 01.10.2024).
200. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Конституційне право*. 2019. Вип. 4. URL: <http://surl.li/qxsxtm> (дата звернення: 10.10.2024).
201. Чумак В. В. Адміністративно-правові засади діяльності поліції Грузії, країн Балтії та України: порівняльний аналіз: монографія. Харків: Константа, 2019. 490 с.

202. Шамрай Б. М. Нормативно-правове закріплення гарантій конституційних прав і свобод військовослужбовців в Україні. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України «Право та державне управління»*. 2014. № 1. С. 56–62.

203. Шевченко Р. П. Державне регулювання соціального захисту ветеранів війни та членів їх родин: нормативно-правове забезпечення. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 10. 2023. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.15> (дата звернення: 10.10.2024).

204. Шендрик В. В., Лаптії Ю. І. Особливості попередження злочинності неповнолітніх у США, Канаді та Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 114–122.

205. Щерба А. В. Адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 198 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ВЕТЕРАНА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Відповідно до статті 5 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» (далі – Закон) ветеранами, зокрема органів внутрішніх справ, визнаються громадяни України:

- які бездоганно прослужили на військовій службі, в органах внутрішніх справ 25 і більше років у календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга у календарному обчисленні) і звільнені в запас або у відставку відповідно до законодавства;

- особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби, служби у військовому резерві під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та в період здійснення зазначених заходів, чи при виконанні службових обов'язків з охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, одержаного в період проходження військової служби і служби в органах внутрішніх справ і мають вислугу 20 років і більше.

Організація роботи з оформлення документів для надання відповідного статусу визначена Інструкцією про організацію роботи з оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та з інших соціальних питань, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України № 760 від 17.09.2018 (далі – Інструкція).

Видачу посвідчень та нагрудного знака «Ветеран органів внутрішніх справ», що підтверджує статус ветерана і його право на отримання відповідних пільг згідно із Законом, іншими актами законодавства, здійснює управління координації пенсійних та соціально-гуманітарних питань.

Закон встановлює, що ветеранами органів внутрішніх справ визнаються особи за умови наявності таких факторів: громадянство України; бездоганна служба; 25 і більше років вислуги в календарному або 30 та більше років у пільговому обчисленні (з яких не менше 20 років становить вислуга в календарному обчисленні); встановлення інвалідності I та II групи, яка настала внаслідок захворювання, одержаного в період проходження військової служби і служби в органах внутрішніх справ і наявність вислуги 20 років і більше; звільнення в запас або у відставку відповідно до законодавства.

Стаття 5 Закону чітко передбачає наявність 20 років вислуги військової служби і служби в органах внутрішніх справ і не містить виключень у даному випадку.

Навчання в цивільних вищих навчальних закладах є періодом часу, але не видом служби, періоди проходження якої враховуються для надання статусу «Ветеран органів внутрішніх справ».

Вдови (вдівці) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ та члени їх сімей, які перебувають на їх утриманні, користуються пільгами, передбаченими пунктами 6 – 9 статті 6 Закону. З метою реалізації прав даної категорії управління видаються відповідні довідки.

Підставою для видачі посвідчення, довідок та вручення нагрудного знака «Ветеран органів внутрішніх справ» є:

- заява;
- наказ про звільнення зі служби в запас або у відставку;
- копія паспорта громадянина України;
- копія довідки МСЕК (про встановлення інвалідності);
- копія послужного списку (розрахунок вислуги років);
- виписки з газет та довідки з органів поліції (у разі втрати попереднього посвідчення), а також копії свідоцтва про одруження та смерть (для вдів (вдівців)).

З метою забезпечення своєчасного та якісного обслуговування пенсіонерів системи органів внутрішніх справ за місцем їх проживання та надання практичної допомоги зі збору документів наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25 вересня 2018 р. № 787 «Про організаційно-штатні зміни у МВС» при територіальних медичних об'єднаннях Міністерства внутрішніх справ України по областях, місту Києву створено сектори із соціально-гуманітарних питань.

Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»

Стаття 6. Соціальний захист ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, Національної поліції України, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їхніх сімей

Ветеранам військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції України, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України **надаються такі пільги:**

1) безоплатне користування закладами охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань;

2) першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів;

3) першочергове медичне обстеження, диспансеризація та госпіталізація;

4) першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безоплатне забезпечення протезами та протезно-ортопедичними виробами;

5) переважне право на забезпечення санаторно-курортним лікуванням у санаторіях Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань ветеранам військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції України, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членам їхніх сімей з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, визначених Кабінетом Міністрів України;

6) 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги), користування квартирним телефоном ветеранами військової служби, ветеранами органів внутрішніх справ, ветеранами Національної поліції, ветеранами податкової міліції, ветеранами державної пожежної охорони, ветеранами Державної кримінально-виконавчої

служби України, ветеранами служби цивільного захисту, ветеранами Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України і членами їх сімей, які проживають разом з ними, в жилих будинках усіх форм власності в межах норм, передбачених законодавством, або 50-відсоткова знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;

7) першочергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Позачергово забезпечуються житлом ветерани військової служби, які при звільненні з військової служби здали державним органам займане ними у військових містечках жиле приміщення та не були забезпечені іншим жилим приміщенням для постійного проживання та яким виповнилося 60 і більше років, а також сім'ям померлих ветеранів.

8) право на безоплатне отримання у власність займаного ними та членами їх сімей житла незалежно від розміру його загальної площі в будинках державного житлового фонду;

9) безоплатний проїзд і перевезення багажу ними та членами їх сімей при переїзді до вибраного місця проживання після звільнення з військової служби в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України та міжнародними договорами України;

10) безоплатний проїзд (туди і назад) у межах України один раз на рік залізничним транспортом у купейному вагоні швидкого чи пасажирського потягу або водним чи автомобільним транспортом міжміського сполучення для лікування та відпочинку у санаторіях та будинках відпочинку;

11) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі) за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду - також електронного квитка, який видається на безоплатній основі, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів у межах України;

12) право на першочергове придбання квитків на всі види транспорту;

13) використання чергової відпустки за місцем роботи у зручний для них час, а також отримання додаткової відпустки без збереження заробітної плати терміном до 14 календарних днів на рік;

14) право на щорічну відпустку повної тривалості до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві, в установі чи організації;

15) право переважного залишення на роботі, на яку вони були зараховані вперше після звільнення з військової служби, при скороченні чисельності або штату працівників;

16) переважне право на вступ до гаражних, садово-городніх, житлових та інших кооперативів.

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ СТАТУСУ УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ**НОРМАТИВНА БАЗА**

Відповідно до пункту 19 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасниками бойових дій визнаються поліцейські, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Відповідно до пункту 11 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасниками бойових дій визнаються поліцейські, які у складі груп піротехнічних робіт (груп розмінування) залучалися до безпосереднього виконання завдань щодо розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) вибухонебезпечних предметів на території України, та особи, які на мінних тральщиках брали участь у траленні бойових мін у територіальних і нейтральних водах у воєнний і повоєнний час.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 413 (зі змінами) затверджено Порядок надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Наказом МВС України від 23.05.2016 № 405, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 червня 2016 року за № 857/28987 (зі змінами), затверджено Положення про комісію Національної поліції України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни поліцейських, державних службовців та інших працівників Національної поліції України.

Відповідно до Положення рішення про надання статусу учасника бойових дій поліцейським приймає комісія Національної поліції України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни поліцейських, державних службовців та інших працівників Національної поліції України.

Порядок видачі посвідчення учасника бойових дій регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1994 року № 302 «Про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни» та наказом МВС України від 17.09.2018 № 760, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2018 р. за № 1152/32604, і листів талонів на право одержання ветераном війни і особою, на яку поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА
підтримки захисників і захисниць України
та членів їх сімей у м. Кривому Розі у 2024–2028 роках

I. Паспорт Комплексної програми

1.1. Назва

Комплексна програма підтримки захисників і захисниць України та членів їх сімей у м. Кривому Розі у 2024–2028 роках.

1.2. Підстава для розроблення Комплексної програми

Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 34), «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальні послуги».

1.3. Розробник Комплексної програми

Департамент соціальної політики виконкому Криворізької міської ради.

1.4. Відповідальні за виконання

Департаменти соціальної політики, адміністративних послуг, розвитку інфраструктури міста, у справах сім'ї, молоді та спорту, освіти і науки, управління електронної комунікації з громадою «Контакт-центр 1520», з питань реєстрації, культури, охорони здоров'я, капітального будівництва, розвитку під-приємництва, технічного захисту інформації та інформаційно-комунікаційних технологій виконкому Криворізької міської ради, виконкоми районних у місті рад, Комунальне некомерційне підприємство «Сервісний офіс «Ветеран» Криворізької міської ради, Криворізька філія Дніпропетровського обласного центру зайнятості.

1.5. Мета

Метою Комплексної програми є впровадження в місті комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на реалізацію в місті ветеранської політики, соціальної підтримки учасників бойових дій, які брали безпосередню участь у відсічі агресії Російської Федерації проти України при звільненні/демобілізації з військової служби, сімей, дітей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти в зоні проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил (надалі – АТО та ООС) або перебувають у полоні, дітей померлих осіб з інвалідністю, інвалідність яких пов'язана з безпосередньою участю в АТО та ООС, осіб з інвалідністю внаслідок війни, які брали участь в АТО та ООС, відсічі агресії Російської Федерації проти України, захисників і захисниць України, членів їх сімей, бійців-добровольців, які брали участь у захисті територіальної цілісності та державного суверенітету на сході України, але не мають відповідного статусу.

1.6. Строки виконання Комплексної програми

Комплексна програма розрахована на п'ять років з 2024 до 2028 року.

1.7. Контроль за виконанням Комплексної програми

Контроль за виконанням заходів Комплексної програми здійснює департамент соціальної політики виконкому Криворізької міської ради, який щорічно звітує перед міською радою про її виконання.

II. Визначення проблем, на розв'язання яких спрямована Комплексна програма

2.1. У Кривому Розі з 2014 року забезпечується соціальна підтримка криворіжців, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України й брали безпосередню участь в АТО та ООС на сході України, та сімей загиблих військовослужбовців. З 24 лютого 2022 року триває повномасштабна збройна агресія

Російської Федерації проти України. У зв'язку з тривалим військовим конфліктом наші захисники й захисниці, їх сім'ї потребують особливої уваги та турботи.

2.2. Ураховуючи Указ Президента України від 24 лютого № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», зі змінами, виникла потреба вжиття цілеспрямованих комплексних заходів соціальної підтримки та допомоги на місцевому рівні учасникам бойових дій, які брали безпосередню участь у відсічі агресії Російської Федерації проти України, при звільненні/демобілізації з військової служби, сім'ям, дітям військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти в зоні проведення АТО та ООС або перебувають у полоні, дітям померлих осіб з інвалідністю, інвалідність яких пов'язана з безпосередньою участю в АТО та ООС, дітям батьки яких задіяні або загинули, перебуваючи в полоні, чи пропали безвісти в ході збройної агресії російської федерації проти України, військовослужбовцям на період проходження ними лікування в закладах охорони здоров'я та реабілітаційних заходів, особам з інвалідністю внаслідок війни, які брали участь в АТО та ООС, відсічі агресії Російської Федерації проти України, захисникам і захисницям України, членам їх сімей, бійцям-добровольцям, які брали участь у захисті територіальної цілісності та державного суверенітету на сході України, але не мають відповідного статусу.

2.3. Упровадження Комплексної програми сприятиме розв'язанню соціальних, психологічних, медичних та інших питань членів Криворізької міської територіальної громади, оскільки до їх вирішення будуть застосовані принципи системності та комплексності, координуватиме взаємодію виконавчих органів влади, об'єднаних громадян і безпосередньо громадськості.

III. Мета Комплексної програми

3.1. Реалізація ветеранської політики на території м. Кривого Рогу.

3.2. Надання комплексної допомоги категоріям осіб, зазначених у Програмі.

3.3. Підвищення рівня поінформованості членів Криворізької міської територіальної громади з питань ветеранської політики.

3.4. Гідне вшанування пам'яті загиблих та формування образу ветерана в суспільстві.

3.5. Поліпшення ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування та органів державної влади з інститутами громадянського суспільства й іншими юридичними особами у сфері підтримки захисників і захисниць України.

3.6. Підтримка ветеранів війни у процесі переходу від військової служби до цивільного життя.

3.7. Працевлаштування ветеранів війни, започаткування ними власного бізнесу.

3.8. Надання психологічної допомоги ветеранам війни та їх сім'ям.

IV. Заходи Комплексної програми

4.1. Програма містить низку заходів, спрямованих на підтримку учасників бойових дій, які брали безпосередню участь у відсічі агресії Російської Федерації проти України, при звільненні/демобілізації з військової служби, сімей, дітей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти в зоні проведення АТО та ООС або перебувають у полоні, дітей померлих осіб з інвалідністю, інвалідність яких пов'язана з безпосередньою участю в АТО та ООС, осіб з інвалідністю внаслідок війни, які брали участь в АТО та ООС, відсічі агресії Російської Федерації проти України, захисників і захисниць України, членів їх сімей, бійців-добровольців, які брали участь у захисті територіальної цілісності та державного суверенітету на сході України, але не мають відповідного статусу (додаток).

4.2. Досягнення мети Комплексної програми здійснюється шляхом надання:

4.2.1 додаткових пільг та соціальних гарантій у доповнення передбачених законодавством;

4.2.2 комплексних соціальних, медичних, адміністративних, публічних, інформаційних та інших послуг;

4.2.3 допомоги у сфері зайнятості населення;

4.2.4 допомоги у сфері житлово-комунальних послуг та поліпшення житлових умов проживання;

4.2.5 фінансової підтримки Криворізьким міським організаціям, об'єднанням і товариствам ветеранів війни.

V. Джерела фінансування

Виконання заходів Комплексної програми забезпечується коштом державного бюджету, бюджету Криворізької міської територіальної громади, інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

VI. Очікувані результати виконання Комплексної програми

Ужиття системних заходів дозволить надати дієву допомогу кожному ветерану та допоможе побудувати потужну систему переходу від військової служби до цивільного життя.

Результатом реалізації Програми стане:

- налагодження зв'язків із захисниками й захисницями України, ветеранами війни, членами їх сімей, сім'ями загиблих (померлих) ветеранів війни та військовослужбовців, зниклих безвісти й тих, які перебувають у полоні;

- визначення реальних потреб та проблемних питань у житті вказаних пільгових категорій населення;

- посилення і покращення соціального захисту, добробуту та якості життя, належного морально-психологічного стану ветеранів війни й членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та захисників і захисниць України, сімей зниклих безвісти й тих, які перебувають у полоні;

- сприяння в лікуванні, оздоровленні, забезпеченні засобами реабілітації тощо ветеранів війни, членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та військовослужбовців, зниклих безвісти та тих, які перебувають у полоні.

VII. Контроль за виконанням Комплексної програми

Контроль за виконанням заходів Комплексної програми здійснює департамент соціальної політики виконкому Криворізької міської ради, який забезпечує внесення змін та доповнень до неї в разі необхідності включення додаткових заходів та у разі внесення змін до чинного законодавства України.